

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Mirjam Metsik

ETTEVÕTTE MÜÜK PANKROTIMENETLUSES

Magistritöö

Juhendaja

dr. iur. Mari Schihalejev

Tartu

2020

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. ETTEVÕTTE MÜÜGI ÜLDALUSED PANKROTIMENETLUSES	8
1.1. Ettevõtte müügi olemus pankrotimenetluses ettevõtte ülemineku üldistest põhimõtetest lähtuvalt	8
1.2. Lepingupartnerite nõusoleku vajalikkus ettevõtte üleandmiseks	12
2. ETTEVÕTTEGA SEOTUD KOHUSTUSTE ÜLEMINEKU ERISUSED PANKROTIMENETLUSES	17
2.1. Pankrotivõlgnikust ettevõtte üleandja ja ettevõtte omandaja vastutus kohustuste üleminekul	17
2.2. Kestvuslepingutega seotud kohustuste üleminek pankrotimenetluses	22
2.2.1. Töölepingust tulenevad kohustused.....	22
2.2.2. Üüri- ja rendilepingust tulenevad kohustused	32
2.3. Maksuõiguslikud erisused ettevõtte üleandmisel	36
3. ETTEVÕTTE MÜÜGI TINGIMUSED PANKROTIMENETLUSES.....	39
3.1. Pankrotimenetluse organite nõusolekud ettevõtte müümiseks pankrotimenetluses ..	39
3.2. Ettevõtte müügi piirangud pankrotimenetluses	45
3.2.1. Isikulised piirangud ja nende eesmärgid.....	45
3.2.2. Piirangute rikkumise tagajärjed	53
3.3. Ettevõtte müügi lihtsustamise võimalused pankrotimenetluses	56
KOKKUVÕTE.....	60
SALE OF AN ENTERPRISE AS A GOING CONCERN IN BANKRUPTCY PROCEEDINGS. Abstract.....	65
KASUTATUD ALLIKAD	72
Kasutatud kirjandus.....	72
Kasutatud õigusaktid	74
Kasutatud kohtupraktika.....	75
Kasutatud muud allikad	76
KASUTATUD LÜHENDID	78

SISSEJUHATUS

Ettevõtlust võib läbi aegade pidada turumajandusliku riigi ja ühiskonna toimimise põhiliseks vahendiks. Ettevõtlusest saadavad tulud ja sellega kaasnevad maksud on tavaliselt riigi põhiliseks sissetulekuallikaks. Nii nagu õigusaktid peaksid mh täpsete regulatsioonidega soodustama ettevõtlusega tegelemist, võiksid õigusaktid reguleerida ja soodustada ka ettevõtete üleminekut ühelt ettevõtjalt teisele, sh juhul kui ühel ettevõtjal ettevõtlusega tegelemine mingil põhjusel ebaõnnestub ning kuulutatakse välja tema pankrot. Sel juhul tuleb pankrotimenetluses mh kaaluda seda, kas ettevõtet on võimalik, eelistatult tervikuna, võõrandada isikule, kes jätkaks ettevõtte käitamist.

Ettevõtte müük pankrotimenetluses on meie Eestis kehtivates õigusaktides suuresti reguleerimata. Pankrotiseaduses¹ (PankrS) reguleerib seda lähemalt vaid üks paragrahv (§ 141). Ettevõtte ülemineku üldine regulatsioon on sätestatud võlaõigusseaduses² (VÕS), mis näeb ette selged ülemineku õiguslikud alused ja tagajärjed, sh nii käsutus- kui kohustustehinguga seonduvad erisused, kui ettevõtte läheb üle tehingulisel teel, st näiteks müümise kaudu. Ettevõtte müük on üks võõrandamistehingu liikidest, mille alusel ettevõtte omanik kohustub ettevõtte üle andma teisele lepingupoolele. Kui aga ettevõtte üleminek toimub seaduse alusel, sh pankrotimenetluses, ei saa VÕS § 181 kohaselt võlaõigusseaduse ettevõtte üleminekut reguleerivaid norme kohaldada.

Ettevõtte müük pankrotimenetluses tähendab ettevõtte müümist tervikuna või organisatsiooniliselt iseseisva üksusena selle majandustegevuse jätkamise eesmärgil, st eristada tuleb ettevõttesse kuuluva vara müümist eraldiseisvalt.³ Viimasel juhul ei ole tegemist ettevõtte kui terviküksuse müümisega. Üldjuhul võimaldab võlgniku ettevõtte tervikuna müümine saavutada kõrgema müügihinna ja tulu, kui ettevõttesse kuuluvate asjade müük eraldi. Üksikute esemete, nt kinnisasjade, masinate, aparatuuri jms müük võib olla kahjumlik, kuivõrd neid võib olla raskem eraldi kalli hinnaga maha müüa. Seetõttu võib ettevõtte müük tervikvarana tagada kõrgema realiseerimistulu.⁴

¹ Pankrotiseadus. – RT I, 19.03.2019, 26.

² Võlaõigusseadus. – RT I, 08.01.2020, 10.

³ UNCITRAL. Legislative Guide on Insolvency Law. New York: United Nations 2005, lk 7.

⁴ Foerste, U. Pankrotiõigus. Tallinn: Juura 2018, lk 177, vnr 427.

Nagu kõik muud toimingud pankrotimenetluses, peab ka ettevõtte müük vastama kõige olulisemale pankrotimenetluse eesmärgile, milleks on võlausaldajate varaliste huvide kaitse, st võimalikult suures ulatuses võlausaldajate nõuete rahuldamine võlgniku vara arvelt (PankrS § 2 esimene lause).⁵ Pankrotimenetluse kollektiivsus väljendub selles, et kõikide võlausaldajate nõudeid rahuldatakse võlgniku vara arvel ühe menetluse raames sõltumata sellest, millal ühe või teise võlausaldaja nõue algselt tekkis või sissenõutavaks muutus.⁶ Nõuded tuleb maksma panna ja rahuldada ainult pankrotiseaduses sätestatud korras PankrS § 44 lg 1 kohaselt ning kõik tehingud peavad olemuslikult vastama võlausaldajate huvide kaitse põhimõttele.

Pankrotivõlausaldajate huvides on ettevõtte müügist nõuete rahuldamine maksimaalses võimalikus ulatuses, soovimata kanda võlgniku ettevõttega kaasnevaid võlgasid. Ettevõtte omandaja huvides ei ole samuti ettevõttega seotud võlgade ees vastutamine, vastasel juhul oleks pankrotistunud võlgniku ettevõtet pankrotimenetluses praktiliselt võimatu müüa. Seega tekib küsimus, kelle kanda ja millises ulatuses jääb ettevõttega seotud kohustuste täitmine, kui ettevõtte võõrandatakse pankrotimenetluses ning kuidas on seejuures kaitstud pankrotivõlausaldajate huvid. Ettevõtlusega alustamine ja ka igapäevane ettevõtlus on tihti võimalikud vaid selleks võetavate krediitide abil. Näiteks, kui ettevõtjale laenu andnud krediitiasutused satuksid pankrotimenetluses põhjendamatult halba positsiooni, võiks see laenu turgu ja seega ka kogu ühiskonna tavapärast toimimist ebasoodsalt mõjutada. Ka pankrotistunud ettevõtja töötajad on pankrotimenetluses võlausaldajad ning ka nende kaitse on oluline sotsiaal-majanduslikel põhjustel. Need on mõned näited sellest, kui oluline positsioon on pankrotimenetluses võlausaldajatel ja miks nende huvide kaitse on primaarne arvestades nii ettevõtluskeskkonda kui ka ühiskonda laiemalt.

Pankrotimenetlus puhastab ka olemuslikult ärimaastikku, kõrvaldades sealt ebaõnnestunud ja teiste huve kahjustavad turuosalised. Juriidilisest isikust võlgniku jaoks tähendab kõrvaldamine tihtipeale seda sõna otseses tähenduses, st likvideerimist.⁷ Kui aga võlgniku likvideerimisel tema ettevõtte müüakse uuele isikule, kes jätkab võlgniku majandustegevust, siis sisuliselt jääb see turuosaline alles, kuid teise isiku juhtimisel. Kui samasugune tehing toimuks pankrotimenetluse väliselt, ei vabaneks võlgnik vastutusest ettevõttega seotud kohustuste osas, pankrotimenetluses peaksid aga kohustused lõppema. Õiguslikult on olukord aga problemaatiline, kuna põhimõtteliselt tekib pankrotimenetluses ettevõtte müümisel selle

⁵ TlnRnKo 2-16-8552 p 98, RKTko 3-2-1-30-17 p 12.

⁶ Fletcher, I. F. The Law of Insolvency. Fourth Edition. London: Sweet & Maxwell 2009, lk 3, vnr 1-008.

⁷ Alekand, A. Täitemenetlusõigus. 3. tr. Tallinn: Juura 2017, lk 12.

omandajale erand võrreldes ettevõtte omandamisega väljaspool menetlust, võimaldades ettevõtte pankrotimenetluses omandada võlgade vabalt.

Võlausaldajate huvide tegelik kaitse on sellisel juhul samuti kaheldav. Lõppastmes peab ettevõtte müük võimaldama nõuete rahuldamist suuremas ulatuses kui ettevõttesse kuuluvaid esemeid eraldi müües. Teisest küljest on küsitav, kas ainuüksi müügihind õigustab võlgnikuga seotud kohustuste pankrotivõlausaldajate kanda jätmist.

Müügihind on kindlasti aga üks olulisematest aspektidest ettevõtte müügi juures. Kui tehingu väärtus jääb alla turuhinna, on müük toimunud tõenäoliselt võlausaldajaid kahjustaval viisil. PankrS § 141 näeb ette teatud piirangud ettevõtte müümiseks, mis eelduslikult peaksid ära hoidma ettevõtte võõrandamise ebasoodsatel tingimustel samadele isikutele, kes võlgnikus osalust omavad ja juba enne võlgniku pankrotti ettevõtet juhtisid ehk lähikondsetele ja suurvõlausaldajatele.⁸ Nimetatud isikutel on selgelt eriline huvi võlgniku ettevõtte suhtes ning soov seda omakasupüüdlikult päästa, mis võib avaldada mõju ka ettevõtte müügihinnale, kui see pole kujunenud nn loomulikes tingimustes.

Nii müügihinna kujunemine kui ka ettevõttega seotud kohustused on seega peamised asjaolud, mida ettevõtte müügi puhul pankrotimenetluses tuleb arvesse võtta võlausaldajate huvide kaitse tagamisel ning mis olemuslikult on omavahel ka seotud. Ettevõtte müügihind on tõenäoliselt kõrgem, kui omandaja saab ettevõtte omandada kohustuste vabalt, kuid ettevõttesse kuuluvate kohustuste jätmine pankrotivõlausaldajate kanda ei näi olevat kooskõlas võlausaldajate huvide kaitse põhimõttega.

Eeltoodust tulenevalt on magistritöö peamiseks eesmärgiks välja selgitada, kas Eestis kehtiv pankrotiseadus tagab pankrotimenetluses ettevõtte müügi korral pankrotivõlausaldajate huvide tegeliku kaitse. Õigusliku probleemi lahendamiseks tuleb vastata järgmistele uurimisküsimusele: millised on ettevõtte müügi õiguslikud alused ja tingimused pankrotimenetluses ning kuidas need tagavad võlausaldajate huvide kaitse. Samuti uurib autor, kuidas on tagatud võlausaldajate huvide kaitse ettevõttega seotud kohustuste üleminekul ettevõtte müümisel pankrotimenetluses ning kuidas on pankrotiseaduses sätestatud menetluslike piirangutega tagatud ettevõtte võõrandamine sellest maksimaalset kasu saaval viisil.

Töö on selle eesmärgist lähtuvalt üles ehitatud kolme peatükina. Esimeses peatükis käsitletakse ettevõtte ülemineku üldist mõistet ja selle võimalikku sisustamist ja kohaldamist

⁸ Pankrotiseaduse eelnõu. 1085 SE I. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/7f777586-e72c-319a-a0e7-3133fa683678/Pankrotiseadus> (15.03.2020), lk 54-55.

pankrotimenetluses. Töö autor on teadlik, et ettevõtte ülemineku üldist käsitlust on erialakirjanduses palju analüüsitud ning uuritud, kuid magistritöö suunitluse tõttu on oluline selgeks teha ettevõtte ülemineku õiguslik olemus just pankrotimenetluses. Hoolimata VÕS § 181 regulatsioonist ei pruugi siiski olla välistatud teatud tehingulise ettevõtte ülemineku põhimõtete kohaldamine pankrotimenetluses, kuna vastasel juhul võib ettevõtte ülemineku tuvastamine pankrotimenetluses olla väga keeruline ning omakorda mõjutada negatiivselt võlausaldajaid ettevõttega seotud nõuete rahuldamisel. Samuti analüüsitakse esimeses peatükis, kuidas peaks toimuma ettevõttesse kuuluvate lepingute üleminek pankrotimenetluses, st kas lepinguliste kohustuste üleminekuks on vajalik teiste lepingupartnerite nõusoleku olemasolu või lähevad teatud lepingud omandajale üle seaduse jõul. Teises peatükis analüüsitakse ettevõttesse kuuluvate kohustuste ülemineku erisusi ettevõtte müügi korral pankrotimenetluses. Täpsemalt uuritakse, kas kõik ettevõttega seotud kohustused lõppevad pankrotimenetluses või lähevad teatud kohustused ettevõtte omandajale üle ning kuidas jaguneb seejuures poolte vastutus. Erilises positsioonis on just kestvuselepingud (eelkõige töö- ja üüri- ning rendilepingud), kuna seaduse järgi peab nende täitmine jätkuma ka pärast ettevõtte üleandmist. Kolmandas peatükis keskendutakse PankrS § 141 tõlgendamisele, st analüüsitakse, mis on sättes ettenähtud piirangute eesmärk, kas nende kohaldamine tagab ettevõtte müümise kõige kasumlikumal viisil ehk võlausaldajate huvisid maksimaalselt kaitstes ning mis on piirangute rikkumise tagajärjed.

Töös püstitatud küsimustele vastamiseks on kasutatud mitmesuguseid kombineeritud uurimismeetodeid. Läbivaks meetodiks on võrdlev meetod, millega on toodud paralleele Saksa seadusega ja võrreldud Saksa ja Eesti ning vähesemal määral ka Leedu asjakohaseid õigusnorme ja nende sisulist tähendust eri õiguslike probleemide lahendamisel lisaks järgnevatele meetoditele. Ettevõtte ülemineku õigusliku olemuse lahtimõtestamiseks ettevõtte müümisel pankrotimenetluses on kasutatud eelkõige interpreteerimise meetodit, et analüüsida ettevõtte ülemineku põhimõtete kohaldamise võimalikkust ettevõtte müügile pankrotimenetluses. Seejuures tuli kasutada ka analüütilist ehk deduktiivset meetodit, kohaldades üldisi ettevõtte ülemineku põhimõtteid üksikjuhtumile ehk ettevõtte üleminekule müümise teel pankrotimenetluses. Ettevõttega seotud kohustuste üleminekuga seonduvate erisuste uurimiseks kasutati interpreteerimise meetodit, et analüüsida, milline oli seadusandja tahe kohustuste ülemineku reguleerimise suhtes, lähtudes eelkõige erialakirjanduses ja kohtupraktikas esitatud põhjendatud seisukohtadest. Pankrotimenetluslike ettevõtte müügi piirangute õiguspärasuse uurimisel tugineti peamiselt ainult võrdlevale meetodile, analüüsides ja tõlgendades Saksa ja Eesti teemakohast seadusandlust ja õiguskirjandust.

Töös käsitletavate probleemide analüüsimiseks on võrdlusmaterjalina kasutatud peamiselt Saksa õiguse regulatsiooni ning teatud erisuste puhul ka Leedu ja Prantsuse õiguse regulatsiooni. Saksa õigus on võrdlemiseks valitud seetõttu, et suuresti põhinevad meie pankrotiseaduse ettevõtte müüki reguleerivad normid ja põhimõtted Saksa pankrotiseaduse⁹ (InsO) eeskujul. Kuna Eestis on asjakohast kohtupraktikat ja kirjandusmaterjali ettevõtte müügi kohta pankrotimenetluses väga vähe, siis on Saksa õiguse käsitlest Eesti regulatsiooni analüüsimiseks palju abi.

Põhiliste allikatena on töös kasutatud mitmeid pankrotimenetluse ekspertide koostatud kirjandusmaterjali, sh prof Paul Varuli ja prof Roy Goode poolt kirjutatud seisukohti ja teoseid. Lisaks on kasutatud ka maksejõuetusmenetluses kehtestatud üldisi juhendeid ja mudelseadusi nagu *United Nations Commission on International Trade Law* (UNCITRAL) poolt koostatud maksejõuetusmenetluse suunised (*Legislative Guide on Insolvency Law*) ning rahvusvahelise valuutafondi (IMF) poolt maksejõuetuse reguleerimiseks antud soovitusi (*Orderly & Effective Insolvency Procedures*). Ettevõtte tehingulise ülemineku regulatsiooni ning kohustuste ülemineku erisuste analüüsimisel on kasutatud ka asjakohaseid ringkonna- ja Riigikohtu ning Euroopa Kohtu lahendeid ning Eesti asjakohast õiguskirjandust.

Märksõnad: pankrotimenetlus, pankrotivara, võlaõigus, müügilepingud.

⁹ Insolvenzordnung. 05.10.1994. Bundesgesetzblatt 2011 I S. 2866. – https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_inso/index.html (04.03.2019).

1. ETTEVÖTTE MÜÜGI ÜLDALUSED PANKROTIMENETLUSES

1.1. Ettevõtte müügi olemus pankrotimenetluses ettevõtte ülemineku üldistest põhimõtetest lähtuvalt

Ettevõtte üleminek ja ettevõtte müük on eri mõisted, kuid omavahel tihedalt seotud, st ettevõtte üleminek saab pankrotimenetluses toimuda vaid ettevõtte võõrandamise teel. Võlaõigusseaduse ettevõtte ülemineku normid (VÕS § 180 jj) reguleerivad ettevõtte tehingulise ülemineku tingimusi ja sisu, samuti ülemineku tagajärgi ning kohustuste ja õiguste üleminekut üleandjalt omandajale. VÕS § 181 aga välistab võlaõigusseaduse ettevõtte ülemineku sätete kohaldamise, kui üleminek toimub pankrotimenetluses. Ettevõtte tehingulise ülemineku regulatsioon ei ole ka olemuslikult kohaldatav ettevõtte müügi korral pankrotimenetluses, sest üldjuhul ettevõtte üleandja likvideeritakse, mistõttu ei saa tekkida üleandja ja omandaja solidaarvastutust jm mõlemaid subjekte hõlmavaid õiguslikke tagajärgi. Lisaks, ettevõtte tehingulise ülemineku regulatsiooni kohaldamist pankrotimenetluses raskendab asjaolu, et erinevalt tavapärasest tsiviilkorras tehingulisest ettevõtte üleminekust, milles on kaks osapoolt – ettevõtte üleandja ja omandaja, on pankrotimenetluses ettevõtte ülemineku puhul osapoolteks nii üleandja (pankrotivõlgnik), pankrotivõlausaldajad kui ka ettevõtte omandaja (kes võib mh olla ka pankrotivõlausaldaja). Pankrotimenetlus on kollektiivne menetlus ning hõlmab multiplitseeritud õigussuhteid ehk õigussuhteid kõigi eelnimetatud pankrotimenetluse osaliste vahel.¹⁰ Eeltoodule lisanduvad ka pankrotimenetluse organid, kes pankrotivõlgniku ja -võlausaldajate nimel ettevõtte müügitehingu teostavad ning selle eest vastutavad.

Seetõttu on ebaselge, mis on vastavate tehingute õiguslikud alused ja tagajärjed ettevõtte müügi puhul pankrotimenetluses¹¹ ning seega ka keeruline sisustada ettevõtte ülemineku sisulist tähendust pankrotimenetluses. Kuivõrd pankrotiseadus ettevõtte müüki võimaldab, peab selline üleminek (müümise teel) olema praktiliselt ja õiguslikult teostatav. Seetõttu on oluline defineerida ettevõtte ülemineku mõiste ja tähendus pankrotimenetluses, kuna kehtiv seadus seda ei selgita.

Legaaldefiniitsiooni kohaselt on ettevõtte müük tehing, mis oma sisult vastab võlaõigusseaduse §-le 180. VÕS § 180 järgi võivad ettevõtte üleandja ja omandaja kokku leppida ettevõtte üleandmises omandajale. Säte reguleerib ettevõtte üleandmise kohustustehingut, milleks võib

¹⁰ Buchbinder, D. L. Fundamentals of Bankruptcy. A Lawyer's Guide. Little, Brown and Company 1991. *Sine loco*, lk 4.

¹¹ Tamme, M. VÕS § 180/4.2.1. – Võlaõigusseadus I. Üldosa (§-d 1-207). Komm vlj. 2. vlj. Tallinn: Juura 2016.

muuhulgas olla näiteks müügitehing.¹² Ettevõtte üleandmise normid põhinevad abstraktsiooniprintsiibil.¹³ Kuna ettevõtte ei ole tervikuna eraldiseisev objekt tsiviilõiguses, st see koosneb asjade, õiguste ja kohustuste kogumist, siis tuleb ka nimetatud asjad, õigused ja kohustused üle anda vastavalt kas asjaõiguse, õiguste üleandmise või nõude loovutamise sätete alusel.¹⁴ Tsiviilseadustiku üldosa seaduse¹⁵ (TsÜS) § 66¹ sätestab ettevõtte mõiste kui majandusüksuse, mille kaudu isik tegutseb.

Ettevõtte üleminek iseseisvalt on määratlemata õigusmõiste.¹⁶ Küll aga on võimalik ettevõtte ülemineku olemusliku sisu avamiseks tugineda Euroopa Kohtu praktikas väljatöötatud kriteeriumitele, mis on abiks ettevõtte ülemineku tuvastamisel. Ka Eesti kohtud on neid kriteeriume ettevõtte ülemineku hindamisel arvesse võtnud.¹⁷ Kriteeriumid kujunesid Euroopa Liidu Nõukogu 12. märtsi 2001. a direktiivi 2001/23/EÜ ettevõtjate, ettevõtete või nende osade üleminekul töötajate õigusi kaitsvate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta¹⁸ rakendamisel kohtuasjade lahendamisel, mille keskmeks olid töölepingulised küsimused ettevõtte üleminekul.¹⁹ Direktiivist 2001/23 tulenevad nõuded kohalduvad ettevõtte üleminekule õiguslikul alusel, st ei ole piiratud vaid tehingulise üleminekuga (direktiivi art 1 lg 1 (a)).²⁰ Ka Riigikohus on kinnitanud, et eeltoodud direktiivi ja selle alusel kohtupraktikas kujunenud ettevõtte üleminekut iseloomustavaid elemente tuleks arvesse võtta kõikides ettevõtte üleminekut puudutavates kohtuasjades ettevõtte ülemineku kontrollimiseks.²¹ Seetõttu peaksid nimetatud kriteeriumid olema kohaldatavad ettevõtte üleminekule nii tehingu kui ka seaduse alusel, sh ka ettevõtte üleminekule müümise teel pankrotimenetluses.

Direktiivi 2001/23 artikli 1 punkti b kohaselt on üleminek identiteedi säilitava majandusüksuse üleminek, mis tähendab ressursside organiseeritud koondamist, mille eesmärk on

¹² Käerdi, M., Tamme, M. VÕS § 180/3.

¹³ Kõve, V. Varaliste tehingute süsteem Eestis. Doktoritöö. Tartu 2009, lk 209.

¹⁴ Varul, P. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn: Juura 2012, lk 314.

¹⁵ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. RT I, 06.12.2018, 3.

¹⁶ Tamme, M. VÕS § 180/4.4.2.

¹⁷ RKTKo 2-18-2908 p 12. RKHKo 3-3-1-20-11 p 11. RKKKo 3-1-1-108-12 p 18. RKHKo 3-3-1-6-12 p 10.

¹⁸ Euroopa Liidu Nõukogu 12. märtsi 2001. a direktiiv 2001/23/EÜ ettevõtjate, ettevõtete või nende osade üleminekul töötajate õigusi kaitsvate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta. – ELT L 082, 22.03.2001, lk 16-20.

¹⁹ EKo C-24/85, *Jozef Maria Antonius Spijkers vs. Gebroeders Benedik Abattoir CV et Alfred Benedik en Zonen BV*, ECLI:EU:C:1986:127, p 13. EKo C-458/05, *Mohamed Jouini jt vs. Princess Personal Service GmbH (PPS)*, ECLI:EU:C:2007:512, p 34-48. EKo C-171/94, *Albert Merckx ja Patrick Neuhuys vs. Ford Motors Company Belgium SA*, ECLI:EU:C:1996:87, p 28. EKo C-127/96, *Francisco Hernández Vidal SA versus Prudencia Gómez Pérez, María Gómez Pérez ja Contratas y Limpiezas SL*, ECLI:EU:C:1998:594, p 23. EKo C-458/12, *Lorenzo Amatori jt versus Telecom Italia SpA ja Telecom Italia Information Technology Srl*, ECLI:EU:C:2014:124, p 29.

²⁰ Direktiivis on ettenähtud teatud erisused selle kohaldamise kohta pankrotistunud ettevõtja ettevõtte ülemineku puhul seoses töötajate nõuete üleminekuga (art 5 lg 1), kuid see ei ole seotud ettevõtte ülemineku mõiste sisustamisega ning teemat analüüsitakse magistritöös kohustuste üleminekut käsitleva peatüki all (pkt 2.2.1).

²¹ RKTKo 2-18-2908 p 13.

majandustegevus põhi- või kõrvaltegevusena. Otsustamaks, kas majandusüksus on säilitanud oma identiteedi, tuleb analüüsida järgmisi asjaolusid ehk analüüsida järgmisi ettevõtte ülemineku tuvastamise kriteeriume: 1) ettevõtte või ettevõtja tüüp; 2) materiaalse vara (vallas- ja kinnisvara) üleminek; 3) immateriaalse vara väärtus ülemineku ajal; 4) töötajate ja klientuuri ülevõtmine; 5) ettevõtte tegevuse sarnasus enne ja pärast üleminekut; 6) ettevõtte tegevuse vahepealne peatumine; 7) juhtkonna kattuvus. Euroopa Kohus on ka öelnud, et juhul kui majandusüksus suudab teatud sektorites toimida märkimisväärsed materiaalseid või immateriaalseid põhivahendeid omamata, ei saa tema identiteedi säilimine pärast seda mõjutava tehingu toimumist põhimõtteliselt sõltuda selliste varade üleminekust.²² Seega ei pruugi teatud juhtudel ettevõtte üleminek sõltuda isegi ettevõttesse kuuluva vara üleminekust, kui ettevõtte nn identiteedi moodustavad konkreetsel juhul nt töötajad, kliendibaas ja juhtorganid. On küsitav, kas sellist ettevõtet on võimalik pankrotimenetluses müüa, kui ettevõttesse tema identiteeti säilitavat materiaalist vara ei kuulu.

Riigikohtu hinnangul on kriteeriumitel vastavalt ettevõtte tüübile erinev kaal.²³ Tähtsus, mis tuleb erinevatele kriteeriumitele anda, sõltub ettevõtte tegevusalast või isegi ettevõtjas, ettevõttes või ettevõtte osas kasutatavatest tootmis- või käitamismeetoditest.²⁴ Lisaks on Riigikohus selgitanud, et ettevõtte üleminekuks peab vara üleminek toimuma kogumis, kuid mitte tingimata korraga ja ühe tehinguga.²⁵ Ettevõtte üleandmisega peavad üle minema ka üleandja ettevõttega seotud muud kohustused ja lepingud viisil, et ettevõtte üleandja on lõpetanud oma tegevuse ettevõtte suhtes ja ettevõtte omandaja jätkab majandustegevust samade õiguste, kohustuste ja lepingute alusel.²⁶ Ettevõtte ülemineku üldine regulatsioon on seega võrdlemisi selge tänu laiaulatuslikule praktikale ja üldpõhimõtete tuntuse tõttu, kuid ülemineku tuvastamine võib vaatamata sellele olla üksikjuhtumil keeruline.

Saksa õiguses ei ole ettevõtte ülemineku mõistet seaduses avatud, kuid on mitmeid norme, mis üleminekut erineval viisil reguleerivad.²⁷ Pankrotimenetluses ettevõtte müügi korral lähtutakse

²² EKo C-463/09, *CLECE SA versus María Socorro Martín Valor ja Ayuntamiento de Cobisa*, ECLI:EU:C:2011:24, p 34-35. EKo C-234/98, *G. C. Allen jt. versus Amalgamated Construction Co. Ltd.*, ECLI:EU:C:1999:594, p 26.

²³ RKHKo 3-3-1-20-11 p 11. RKKKo 3-1-1-108-12 p 18. RKHKo 3-3-1-6-12 p 10.

²⁴ EKo C-160/14, *João Filipe Ferreira da Silva e Brito versus Estado português*, ECLI:EU:C:2015:565, p 27. C-171/94, *Albert Merckx ja Patrick Neuhuys*, p 28. C-127/96, *Francisco Hernández Vidal SA*, p 23. C-458/12, *Lorenzo Amatori jt*, p 29.

²⁵ RKTko 3-2-1-82-10 p 13. RKTko 2-16-5282 p 9.

²⁶ TlnRnKo 2-15-16649 p 16.

²⁷ Vutt, M. Ettevõtte üleminek. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2010. – https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analyygid/2010/ettevotteyleminek_margit_vutt.pdf (29.01.2019), lk 4.

ettevõtte üleandmisel piiratud ulatuses Saksa tsiviilseadustiku²⁸ (BGB) §-st 613a – ettevõtte mõiste sisustamiseks on tuginetud Saksa tööõigusele.²⁹ Säte reguleerib töötajate õigusi ettevõtte üleminekul ning näeb ette üleandja ja omandaja vastutuse töölepingutest tulenevate nõuete suhtes. Saksa seadusandja on regulatsiooni kehtestamisel lähtunud direktiivist 2001/23 ja sellele eelnenud direktiivist 77/187/EEC. Viidatud direktiivide tähenduses läheb ettevõtte õigustehinguliselt omandajale üle vastavalt BGB §-le 613a.³⁰

Vastavalt BGB § 613a regulatsioonile peab ettevõtte üleminekul selle kohustustehingust mingil viisil järelduma, näiteks ei saa ettevõtte üleandmise aluseks pidada üürilepingut, millega eelnevalt väidetava üleandja poolt üüritud ruume hakkab kasutama väidetav omandaja. Saksa õiguses ei peeta ettevõtte üleminekuks ka näiteks seda, kui üle antakse vaid masinate rendileping koos masinaid teenindavate isikutega. Samas lähtub ka Saksa õigus ettevõtte üleminekul Euroopa Kohtu praktikas väljakujunenud kriteeriumitest ja eelkõige majandusüksuse identiteedi kui terviku üleandmisest.³¹ Seega tõenäoliselt võib teatud juhtudel ka Saksa praktikas jaatada ettevõtte üleminekut üürilepingu alusel.

Kuigi eeltoodud kriteeriumid annavad ülevaate ettevõtte ülemineku sisulisest tähendusest, võib nende kohaldamine pankrotimenetluses ettevõtte müügi korral olla komplitseeritud. Näiteks võib müügi hetkeks olla juba loobunud olulistest kliendisuhetest ja töötajatest, kuid alles on jäänud nt ettevõttesse kuuluv materiaalne vara. Kui ettevõtte omandaja jätkab ostetud varaga endist majandustegevust, võib sisuliselt ikka olla tegemist ettevõtte üleminekuga.

Autor leiab, olemuslikult peaks siiski ettevõtte üleminekul pankrotimenetluses samuti rajanema Euroopa Kohtu poolt väljatöötatud ning nii Eesti kui Saksa kohtupraktikas kasutatavatel ettevõtte ülemineku hindamise kriteeriumitel, st nende alusel on võimalik objektiivselt hinnata, mis on ettevõtte üleminekuks nõutav ja millal saab öelda, et ettevõtte on tegelikult üle läinud. Praktikas omab kriteeriumite analüüsimine tõenäoliselt tähtsust pärast pankrotimenetlust tekkivate vaidluste korral, kui vaidluse sisuks on vastutus ettevõttega seotud kohustuste eest. Vaidluste vältimiseks oleks kriteeriume mõistlik arvesse võtta juba ettevõtte võõrandamise üle otsustamisel. Erialakirjanduses on viidatud, et maksejõuetusõigust reguleerivate ja teiste seaduste kohaldumine maksejõuetusmenetluses peab olema selge. Juhul kui maksejõuetusmenetluses nähakse ette erisused vastavalt teistes seadustes märgitule, peab

²⁸ Bürgerliches Gesetzbuch. 01.10.2013. Bundesgesetzblatt 2013 I S. 3719. – http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html (15.03.2019).

²⁹ Nerlich, J., Römermann, V., Balthasar, H. Insolvenzordnung. Kommentar. 40. EL März 2020. München: Verlag C.H.Beck 2020. – InsO § 160 Rn 30, 31.

³⁰ Müller-Glöge, R. Münchener Kommentar zum BGB. 7. Aufl 2016. München: Verlag C.H. Beck 2016.. – BGB § 613a Rn. 176.

³¹ Vutt, M, lk 6-8.

sellekohane viide olema konkreetsetes maksejõuetusmenetlust reguleerivas seaduses.³² Pankrotiseaduses ei ole reguleeritud ettevõtte müügi õiguslikke aluseid ja tagajärgi, samuti puudub sellekohane viide teisele seadusele, mis seda küsimust reguleeriks. Seetõttu on ilmne, et ettevõtte müügi regulatsioon pankrotimenetluses vajab selgust.

Oluline on silmas pidada, et pankrotimenetluses jaatatakse ettevõtte müügi võimalikkust ehk ettevõtte üleminekut tehingulisel teel, mistõttu võiks teoreetiliselt võlaõigusseaduse regulatsioon olla selles osas kohaldatav. Kriitilise tähtsusega on aga eelkõige käsutustehingut puudutav pool, st õiguste ja kohustuste ülemineku õiguslikud alused ja tagajärjed, mis peaks pankrotimenetluse puhul olema reguleeritud seaduse tasandil. Autori arvates peaks eelkõige olema reguleeritud ettevõttesse kuuluvate lepingute üleminek ettevõtte müügi korral pankrotimenetluses, kuna see hõlmab lisaks ettevõtte üleandja ja omandaja tahteavaldustele ka teiste lepingupoolte tahteavaldusi, mis muudab ettevõtte üleandmise seetõttu palju keerukamaks. Samuti on oluline kohustuste ülemineku regulatsiooni kehtestamine, kuna pankrotimenetluses peaksid ettevõttega seotud kohustused üldjuhul lõppema, kuid pankrotimenetluses rahuldamata jäänud nõudeid on võimalik maksma panna ka pärast pankrotimenetlust, välja arvatud juhul, kui võlgnik likvideeritakse.

1.2.Lepingupartnerite nõusoleku vajalikkus ettevõtte üleandmiseks

Juriidilise isiku pankroti väljakuulutamisega isik ei lõpe, vaid üksnes tema juhtimispädevus läheb aktsionäridelt või osanikelt üle võlausaldajate üldkoosolekule. Võlausaldajad võivad otsustada, kas võlgniku ettevõtte tegevust jätkata, see lõpetada või sõlmida kompromiss. Ettevõtte müük võib olemuslikult tähendada nii tegevuse jätkamist kui ka lõpetamist (kuigi õiguskirjanduses on ettevõtte müüki peetud siiski üheks osaks likvideerivas pankrotimenetluses). Kui ettevõtte omandamisega pankrotimenetluses võetakse üle ka ettevõttega seotud lepingud, kohustused, õigused ja asjad ning omandaja jätkab ettevõtte käitamist, siis ei saa öelda, et ettevõtte tegevus oleks lõpetatud. Ettevõtte tegevus peatatakse mingil määral menetluse ajal, kuid pärast müümist see jätkub.

Ettevõtte ülemineku kohustustehing on ettevõtte ülemineku aluseks, lähtudes abstraktsiooniprintsiibist.³³ Kohustustehinguks ettevõtte üleminekul pankrotimenetluses on

³² UNCITRAL, lk 19.

³³ Käerdi, M., Tamme, M. VÕS § 180/3.

müügitehing vastavalt PankrS §-le 141. Villu Kõve on oma doktoritöös kirjutanud, et spetsiifiline probleem pankrotimenetluses abstraktsiooniprintsiibi kohaldamisega seoses tekib ettevõtte müümisel. Selgus puudub, kas ja millises ulatuses ja millisel alusel saab haldur käsutada ettevõtet kui tervikut ning sellesse kuuluvatest lepingutest tulenevaid õigusi ja kohustusi.³⁴ Ebaselgus ettevõtte ülemineku õigusliku regulatsiooni osas pankrotimenetluses loob ebakindluse tehingu osapoolte jaoks võimaliku vaidluse korral. Tehingulise ülemineku regulatsioon võlaõigusseaduses on valdavas osas võlausaldaja huvide kaitse eesmärgil imperatiivne³⁵, mistõttu pooled ei saa olulistes küsimustes teisiti kokku leppida. Kõige tähtsam neist on kohustuste seaduse jõul üleminek ettevõtte omandajale sõltumata sellest, kas pooled on ettevõtte võõrandamislepingus selles kokku leppinud või mitte. Normide eesmärgiks on ettevõtte võlausaldajate kaitse ettevõtte omanike vahetumisel, st tagada, et võlausaldaja saaks oma nõudeid võlgniku vastu maksma panna sõltumata sellest, kas ettevõtte omanik vahetub või mitte. Teiseks eesmärgiks on tagada ettevõttesse kuuluvate õiguste ja kohustuste üleandmise lihtsus.³⁶

Seega on tehingulise ülemineku korral pooltel seadusest tulenev kindlus, mida ei saa välistada üksnes omavahelise kokkuleppega. Pankrotimenetluses ettevõtte üleminekul aga selline kindlus puudub. Kuna kehtivas pankrotiseaduses lepingute ülevõtmise eriregulatsioon puudub, peaks haldur lepingute jätkamiseks sisuliselt küsima iga lepingupartneri nõusolekut ning lepingud üle andma VÕS § 179 alusel. Kas ja milliste lepingute jätkamise korral võib lepingupartnerite nõusolekute küsimise vajadus olla vara realiseerimise tõhusust liigselt pärssiv, vajab analüüsi. V. Kõve hinnangul tasuks kaaluda pankrotimenetluses lihtsamat võlgniku lepingute, eelkõige tulusate lepingute, ülekandmist teise poole nõusolekuta kohtu nõusolekul, suurendamaks pankrotivara realiseerimise võimalusi.³⁷

Kui pankrotimenetluses on otstarbekas ettevõtte müük tervikvarana, võib võlausaldajate üldkoosolek halduri ettepanekul otsustada, et ettevõtte tegevust jätkatakse kuni selle müümiseni vastavalt PankrS § 129 lõikele 8. Seejuures on halduril õigus otsustada ettevõttega seotud lepingute täitmise või lõpetamise üle (PankrS § 46 lg 1), kujundades ettevõtte tegevust kõige sobilikumaks selle müümise eesmärgil. Tegemist on võlaõiguslike lepingute täitmise või lõpetamise võimalusega, kuna säte võimaldab halduril täita lepingust tulenev seni täitmata kohustus ja nõuda sama teiselt poolelt või loobuda kohustuse täitmisest. Seega jäävad täitmata

³⁴ Kõve, V, lk 315.

³⁵ Tamme, M. VÕS § 181/5, VÕS § 182/5, VÕS § 183/5.

³⁶ Tamme, M. VÕS § 180/4.1.

³⁷ Kõve, V, lk 315.

võlaõiguslikud lepingud kuni halduri otsuse tegemiseni n-ö ootele, kuid kehtima.³⁸ Teisel poolel on võimalus leping üles öelda siiski juhul, kui lepingus on selline õigus ettenähtud teise poole pankroti korral.

Autori arvates oleks ettevõtte müügi protsess kiirem, kui halduril oleks ettevõttesse kuuluvaid lepinguid võimalik üle anda lihtsamal viisil kui see on lepingupartneritelt nõusolekuid küsides. Näiteks võib juba kliendisuhete jätkamiseks uute lepingute sõlmimine võtta ebamõistlikult palju aega (teist poolt pole võimalik kätte saada jm teisest poolest tingitud põhjused). Lisaks, kui haldur täidab samal ajal ettevõtte koosseisu jaoks märkimisväärse tähtsusega lepinguid, lisanduvad menetluse lõpuni nende lepingute täitmise kulud, mis lõppastmes tasutakse pankrotivara arvelt enne jaotise väljamaksmist (PankrS § 146). Ehk võlausaldajate jaoks oleks sellisel kujul menetluse venitamine nende huvisid kahjustav. Küll aga võib menetluse venitamise eesmärk olla teatud juhtudel võlgnikul ning selle võimaldamist peaks pankrotiseadus üleüldiselt ja mh ettevõtte müügi korral vältima.

Üheks lahenduseks oleks reguleerida teatud kohustuste puhul üleminek automaatselt võlaõigusseaduse alusel, kuid välistades ettevõtte üleandja ja omandaja solidaarvastutuse tekkimise. Solidaarvastutus ei kanna pankrotimenetluses oma eesmärki, kuna üldjuhul ettevõtte üleandja ettevõtte müügi puhul pankrotimenetluses likvideeritakse. Samuti poleks õiglane jätta kõik kohustused kanda ettevõtte omandajale. Probleemiks võib siiski osutuda lepinguliikide ja eri kohustuste rohkus. Võrreldes teiste pankrotivarasse kuuluvate esemetega kaasnevad lepingutega tavapäraselt mitmed kohustused ja nõuded. Nimetatud kohustustest on oluline täita neid, mis aitavad kaasa pankrotivara suurendamisele. Sageli on aga keeruline aru saada, millised lepingud tuleks jätta täitmata ja millised mitte. Samas peab teatud juhtudel arvestama ka teiste lepingupooltega, nt töölepingute suhtes kehtivad teatud erireeglid, mida on magistritöö peatükis 2.2.1 analüüsitud eraldi.

Teiseks probleemiks on see, et pankrotivõlgnik võib olla seotud nii lühi- kui pikaajaliste lepingutega, kinnisvara üüri- või rendilepingutega, samuti töölepingutega, frantsiislepingutega, teenuse osutamise lepingutega, jm.³⁹ V. Kõve hinnangul on isegi tehingulise ülemineku puhul vaieldav kõikide kohustuste üleminek ilma lepingupartneri nõusolekuta VÕS § 182 lg 2 järgi ning see saaks hõlmata vaid nõ äraunustatud lepinguid, mitte „ettevõtte südameks“ olevaid lepinguid.⁴⁰ Magistritöö autori arvates oleks viidatud põhimõttest

³⁸ Kõve, V, lk 313.

³⁹ UNCITRAL, lk 120.

⁴⁰ Kõve, V, lk 209-210.

mõistlik lähtuda ka pankrotimenetluses ettevõtet müües. Nn „ettevõtte südameks“ olevad lepingud võivad igal konkreetselt juhul erineda, sõltuvalt ettevõtte tegevusalast.

Lepingupartnerite nõusoleku vajalikkust tuleks hinnata eelõige võlausaldajate huvide kaitse aspekti silmas pidades. Magistritöö autori hinnangul oleks ühest küljest kõigi ettevõtte müügi tehingu osapoolte huve teeniv kõigi lepingupartnerite nõusolekute küsimine lepingute jätkamiseks, kuna see tagaks õiguskindluse lepinguosaliste õiguste ja kohustuste suhtes. Tuleb arvestada sellega, et nõusoleku puudumine tähendaks seda, et kohustused ei pruugi olla omandajale üle läinud. See tekitab omakorda kahju teistele lepingupooltele, kes vastava kohustuse täitmist omandajalt soovivad nõuda. Teisest küljest võib see võlgnikul aidata menetlust ebamõistlikult venitada, mis tähendaks pankrotivõlausaldajatele suuremaid kulusid ja seeläbi nende huvide kahjustamist.

Näiteks Leedu pankrotiseaduse § 87 lg 6 näeb ette uuendusliku põhimõtte, mille järgi antakse pankrotimenetluses ettevõtte varakogum omandajale üle müügitehingu alusel. Leedus jõustus 2020. aasta jaanuari alguses uuendatud pankrotiseadus⁴¹, mille üks olulisemaid täiendusi on ettevõtte müügi võimaldamine terviküksusena või eraldisesisva osana ja selle reguleerimine pankrotimenetluses. Eeltoodud säte täpsustab, et varakogumist jäävad välja üksnes ettevõttega seotud kohustused, mis on tekkinud enne pankrotimenetlust. Seega võib järeldada, et kogu muu vara, sh ettevõttega seotud lepingud lähevad omandajale muutumatul kujul seaduse alusel üle. Seega on Leedus ettevõtte müük pankrotimenetluses reguleeritud sisuliselt samamoodi nagu ettevõtte tehinguline üleminek võlaõigusseaduse alusel, üksnes kohustuste ülemineku erisustega.

Magistritöö autori hinnangul tasuks ka Eesti seadusesse selline muudatus või põhimõte sisse viia vähemalt osaliselt. Majandusüksuse üleminek tähendab seda, et selle tegevus ei piirdu vaid ühe kindla lepingu täitmisega, vaid see tähendab inimeste ja vara organiseeritud kogumi üleandmist, mis võimaldab viia ellu konkreetse eesmärgiga majandustegevust.⁴² Praktilistel kaalutlustel peaksid sellised lepingud, mis hõlmavad ettevõtte majandustegevuse jätkamiseks kõige olulisemate kohustuste täitmist, olema üleantavad üksnes lepingupartneri nõusoleku alusel. Oluline on vältida olukorda, kus võõrandatakse üksnes väärtust omav vara, kuid kohustused jäävad endiselt senise võlgniku kanda, millega võlausaldajad kaotaksid võimaluse realiseerida nõudeid vara arvel. Kui ettevõtte omandaja ei omanda ettevõtte tootmistegevusega seotud olulisi varasid, siis ei ole põhjendatud asetada omandajale ka vastavas osas kohustusi.⁴³

⁴¹ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas. XIII-2221. 27.06.2019. – <https://www.e-tar.lt/portal/en/legalAct/68f2cad098b711e9ae2e9d61b1f977b3> (04.04.2020).

⁴² RKTko 2-18-2908 p 12.

⁴³ TlnRnKo 2-15-6561 p 12.

Hilisemate vaidluste ärahoidmiseks oleks seega mõistlik ettevõttega tihedalt seotud lepingute üleandmiseks poolte nõusolekuid küsida.

Muus osas, st ettevõttega seotud lepingutele, mis pole tugevalt seotud ettevõtte tegevusalaga, kuid siiski toetavad seda, võiksid teatud ulatuses kohalduda siiski võlaõigusseaduses nimetatud ettevõtte ülemineku põhimõtted. Erisused tuleks ette näha siiski lepingutega kaasnevate kohustuste üleminekule, st solidaarvastutuse tekkimine on pankrotimenetluses ettevõtet müües enamikel juhtudel küsitav üleandja likvideerimise tõttu. Ka V. Kõve on enda doktoritöös leidnud, et vähemalt osaliselt tuleks võlaõigusseaduse ettevõtte ülemineku regulatsiooni kohaldada ka ettevõtte üleminekul pankrotimenetluses, kuid piirata sealjuures ilmselt kohustuste üleminekut. Lisaks, võlaõigusseaduse ettevõtte üleandmise sätete kohaldamisel pankrotimenetluses on V. Kõve hinnangul oluline täpsustada VÕS § 182 lg-te 1 ja 2 vahekorda ning võimaldada nõusolekuta lepingute üleminekut üksnes selliste lepingute puhul, mis ei moodusta nn ettevõtte „tuuma“, eesmärgiga mitte soodustada ettevõtte ülemineku regulatsiooni kasutamist lepingute ülevõtmise üldregulatsioonist mööda minemiseks.⁴⁴ Käesoleva magistratöö autor nõustub selle seisukohaga nagu eelnevalt kirjeldatud. Kuna ettevõtte varakogum võib igal üksikjuhtumil hõlmata erinevaid lepinguid sõltuvalt ettevõtte majandustegevusest, tuleks nõusoleku küsimisel lähtuda ettevõtte majandustegevuse jaoks kõige tähtsamatest lepingutest, ilma mille jätkamiseta ei ole võimalik ettevõtet edasi käitada. Selliste lepingute ülevõtmiseks peaks olema nõutav teise lepingupartneri nõusolek.

⁴⁴ Kõve, V, lk 225.

2. ETTEVÕTTEGA SEOTUD KOHUSTUSTE ÜLEMINEKU ERISUSED PANKROTIMENETLUSES

2.1. Pankrotivõlgnikust ettevõtte üleandja ja ettevõtte omandaja vastutus kohustuste üleminekul

Pankrotimenetluse üheks keskseks probleemiks on võlgniku materiaaõiguslike suhete reguleerimine. Eri suhetest tulenevatele kohustustele mõjub pankrotimenetluse algatamine erinevalt – teatud kohustused lõppevad, mõnede kohustuste täitmata jätmise eest tuleb tekkinud kahju hüvitada ning teatud kohustused jäävad kehtima.⁴⁵ Viimaste puhul on ettevõtte müügi kontekstis kõige suurem tähendus kahel põhjusel. Esiteks sõltub lepingute jätkamine paljuski halduri otsustest vastavalt PankrS §-le 46 – halduril on õigus ettevõttega seotud lepinguid jätkata või lõpetada, st kujundada ettevõtet selliseks, et seda oleks võimalik pankrotimenetluses müüa. Lepingute jätkamise korral tekib omakorda küsimus, kuidas toimub lepingute ülevõtmine ettevõtte üleandmise korral ning kas lepingupartnerite nõusoleku vajalikkus sõltub konkreetse lepingu liigist. Teiseks, ettevõttesse kuuluvate lepinguliste kohustuste maht mõjutab oluliselt ettevõtte väärtust ja seega otseselt võlausaldajate huvide kaitset ning ettevõtte üleandja ja omandaja vahelisi suhteid. Seetõttu on oluline kindlaks teha kohustuste jagunemine ettevõtte üleandja ja omandaja vahel.

Kui ettevõtte võõrandatakse pankrotimenetluses, erineb ettevõttega üleantavate õiguste ja kohustuste tasakaal suuresti ettevõtte üleandmisest võlaõigusseaduse tähenduses. Ettevõtte ülemineku üldise regulatsiooni eesmärk on kaitsta nii töötajat kui ka teist võlausaldajat ning anda neile võimalus nõuda kohustuse täitmist nii ettevõtte üleandjalt kui ka omandajalt.⁴⁶ On selge, et ettevõtet oleks pankrotimenetluses väga keeruline müüa, kui see tähendaks omandajale varasemate võlgnevuste täieliku ülevõtmise kohustust nagu see on tehingulise ülemineku puhul. Pankrotivõlausaldajate huvide kaitse tagamiseks peaks ettevõtte üleminek olema reguleeritud selliselt, et ühelt poolt oleksid kaitstud kõikide pankrotivõlausaldajate huvid seeläbi, et ettevõtte võõrandamisest saadava tulu arvelt on võimalik nõudeid suurimas ulatuses täita ning teiselt poolt peaksid normid kaitsma ka ettevõtte omandajat ülemääraste kohustuste ülevõtmise eest.

Võlaõigusseaduse regulatsioon ei ole kohaldatav ettevõtte müügile pankrotimenetluses, sest pankrotimenetlus kehtestab pankrotivõlgniku ettevõttesse kuuluvate kohustuste võlausaldajate kaitse eriregulatsiooni.⁴⁷ Pankrotimenetluses ettevõtte müümisel tekib võlausaldajate jaoks

⁴⁵ Foerste, U, lk 89, vnr 205.

⁴⁶ TlnRnKo 2-15-16649 p 11.

⁴⁷ Tamme, M. VÕS § 180/4.2.1.

sisuliselt vastupidine olukord võrreldes tehingulise ettevõtte üleminekuga. Tehingulise ülemineku regulatsiooni järgi vastavalt VÕS § 182 lg-le 2 lähevad ettevõttesse kuuluvate asjade ja õiguste üleminekuga ettevõtte omandajale üle ka kõik ettevõttesse kuuluvad kohustused ning § 183 lg 1 järgi tekib omandajal ja üleandjal solidaarvastutus kuni viie aasta jooksul sissenõutavaks muutuvate kohustuste suhtes. Eesmärk on vältida olukorda, et võlgnik võõrandab ulatusliku osa ettevõttesse kuuluvatest õigustest tekitades suutmatuse täita ettevõttesse kuuluvaid kohustusi ja kahjustades seeläbi võlausaldajate huve.⁴⁸ Pankrotimenetluses ettevõtte võõrandamisel peaksid aga ettevõttesse kuuluvad kohustused pankrotimenetluses lõppema, mistõttu omandajale lähevad üle üksnes ettevõttesse kuuluvad asjad ja õigused. Seega, tulenevalt pankrotimenetluse spetsiifikast ja põhimõtetest ei tooks tehingulise ülemineku sätete kohaldamine olemuslikult kaasa nende sätete eesmärgipärast mõju, milleks on võlausaldajate kaitse ning ettevõtte üleantavuse lihtsus.

Kuna üldjuhul ettevõtte pankrotimenetluses likvideeritakse, siis ei saa tekkida ka võlaõigusseaduse järgset solidaarvastutust ettevõtte üleandja ja omandaja vahel. Teoreetiliselt saaks üleandja vastutus tekkida siis, kui võlgniku üks ettevõtte müüakse, kuid teine tervendatakse, mis tähendab, et üleandjat ei likvideeritaks. Tervendamise mõiste hõlmab just ettevõtte, mitte võlgniku tervendamist. See on oluline, kuna võlgnikule võib kuuluda mitu ettevõtet ning eri juhtudel võib olla vajalik neist ühe või mitme tervendamine koos ülejäänute likvideerimisega.⁴⁹ Praktikas lõppevad pankrotimenetlused siiski eelkõige just võlgniku likvideerimisega.⁵⁰

Üheselt ei ole selge, millistel alustel saab pankrotistunud võlgniku ettevõtte pankrotimenetluses üle anda ning kas ettevõtte üleandmisega tekivad erisused seoses kohustuste täitmisega – kas ja mis ulatuses lähevad kohustused omandajale üle. Samuti on küsitav, kas võlausaldaja saab oma nõude täitmist pankrotimenetlusest puudujäävas osas minna nõudma uuel ettevõtte omandajalt ning millised on sellisel juhul omandaja võimalikud vastuväited. Antud juhul ei ole kirjeldatud olukord seadustes reguleeritud ning vajab seega analüüsi, tõlgendamist ja kohtupraktikat.

Üheks olulisemaks pankroti väljakuulutamise tagajärjeks on pankrotivara moodustamine. Pankrotivara hulka kuuluvad võlgniku asjad ja varalised õigused.⁵¹ Vara müük pankrotimenetluses toimub halduri korraldusel enampakkumisel või enampakkumiseta suuremat kasu andval viisil täitemenetluse seadustikus⁵² (TMS) sätestatud korras (PankrS §-d

⁴⁸ Tamme, M. VÕS § 180/4.1.

⁴⁹ Manavald, P. Likvideeriva pankrotimenetluse alternatiivid Eesti õiguses. – Juridica 2005/2, lk 127.

⁵⁰ Käerdi, M jt (koost). Ettevõtja õigus. Tegevuskava ettevõtlusalase õiguskeskonna rahvusvahelise konkurentsivõime parandamiseks. – Juridica 2006/4, lk 231.

⁵¹ Varul, P. Selgitavaid märkusi pankrotiseadusele. – Juridica 1993/2, lk 30.

⁵² Täitemenetluse seadustik. – RT I, 19.03.2019, 16.

135-137). Üldise vara valitsemise ja käsutamise põhimõtte kohaselt pankrotimenetluses peab pankrotihaldur vara realiseerimisel tagama optimaalse realiseerimistulu.⁵³ Selleks, et tagada ettevõtet müües optimaalseim realiseerimistulu, tuleb hinnata ettevõtet kui varakogumit koos selle majandamisteenivate asjade, õiguste ja kohustustega ning ettevõttega seotud lepingutega. Sisuliselt peab haldur ettevõtte varakogumi kujundama selliseks, mis võimaldaks seda müüa kõige kasumlikumal viisil. Kui aga ettevõttesse kuulub näiteks tehas, mille kasutamiseks on kolmandate isikutega sõlmitud üürilepingud ilma milleta tehast ettevõtte tegevuse jätkamiseks kasutada ei saa, võib tekkida konflikt võlausaldajate huvide kaitse ning ettevõtte eduka müümise vahel. Ühest küljest peab võlausaldajate huvide kaitseks korraldama vara müügi kõige kasumlikumal moel, kuid teisest küljest võib nn kõige kasumlikum vara müümise viis tähendada lepingute tasulist jätkamist võlgniku vara arvel, mis omakorda tähendab pankrotivara vähenemist ehk pankrotivõlausaldajate võimalused oma nõuete rahuldamiseks vähenevad. Eriti olulisel kohal on ettevõtte vara väärtuse hindamisel kehtivad töö- ja üürilepingud, mille lõpetamise või jätkamise otsustamisel peab sageli vastandama pankrotimenetluse eesmärgid ja sh kõikide pankrotivõlausaldajate huvid sotsiaal-majanduslike eesmärkidega. Sisuliselt peab lepingulise suhte jätkamine suurendama ettevõtte väärtust, vastasel juhul tuleks lepingud lõpetada.⁵⁴

Kuna pankrotiseaduses puudub regulatsioon ettevõtte üleandja ja omandaja vastutuse tekkimise osas, kui ettevõtte läheb üle pankrotimenetluses, saab üldiste põhimõtete analüüsimisel lähtuda Saksa ja Leedu pankrotiõigusest. Üldise Saksa õiguse regulatsiooni järgi BGB § 613a tähenduses lähevad ettevõtte müügi korral pankrotimenetluses ettevõtte omandajale üle need võlad, mis on tekkinud pärast pankrotimenetluse algatamist.⁵⁵ Saksa kaubandusseadustiku⁵⁶ (HGB) § 25 lg 1 kohaselt vastutab ettevõtte omandaja kõikide ettevõttega seotud kohustuste eest, kui omandaja jätkab tegevust sama ärinime kaudu. Viidatud säte ei kehti aga ettevõtte omandamise korral pankrotimenetluses, kuna võlgade üleminek ehmataks sisuliselt kõik potentsiaalsed ostjad ära. See omakorda ei teeniks pankrotivõlausaldajate huvide kaitse eesmärki, kuna ettevõtte võõrandamine on nende huvides.⁵⁷

Sellest tulenevalt kohaldub BGB § 613a ettevõtte müümisel pankrotimenetluses piiratud ulatuses. Säte on täielikult kohaldatav töökohtade jätkumise nõude suhtes, kuid piiratud on

⁵³ Foerste, U, lk 177, vnr 426.

⁵⁴ International Monetary Fund. Orderly & Effective Insolvency Procedures. International Monetary Fund, Legal Department 1999. – <https://www.imf.org/external/pubs/ft/orderly/index.htm> (25.02.2020).

⁵⁵ Preis, U. Erfurter Kommentar zum Arbeitsrecht. 19. Aufl. München: Verlag C.H.Beck 2019. – BGB § 613a Rn. 150.

⁵⁶ Handelsgesetzbuch (Buch 1). 18.07.2017. Bundesgesetzblatt I. I S. 2745. – https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_hgb/englisch_hgb.html#p0175 (20.09.2019).

⁵⁷ Foerste, U, lk 181, vnr 440.

ettevõtte omandaja vastutust nõuete osas, mis on juba tekkinud enne pankrotimenetlust. Vastutuse piiramine on õigustatud pankrotivõlausaldajate nõuete võrdse rahuldamise eesmärgil tuginedes teleoloogilisele tõlgendamisele⁵⁸. Kui ülevõetud ettevõtte töötajad või teised ettevõttega seotud lepingupartneritest võlausaldajad saaksid lisaks olemasolevale võlgnikule nn uue võlgniku ehk ettevõtte omandaja, kellelt võlgasid sisse nõuda, eelistatakse seeläbi neid võlausaldajaid, sh töötajaid, kes ettevõttega seotud on ja uue omandajaga võlasuhteid jätkavad. Teised pankrotivõlausaldajad peaksid seevastu sellise võimaliku eelise tekkimise nõ kinni maksuma või finantseerima, kuna omandaja võib üritada ettevõtte ostuhinda alandada viidates ettevõttega kaasnevate kohustuste hulgale. Kohustuste ülemineku piirang ei kehti ettevõtte omandaja suhtes aga juhul, kui omandaja omandab ettevõtte enne pankrotimenetluse algatamist.⁵⁹

Pankrotimenetluses ettevõtte omandaja vastutab üksnes massikohustuste eest InsO § 55⁶⁰ tähenduses, mitte pankrotivõlausaldajate nõuete eest, mis tuleb pankrotimenetluses maksuma panna vastavalt InsO §-le 38. Vastutuse tekkimise hetkeks on pankrotimenetluse algatamine, mitte ajutise halduri nimetamine või majandustegevuse üleandmine.⁶¹ See on oluline põhimõte, mida õigustatakse teleoloogilise reduktsiooni meetodiga, võttes arvesse pankrotimenetluse põhimõtteid ning nende absoluutset kohaldumist menetluses. Võlgniku ettevõttega seotud kohustused, mida täidetakse pankrotimenetluses, on massikohustused. Massikohustused on kõik sellised võlad, mis tekivad seoses võlgniku majandustegevuse jätkamisega, sh nt rendi, elektriarve jms tasumise kohustus, või ka pooleliolevate lepingute täitmine või selleks laenu võtmise vajadus.⁶² Need võlad jäävad võlausaldajate kanda menetluse kestel, seejuures võlausaldajate enda nõuded võlgniku vastu tuleb samuti maksuma panna menetluses endas. Kui ettevõtte müüakse pankrotimenetluses, ei ole võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega kooskõlas olukord, kui teatud võlausaldajad saaksid nõudeid maksuma panna ka ettevõtte omandaja suhtes. Võlgnikule võib kuuluda mitu ettevõtet ning lisaks sellele eri nõudeid väljaspool ettevõttega seotud majandustegevust. Ettevõtte müümisel ei saa seega eelistada neid võlausaldajaid, kes on ülevõetud ettevõttega seotud, nendele, kes selle ettevõttega seotud ei ole.

⁵⁸ Teleoloogilist tõlgendamist kasutavad kohtud õigusnormide sisu ja mõtte tõlgendamisel lähtudes õigusnormi tähendusest, väärtustest ning õiguslikest, sotsiaalsetest ja majanduslikest eesmärkidest, mida konkreetse õigusnormi abil püütakse saavutada. – Scholz, L. Teleological interpretation. WIKIS DER FREIEN UNIVERSITÄT BERLIN (20.11.2012). – <https://wikis.fu-berlin.de/display/oncomment/Teleological+Interpretation> (13.04.2020).

⁵⁹ Preis, U. Erfurter Kommentar zum Arbeitsrecht. 20. Aufl. 2020. – BGB § 613a Rn. 146.

⁶⁰ InsO § 55 määratleb muud võlgniku kohustused, mis täidetakse pankrotivara arvelt.

⁶¹ Müller-Glöge, R. Münchener Kommentar zum BGB. 8. Aufl. 2020. München: Verlag C.H.Beck 2020. – BGB § 613a Rn. 177.

⁶² Varul, P. Selgitavaid märkusi pankrotiseadusele. – Juridica 1994/1, lk 2-13.

Leedu pankrotiseaduse § 87 lg 6 koosmõjus lõikega 8 lähevad ettevõtte omandajale ettevõtte ostuhinna tasumisest alates üle kogu ettevõttesse kuuluva vara omandiõigus, sealhulgas ka ettevõttega seotud kohustused teatud ulatuses. Võlgniku kohustused, mis on tekkinud enne ettevõtte müümist ning mis tuleb pankrotimenetluses võlausaldajatel maksma panna, ei lähe ettevõtte omandajale üle. Kuna lõige 8 seob ettevõtte ülemineku ajahetke ostuhinna tasumisega, siis normide tõlgendamisel võib asuda seisukohale, et ka alates ostuhinna tasumisest tekkinud kohustused lähevad omandajale üle. Samas välistab lõige 7 üksnes enne pankrotimenetlust tekkinud kohustuste ülemineku, viidates justkui alates pankrotimenetluse algatamisest tekkinud kohustuste üleminekule omandajale pärast ettevõtte müüki. Seaduse § 87 lg 7 võimaldab siiski ettevõtte müügilepinguga ette näha ka enne müüki tekkinud kohustuste ülemineku ettevõtte omandajale, st võlausaldajate pankrotimenetluses esitatud nõuete aluseks olevad kohustused lähevad sel juhul omandajale üle ning võlausaldajad saavad nõuda kohustuste täitmist või täitmata jätmisest tekkinud nõudeid ettevõtte omandajalt. Lõige 7 kehtib ainult siis, kui ettevõtte omandaja kohustuste ülevõtmisega nõustub. Ettevõtte omandaja vastutust kohustuste eest on seega võimalik seadusega vajadusel laiendada.

Autori arvates on Saksa ja Leedu seadustes ettenähtud reeglid põhjendatud ja tagavad võlausaldajate huvide kaitse. Ettevõtte omandaja ei tohiks üldjuhul vastutada enne pankrotimenetlust tekkinud nõuete osas, kuna need tuleb täita pankrotimenetluse raames mh ettevõtte müügist saadud summa arvelt. Omandaja peaks siiski arvestama kohustustega, mis on tekkinud alates pankrotimenetluse algatamisest. Omakorda küsitav on kohustuste tekkimise ajahetk pankrotimenetluse algatamisest ettevõtte üleandmiseni, st kas omandaja peaks sisuliselt täitma ka massikohustusi või massikohustuste täitmata jätmisest tekkinud nõudeid. Lähtudes Eesti pankrotiseaduse üldistest põhimõtetest massikohustuste täitmise osas ei tohiks massikohustused siiski ettevõtte omandaja kanda jääda, kuna need tuleb rahuldada pankrotivara arvel, milleks on muu hulgas ettevõtte müügist saadud vahendid. Vastavalt PankrS § 148 lõikele 2 on halduril kohustus massikohustustest tekkinud nõuded hüvitada juhul kui need ületavad pankrotivara. Autori hinnangul peaks ettevõtte ülemineku ajahetk olema sarnaselt Leedu seadusega seotud ettevõtte eest ostuhinna tasumisega ning alates sellest hetkest tekkinud kohustused peaksid jääma ettevõtte omandaja kanda. Praktikas võib see siiski tekitada vaidlusi, kuna ettevõtet ei ole üldjuhul võimalik ühe tehinguga üle anda, st teatud lepingud või asjad võidakse üle anda ka pärast ostuhinna tasumist. Seetõttu peab pankrotiseaduses olema selge regulatsioon kohustuste kandmise osas, kuna liigne lepinguvabaduse lubamine pankrotimenetluses tehingute tegemisel võib takistada pankrotimenetluse protsessi ning võimaldada liigset kohustuste pankrotivõlausaldajatele kanda jätmist. Kohustuste üleminek

ettevõtte üleandjalt omandajale peab eelkõige tagama pankrotivõlausaldajate huvide kaitse, mitte ettevõtte omandaja huvide kaitse.

Pärast pankrotimenetlust tekkinud nõuete eest vastutab ettevõtte omandaja nagu tavapärasel majandustegevuses. Huvitav tähelepanek tõusetub ÄS §-st 10, mille järgi on võimalik pankrotimenetluses müüa võlgniku ärinimi ilma ettevõtet võõrandamata, seejuures väljaspool pankrotimenetlust see lubatud ei ole (v.a ka likvideerimise korral), st ärinimi tuleb muudel juhtudel võõrandada koos ettevõttega. See on loomulik, kuna ärinimi on tugevalt seotud äriühingu ettevõtte ja selle majandustegevusega. Ärinimi ei ole õigus ega kohustus, vaid varaliseks väärtuseks olev tsiviilõiguse ese.⁶³ Pankrotimenetluses on justkui ette nähtud erand, kuid pankrotiseaduses endas ärinime võõrandamise võimalust ette nähtud siiski ei ole. PankrS § 38 järgi võib pärast juriidilisest isikust võlgniku pankroti väljakuulutamist selle võlgniku ärinime või muud nime kasutada üksnes koos sõnaga „pankrotis“.

Praktikas on keeruline ette kujutada ärinime müümist ilma sellega seotud ettevõteteta. Ärilises mõttes võiks see asjakohane olla tuntud ärinimega võlgniku pankroti korral, mistõttu võib ärinime omandamisega kaasneda teatav eelis. Teisest küljest, kui uus omanik jätkab tegutsemist samasuguse majandustegevusega ning lisaks ärinimele on pankrotivara hulgast omandatud ka ettevõttesse kuuluvat vara, siis faktiliselt on toimunud ettevõtte ülevõtmine. Pankrotiseadus peaks võimaldama ettevõtte müümist tervikuna, st omandada nii ettevõtte kui ärinimi. Ei tohiks tekkida olukorda, et menetluses müüakse ettevõttesse kuuluvat vara ning ärinimi justkui eraldi ühele ja samale isikule, võimaldades tegelikult omandada kogu ettevõtte soodsalt ja kohustuste vabalt.

2.2. Kestvuslepingutega seotud kohustuste üleminek pankrotimenetluses

2.2.1. Töölepingust tulenevad kohustused

Töötajate huvid ja teiste pankrotivõlausaldajate huvid on omavahel mõneti vastuolulised, mida tuleb mõlema kaitsmisel vastava regulatsiooniga maandada.⁶⁴ Töötaja huvides on töö säilimine, kuid üldjuhul teiste võlausaldajate huvides on raha pankrotimenetlusest kättesaamine maksimaalses võimalikus ulatuses. Ka Euroopa Kohtul ei olnud pikka aega kindlat seisukoha,

⁶³ Tamme, M. VÕS § 185/1.

⁶⁴ Goode, R. Principles of Corporate Insolvency Law. Fourth Edition. Student Edition. London: Sweet & Maxwell 2011, lk 84-85.

kas ettevõtte ülemineku kohta käivad reeglid on kohaldatavad ka ettevõtte üleandja maksejõuetuse menetluse korral ehk lahendamata oli küsimus, kas kaitsta eelkõige töötajaid või teisi võlausaldajaid.⁶⁵ Mõnedes riikides käsitletakse töötajate nõudeid eesõigusnõuetena⁶⁶, mis tähendab, et need rahuldatakse küll pärast pandiga tagatud nõudeid, kuid enne teisi tagamata ja nn tavalisi nõudeid.⁶⁷ Näiteks Prantsusmaal seatakse esikohale just pankrotivõlgniku töötajad ja nende nõuded. Prantsuse õiguse kohaselt peaks välja maksmata palganõuded olema lausa esikohal ehk kõikidest teistest nõuetest eespool, isegi pandipidaja nõudest. Põhiargumendiks selle õigustamiseks on see, et pole mingit põhjust, miks peaksid teised pankrotivõlausaldajad olema töötajatega võrreldes eelispositsioonis. Prantsuse õigus kaitseb töötajaid seetõttu, et töötajal ei ole üldjuhul võimalust ja oskust hinnata ettevõtte pankrotistumise riski, kuid selline võimekus on võlausaldajatest pankadel ja muudel finantsinstitutsioonidel.⁶⁸ Võlgnikuga seotud tehingute tegemisel saavad sellised võlausaldajad teha kaalutletud ja läbimõeldud otsuseid. Töötajad on aga selgelt nõrgemas positsioonis pankroti riski pinnal töösuhte valiku tegemisel, mistõttu tuleks neid ka pankrotiolukorras rohkem kaitsta.

Töötajate nõuded pankrotimenetluses on olemuslikult sotsiaalsed nõuded. Kui tööandja maksejõuetuse korral jäävad töötajad palgast ilma, tekitab see ühiskonnale sotsiaalse kahju. Töötajate eelistamine menetluses on sotsiaalne abinõu, mille abil püütakse leevendada ühiskonna poolt töötajale tekkinud rahalisi probleeme seoses tema tööandja pankrotiga.⁶⁹

Eestis ei ole alates 01.01.2004 kehtima hakanud pankrotiseaduse järgi töötajate nõuded käsitletavad eesõigusnõuetena⁷⁰, kuid Euroopa Liidu tasandil on töötajate minimaalse kaitse ulatus tööandja maksejõuetuse korral reguleeritud direktiiviga 2001/23/EÜ ettevõtjate, ettevõtete või nende osade üleminekul töötajate õigusi kaitsvate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta. Direktiivist tulenevad nõuded kohalduvad ettevõtte üleminekule õiguslikul alusel, st ei ole piiratud vaid tehingulise üleminekuga (direktiivi art 1 lg 1 (a)). Viidatud direktiivile eelnenud direktiivi 77/187/EMÜ peamine roll oli töötajate õiguste kaitsmine ning direktiivi 2001/23/EÜ vastuvõtmisel nähti vajadust lisada põhimõtte säilitada töölepingud

⁶⁵ Muda, M. Ettevõtte üleminek tööandja maksejõuetuse korral. – *Juridica* 2001/2, lk 124.

⁶⁶ Nt Ameerika Ühendriikides, Hollandis, Kanadas, Taanis, Belgias, Rootsis ja Prantsusmaal käsitletakse töötajatega seotud nõudeid eesõigusnõuetena. – Kasak, A. Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttest kõrvalekaldumine pankrotimenetluses. Magistr töö. Tartu 2010, lk 61.

⁶⁷ *Ibidem*, lk 60, 63.

⁶⁸ Ringe, W. G. jt (koost). *Current Issues in European Financial and Insolvency Law. Perspectives from France and the UK*. Studies of the Oxford Institute of European and Comparative Law. Oregon: Hart Publishing, Oxford and Portland 2009, lk 88.

⁶⁹ Kasak, A, lk 65.

⁷⁰ Varul, P. Nõuetest pankrotimenetluses. – *Juridica* 2004/2, lk 102.

vaatamata tööandja muutumisele. Samas annab direktiiv ettevõtte võõrandaja maksejõuetuse korral paindlikkuse teatud sätete kohaldamise osas.⁷¹

Direktiivi artikkel 3 lõike 1 järgi lähevad ettevõtte ülemineku ajal kehtivatest töölepingutest tulenevad õigused ja kohustused üle uuele omandajale. Artikkel 4 keelab töölepingute ülesütlemise üksnes ettevõtte ülemineku tõttu. Artikkel 5 aga välistab artikli 3 kohaldamise ettevõtte ülemineku puhul, kui võõrandaja vastu on algatatud pankrotimenetlus võõrandaja varade likvideerimiseks, mis toimub pädeva asutuse (pankrotihaldur) järelevalve all, kui liikmesriigid ei näe ette teisiti. Kui sõltumata sellest, kas pankrotimenetlus on algatatud võõrandaja varade likvideerimiseks või mitte, kohaldatakse menetluses direktiivi artikleid 3 ja 4, siis võib ette näha, et omandajale ei lähe üle töölepingutest tulenevad võõrandaja võlad, mis tuleb välja maksta enne üleminekut või enne pankrotimenetluse algatamist. Seda tingimusel, et selline menetlus toob kaasa kaitse, mis on võrdne sellisteks olukordadeks nähtud kaitsega, mis on sätestatud direktiivis 80/987/EMÜ⁷² töötaja kaitset nende tööandja maksejõuetuse puhul käsitlevate liikmesriikide seaduste ühtlustamise kohta. Seega, kui pankrotimenetluses võlgniku vara, sh ettevõtte võõrandatakse, ei pea direktiivi kohaselt töölepingud automaatselt omandajale üle minema, kuid liikmesriik võib seda teisti reguleerida. Juhul kui siseriiklikus õiguses nähakse ette töölepingu automaatne üleminek, siis kaasa ei pea minema enne pankrotimenetluse algatamist tekkinud võlad.

Direktiivi 2001/23 eesmärk on kaitsta töötajaid tööandja muutumise korral. Direktiivis sätestatud eeskirjad on siduvad selles mõttes, et neist ei tohi teha erandeid, mis on töötajatele ebasoodsad.⁷³ Teisest küljest, juhul kui uuele omandajale lähevad ettevõtte üleminekul üle kõik üleandja võlad, sh töötajate palgavõlad, võib selle õiguslik tagajärg olla ettevõttesse kuuluvate esemete müümine eraldiseisvana vältimaks ettevõtte üleminekuiga võlgade kaasnemist.⁷⁴ Ettevõtte varade eraldi müümine ei lange direktiivi kohaldamisalasse.⁷⁵ Lisaks, kui ettevõtte omandajale lähevad üle töösuhetest tulenevad võlad, siis eelistatakse töötajaid ettevõtte üleminekul pankrotimenetluses rohkem kui teisi võlausaldajaid.⁷⁶ Eelnevat arvesse võttes on töötajate ja teiste pankrotivõlausaldajate nõuete rahuldamise tasakaalu leidmine ettevõtte müügi võimalikkuse osas tähtsust omavaks asjaoluks. On loomulik, et töötajad on võrreldes teiste

⁷¹ Euroopa Ühenduste Komisjon. Komisjoni Aruanne, mis käsitleb nõukogu 12. märtsi 2001. aasta direktiivi 2001/23/EÜ ettevõtjate, ettevõtete või nende osade üleminekul töötajate õigusi kaitstvate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta. Brüssel 18.06.2007. – <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0334:FIN:ET:PDF> (28.03.2019), lk 9.

⁷² Euroopa Ühenduste Nõukogu 20. oktoobri 1980. a direktiiv 80/987/EMÜ töötajate kaitset tööandja maksejõuetuse korral käsitlevate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta. – ELT L 283, lk 23-27.

⁷³ Euroopa Ühenduste Komisjon, lk 2.

⁷⁴ Barnard, C. EU Employment Law. Fourth edition. Oxford: Oxford University Press 2012, lk 620.

⁷⁵ C-24/85, *Jozef Maria Antonius Spijkers*, p 11-12.

⁷⁶ Barnard, C, lk 620.

pankrotivõlausaldajatega üldjuhul halvemas positsioonis tööandja pankroti korral, kuivõrd see võiks tähendada potentsiaalset töö kaotamist. Samas ei ole võimalik alati garanteerida töötajatele nende töö püsima jäämist olukorras, kus tööandja on maksejõuetu ning ettevõtet tervendada enam ei õnnestu. Kui pankrotivara aitaks suurendada ettevõtte müük, mis võiks töötajatest võlausaldajatele tähendada töö kaotamist, kuid võimaldaks pankrotimenetluses kõikide võlausaldajate (sh töötajate) nõudeid maksimaalses ulatuses rahuldada, tuleks pankrotimenetluse eesmärkidest ja võlausaldajate huvide kaitse põhimõttest lähtuvalt ettevõtte ikkagi võõrandada. See võib aga osutuda keerukaks, kui mitte võimatuks, kui omandaja peaks arvestama kõikide töötajate nõuete täitmisega ning töölepingute automaatse piiranguteta üleminekuga.

Direktiivis 2001/23/EÜ esitatud nõuded on Eesti seadusesse sisse viidud töölepingu seaduse⁷⁷ (TLS) §-is 112. Eeltoodud paragrahvi lõigetest 1 ja 2 tulenevalt kohaldatakse võlaõigusseaduses sätestatud ettevõtte ülemineku regulatsiooni töölepingute üleminekule ka juhul, kui ettevõtte üleminek toimub pankrotimenetluses, st TLS § 112 lg 2 järgi ei kohaldata ettevõtte üleminekule VÕS §-is 181 toodud piiranguid, mis välistaksid võlaõigusseaduse ülemineku sätete kohaldumise ettevõtte üleminekule pankrotimenetluses. TLS § 112 lõige 3 sätestab keelu töölepingu ülesütlemiseks ettevõtte ülemineku tõttu. TLS § 112 lg 4 aga välistab võlaõigusseaduse kohaldamise töölepingute üleminekule tööandja pankroti väljakuulutamisel ning välistab ka ülemineku tõttu lepingute ülesütlemise keelu. Seega on eeltoodud sätted omavahel mõneti vastuolus ning tekib küsimus, millisel kujul ja mis alusel lähevad ettevõttesse kuuluvad töölepingud ettevõtte omandajale üle, kui ettevõtte võõrandatakse pankrotimenetluses. Üheselt ei ole selge, kas töölepingute üleminek tööandja pankroti korral peaks alluma võlaõigusseadusele või mitte.

Töölepingute üleminekuga seotud probleeme maksejõuetusmenetluses tööandja ettevõtte ülemineku korral on analüüsitud ka õiguskirjanduses ning jõutud erinevate tõlgendusvõimalusteni. On leitud, et võimalus töölepinguid lõpetada TLS § 112 lõikele 4 ning § 89 lõikele 2 punktile 1 (säte on töölepingu erakorralise ülesütlemise aluseks tööandja pankroti korral) tuginedes pankroti väljakuulutamise tõttu ei ole kooskõlas direktiiviga 2001/23/EÜ, kuna direktiiv nõuab töölepingute muutumatul kujul üleminekut ettevõtte tervendamise korral pankrotimenetluses. PankrS § 131 lg 1 lubab halduril kohtu nõusolekul võlgniku ettevõtte tegevuse lõpetada ka juba enne esimest võlausaldajate üldkoosolekut, mis toob kaasa töölepingute lõppemise enne seda kui võlausaldajate üldkoosolek otsustab pankrotivõlgniku tegevuse tervendamise või likvideerimise, sh võimaliku ettevõtte võõrandamise. Seega

⁷⁷ Töölepingu seadus – RT I, 19.03.2019, 94.

olukorras, kus pärast töölepingute lõpetamist otsustatakse ettevõtte tervendamise, on töösuhted katkestatud ning töölepingud muutumatul kujul enam üle minna ei saa.⁷⁸ Sellise tõlgenduse, st absoluutse töölepingute lõpetamise õiguse andmine tööandja pankroti väljakuulutamise tõttu, vastuolu direktiiviga on ilmne. Lisaks, isegi kui pärast ettevõtte tegevuse lõpetamist kohtu loal otsustatakse võlgniku likvideerimine ja sealjuures müüa võlgniku ettevõtte, võib see töölepingute lõppemise tõttu olla raskendatud. Kui vabanetud on olulistest töötajatest (mis on mh ka üheks ettevõtte ülemineku tuvastamise aluseks – vt magistritöö ptk-i 1.1) ning see on ettevõtte tegevuse üleandmiseks märkimisväärse tähtsusega, võib see lõppastmes ka ettevõtte müügi hinda alandada ja seeläbi pankrotivõlausaldajate huvisid kahjustada. Kui ettevõtte omandaja soovib siiski endiste töötajatega töösuhet jätkata, saab ja tuleb poolte nõusolekul sõlmida uued töölepingud.

Teise tõlgendusviisina on erialakirjanduses leitud, et TLS § 112 lg 4 välistab TLS-is sisalduvate erinormide ehk sätte lõigete 1 ja 3 kohaldamise pankroti väljakuulutamisel, st välistatud on muutumatul kujul lepingute ülemineku regulatsioon (lg 1) ja keeld tööleping üles öelda ülemineku tõttu (lg 3). Muud võlaõigusseaduses sätestatud ülemineku normid jäävad siiski kehtima, kuna töölepingu seadus eriseadusena võlaõigusseaduse ees ei välista pankroti väljakuulutamisel TLS § 112 lg 2 kohaldamist, mis näeb ette, et töölepingute ülemineku korral ei kohaldata võlaõigusseaduses sätestatud piiranguid ehk ettevõtte üleminekul pankrotimenetluses kohaldatakse töölepingute suhtes endiselt võlaõigusseaduse norme.⁷⁹ Ka selle tõlgenduse puhul oleks halduril õigus töölepinguid pankroti väljakuulutamise hetkest lõpetada ettevõtte ülemineku tõttu, kuid muud võlaõigusseaduses viidatud põhimõtted jääksid siiski kehtima ka pankrotimenetluses. Küsitav on, millal muud põhimõtted kohalduma jäävad. Kui töölepingute ülesütlemise võimalus on endiselt absoluutne nagu esimese tõlgenduse puhul, toob see samamoodi kaasa vastuolu direktiiviga. Kui jaatada võlaõigusseaduse normide osalist kohaldumist töölepingute suhtes ettevõtte üleminekul pankrotimenetluses, tooks see kaasa ettevõtte üleandja ja omandaja solidaarvastutuse VÕS § 183 lg 1 järgi, st nii üleandja kui omandaja vastutaksid enne ettevõtte üleminekut tekkinud ja kuni viie aasta jooksul pärast üleminekut sissenõutavaks muutunud kohustuste eest solidaarselt. Kui pankrotistunud võlgniku ettevõtte menetluses müüakse, kuid võlgnik ise likvideeritakse, kaob ära üleandja ja sh tema solidaarne vastutus. Seega on olemuslikult võimatu kohaldada VÕS § 183 lg-s 1 nimetatud solidaarvastutust tööandja likvideerimise korral, kuid see pole nii tervendamise korral. Kuna seadus aga tööandja likvideerimist ja tervendamist töölepingute ülemineku kontekstis ei erista,

⁷⁸ Künnapas, K. Töötajate õigused maksejõuetu tööandja ettevõtte üleminekul: kas ebaõnnestunud harmoneerimine? – *Juridica* 2011/2, lk 124-126.

⁷⁹ Künnapas, K, lk 125-126.

jääb võlaõigusseaduse kohaldumise ulatus töölepingute üleminekule ettevõtte ülemineku korral pankrotimenetluses siiski ebaselgeks.

Kui välistada töölepingute muutumatul kujul üleminek tööandja pankroti väljakuulutamisel vastavalt TLS § 112 lõikele 4, siis see tähendab, et töölepingud kas lõpetatakse või võetakse üle mõlema poole tahteavalduste tegemise kaudu (sisuliselt tehakse uus tööleping töötaja ja uue tööandja vahel). Küll aga jääksid kehtima kõik muud võlaõigusseaduse ettevõtte ülemineku põhimõtted, sh ettevõtte omandaja ja üleandja solidaarvastutus töösuhetest tulenevate kohustuste osas. Sellisel juhul tekiks olukord, milles uus omandaja vastutab endise ettevõtte omaniku võlgade eest, mis tulenevad endise omaniku kohustustest töötajate ees, mis ei ole tegelikult uuele omandajale üle läinud. Töölepingu seaduse seletuskirja kohaselt on solidaarvastutuse eesmärgiks pikendada töötaja võimalust esitada nõudeid endise ja uue tööandja vastu ning suureneb tõenäosus nende nõuetekohaseks täitmiseks.⁸⁰ On arusaadav, et solidaarvastutuse tekkimise põhjus on töötaja kaitse, kuid normitehniliselt ja õigusselguse huvides on selle kaitse sätestamine seaduses ebaõnnestunud. Sisuliselt tekib olukord, et kohustust ei ole, aga kohustuse täitmise ees vastutus on olemas. Seaduse sõnastust lugedes aga tuleb nimetatud tagajärg välja.

Magistritöö autori hinnangul tuleks vastutust jagada selliselt, et üleandja vastutab töösuhetest tulenevate nõuete täitmise eest, mis tekkisid enne ettevõtte võõrandamist ehk kõik sellised töötaja nõuded tuleb maksma panna ja rahuldada pankrotimenetluses. Omandaja seevastu kannab vastutust töölepingute täitmise eest alates ettevõtte omandamisest tekkinud nõuete osas. Omandaja positsioon on sellisel kujul palju soodsam võrreldes solidaarkohustuse rakendamisega ka enne ettevõtte üleminekut tekkinud nõuete suhtes.

Töölepingute üleminek ettevõtte ülemineku puhul on Eesti õigusega sarnaselt reguleeritud ka Saksa õiguses. Kui haldur müüb ettevõtte pankrotimenetluses, läheb see tehinguliselt üle, st BGB § 613a kehtib ka pankrotimenetluses.⁸¹ Saksa seadusandja on regulatsiooni kehtestamisel lähtunud direktiivist 2001/23/EÜ ja sellele eelnenud direktiivist 77/187/EEC, millest tulenevalt läheb ettevõtte õigustehinguliselt omandajale üle vastavalt BGB §-le 613a.⁸² Nimetatud sätte kohaselt tähendab ettevõtte või ettevõtte osa tehinguline omandamine ka ülemineku ajahetkel eksisteerivatesse töösuhetesse sisenemist.⁸³

⁸⁰ Töölepingu seaduse eelnõu seletuskiri. 299 SE I. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/92c984a5-95ab-8584-38cd-05fc754e99c4/Töölepingu%20seadus>. (30.10.2019), lk 83.

⁸¹ Reischl, K. Insolvenzrecht. 3. Aufl. C. F. Müller, 2014. *Sine loco*. lk 293, vnr 825.

⁸² Müller-Glöge, R. Münchener Kommentar zum BGB. 7. Aufl 2016. – BGB § 613a, Rn. 176.

⁸³ Foerste, U, lk 181, vnr 438.

Saksa pankrotiseaduse § 108 järgi jäävad pärast pankrotimenetluse algatamist kehtima kõik võlgnikuga seotud lepingud, sh töö-, üüri- ja rendilepingud. Halduril on valikuõigus (InsO § 103), kas jätkata lepingute täitmist või mitte, kuid töölepingute lõpetamiseks on seda õigust piiratud. Halduril on kohustus töölepingute täitmist jätkata, kuid võib siiski töölepinguid lõpetada etteteatamistähtaega järgides, mis on võrreldes tavapärase määraga lühendatud (maksimaalselt 3 kuud etteteatamist).⁸⁴ Töölepingute ülesütlemise põhjuseks ei tohi sarnaselt TLS § 112 lõikega 3 olla ettevõtte üleminek (BGB § 613a lg 4).⁸⁵ Töötaja töölepingulised õigused säilivad ka pankrotimenetluses, kuid töölepingutest võib siiski vabaneda ettevõttega seotud majanduslikel põhjustel. Saksa tööõigus ei sekku ärilistesse otsustesse – nt kui pankrotimenetluses otsustatakse ettevõtte tegevus peatada, on halduril õigus lepingud lõpetada. Kui ettevõtte tegevuse jätkamine on mõistlik, sh nii tervendamise kui ka ettevõtte kui töötava üksuse müümise korral (ehk likvideeriva menetluse puhul), kohaldub tööõiguslik kaitse ning töölepinguid lõpetada ei tohi.⁸⁶

Saksa pankrotiõiguse eesmärk ei ole töökohtade säilitamine kõige muu arvelt, st see ei ole primaarne, kuid pankrotiseadus inkorporeerib tööõiguslikud põhimõtted tugevalt pankrotimenetlusse.⁸⁷ Töölepingu jätkamisest tekkinud palganõuet käsitletakse massikohustusena.⁸⁸

Töölepingute jätkumist tööandja pankroti korral ei mõjuta ettevõtte üleminek pankrotimenetluses. Ettevõtte omandaja on kohustatud võtma üle kõik töölepingud ja nendega seotud õigused ja kohustused. Saksa pankrotimenetlusest püüti nimetatud põhimõtte kohaldumist välja jätta, kuid leiti, et pankrotimenetluses ettevõtte võõrandamisel ja omandamisel ei tohi olla nn konkurentsieelist võrreldes ettevõtte omandamisega väljaspool pankrotimenetlust, st tavapärasest majanduskorras.⁸⁹

Vastutust töölepingutest tulenevate võlgade eest reguleerib samuti BGB. Ettevõtte omandaja ei vastuta pankrotivõlausaldajate esitatud nõuete eest, eelkõige töötasu võlgade eest vastavalt BGB §-ile 613a.⁹⁰ Kuigi BGB § 613a lg 1 järgi lähevad ettevõtte omandajale üle ka väljamaksmata palganõuded, siis sätte eesmärkide kohaselt lähevad omandajale üle ainult

⁸⁴ Foerste, U, lk 104, vnr 250-251.

⁸⁵ Foerste, U, lk 181, vnr 438.

⁸⁶ McBryde, W. W., Flessner, A., Kortmann, S. C. J. J. Principles of European Insolvency Law. Deventer: Kluwer Legal Publishers 2003, lk 347.

⁸⁷ Stewart, C. E. Insolvenzordnung. Einführungsgesetz zur Insolvenzordnung. Insolvency Code. Act Introducing the Insolvency Code. Frankfurt am Main: Fritz Knapp Verlag 1997, lk 15.

⁸⁸ McBryde, W. W., Flessner, A., Kortmann, S. C. J. J, lk 348.

⁸⁹ McBryde, W. W., Flessner, A., Kortmann, S. C. J. J, lk 348.

⁹⁰ Reischl, K, lk 293, vnr 825.

sellised võlad, mis on tekkinud pärast pankrotimenetluse algatamist.⁹¹ Enne pankrotimenetlust tekkinud väljamaksmata palganõue on nn tavaline nõue pankrotimenetluses. Saksamaal kaotati töötajate nõuete käsitlemine eesõigusnõuetena uue pankrotiseaduse vastuvõtmisega 1994. aastal, mis jõustus alates 1999.⁹² Töötajate palganõuded hüvitatakse menetluses selleks spetsiaalselt loodud fondi abil, millest töötajatel on õigus saada kuni kolme kuu eest väljamaksmata palk, st sellises ulatuses on töötaja nõude rahuldamine sisuliselt garanteeritud. Ülejäänud osas tuleb nõue maksma panna pankrotimenetluse tavapärasel korral.⁹³

Kohustuste ülemineku otsustav ajahetk on pankroti väljakuulutamine, mitte ajutise halduri määramine ega ettevõtte üleminek, st enne pankroti väljakuulutamist tekkinud nõuete eest omandaja ei vastuta. Pankroti väljakuulutamisest kuni ettevõtte üleminekuni tekkinud nõuete eest vastutab ettevõtte omandaja, kuid mitte pankrotivõlausaldajate nõuete eest. Erisus on töötaja puhkusetasu hüvitamise nõudega, st kui töötajale on enne ettevõtte üleminekut jäänud järgi täitmata puhkusenõue, peab selle tasuma omandaja.⁹⁴ BGB § 613a kohaldumise vältimise võimalus võib olla juhul, kui majandustegevus seiskub piisavalt pikaks ajaks, mille jätkumise korral ei saa enam lugeda ettevõtet üle antuks.⁹⁵

Saksa töökohtud tunnustavad töölepingute automaatse ülemineku põhimõtet ettevõtte ülemineku korral, kuid piiravad BGB § 613a kohaldumist teatud ulatuses, st täies mahus säte ettevõtte üleminekul ei kohaldu, sätte tagajärgi redutseeritakse. Vastasel juhul ei oleks võimalik ettevõtet müüa, kui sellega kaasneks võlgade üleminek uuele omandajale. Töökohtade kaitse tagatakse Saksa õiguses piiramatult töötajate usaldusorganisatsiooni tegevuse kaudu. Erisus on, et töökohast kehtivalt „vabastatud“ töötajatele ei anta võimalust tööle tagasi minemiseks ehk töö jätkamise nõuet neil ei ole. BGB § 613a mõttes vastutab ettevõtte omandaja ainult massikohustuste eest selle sätte tähenduses ja ka nende kohustuste eest, mis on tekkinud töötaja usaldusorganisatsiooni tegevusega ja mida peaks kandma tööandja Saksa eriseaduse kohaselt.⁹⁶

Saksa õiguses on töölepingutest tulenevate nõuete eest tekkiv vastutus jaotatud töö autori hinnangul õiglaselt. Omandajal ja üleandjal ei teki solidaarvastutust võlgade eest, mis tekkisid enne pankrotimenetluse algatamist ning mis vastasel juhul võiks saatuslikuks saada ettevõtte omandamisel, kui sellega kaasneks suur võlgade pagas. Samas täiendab Saksa õiguses töötajate

⁹¹ Foerste, U, lk 181, vnr 439.

⁹² McBryde, W. W., Flessner, A., Kortmann, S. C. J. J, lk 314.

⁹³ Wessels, B., Van Gijzen, H. Principles of European Insolvency Law. International Insolvency Institute – https://www.iiiglobal.org/sites/default/files/21-PEILABJournal_appended.pdf (05.04.2019). *Sine loco, sine anno*, lk 346.

⁹⁴ R. Müller-Glöge, Münchener Kommentar zum BGB.7. Aufl 2016. – BGB § 613a, Rn. 179.

⁹⁵ *Ibidem*.

⁹⁶ *Ibidem*, Rn. 177.

kaitset ka kohalik töötajate sotsiaalkaitse süsteem⁹⁷, mida meie õigus ei tunne. Eesti õiguses püütakse samadel põhimõtetel vajalikku kaitset tugevdada 5-aastase solidaarkohustuse tekkimisega.

Kuna direktiiv 2001/23/EÜ annab selged suunised, millisel juhul töölepingute üleminek peab toimuma ja millal see võib toimuda, on magistr töö autori hinnangul asjakohane lähtuda üksnes direktiiviga kooskõlas olevatest tõlgendusviisidest. See tähendab, et töölepingud peaksid ülemineku muutumatul kujul vähemalt juhul kui pankrotimenetlus on suunatud võlgniku ettevõtte tervendamisele või kui võlgniku ettevõtet soovitakse müüa. Ka erialakirjanduses on pooldatud töölepingute automaatset üleminekut ettevõtte ülemineku korral.⁹⁸ Seega peaks töötaja jaoks olema ikkagi soodsam see, kui ta saab töötamist jätkata ja saada uuel tööandjal palka, võrreldes olukorraga, kus ettevõtte ostmisest huvitatud isikud puuduvad seetõttu, et ettevõtte omandamisega kaasnevad hiiglaslikud palgavõlad. Ettevõtte müügi kasuks või kahjuks otsustamisel ja töölepingute jätkamise või lõpetamise otsustamisel peab haldur lähtuma ettevõtte majanduslikust väärtusest, vastasel juhul tooks see kaasa halduri vastutuse ebasoodsate tehingute tegemise eest, mille arvelt väheneb võlausaldajate nõuete täitmine.⁹⁹ Seetõttu peaks töötajate ülemineku regulatsioon viidatud eesmärgi täitma. Vastasel juhul oleks huvi ettevõtte ülevõtmise osas ilmselt väga väike.

Samas võib ka diskuteerida, et selline regulatsioon on töötajale ebasoodne, kuivõrd tema ei pruugi enda enne pankrotimenetlust sissenõutavaks muutunud palganõude täitmist pankrotistunud ühingu vara müügist kätte saada. Teatud juhtudel on töötajal siiski võimalik taotleda töötukassalt talle maksmata jäänud tasude hüvitamist. Töötuskindlustuse seaduse¹⁰⁰ (TKindLS) § 20 lg 1 järgi hüvitatakse tööandja maksejõuetuse korral töötajale saamata jäänud töötasu, puhkusetasu ning töölepingu ülesütlemisest tekkinud saamata jäänud hüvitised. Kusjuures hüvitised makstakse hoolimata sellest, kas ülesütlemine toimus enne või pärast maksejõuetuks tunnistamist. See tagab töötajate huvide kaitse pankrotimenetluses sõltumata sellest, kas ettevõtte müümisel töötajaga töösuhet jätkatakse või mitte.

Teisest küljest on töötaja huvid kaitstud ikkagi seeläbi, et ta saab säilitada vähemalt töökoha, kuivõrd lepingud lähevad saksa õiguse järgi automaatselt üle. Kui haldur jätkab töölepingute täitmist menetluse kestel, muutub töötajatele makstava tasu kohustus massikohustuseks, mis

⁹⁷ Sotsiaalkava on saksa õiguse järgi kohustuslik, milles võib ette näha palgahüvitisi, kompensatsioone, toetusi koolituste läbiviimiseks, laenusid ning põhjendatult otseseid nõudeid pankrotihalduri vastu. Pärast pankrotimenetlust algatamist kosstatud sotsiaalkava nõuded on massikohustused, enne pankrotimenetlust aga pankrotinõuded. – Foerste, U, lk 105-106, vnr 257-260.

⁹⁸ Wessels, B., Van Gijzen, H, lk 6.

⁹⁹ Goode, R, lk 84-85.

¹⁰⁰ Töötuskindlustuse seadus. – RT I, 21.04.2020, 54.

tuleb igal juhul esimesena pankrotivarast täita. Seega ettevõtte eduka müügi korral saaksid töötajad siiski mingis osas enda nõuded rahuldatud. Kuigi pankrotiseaduse seletuskirja kohaselt peaks ettevõtte üleandja ja omandaja vastutus soodustama töötajate nõuete täitmist, siis kahjuks ei aita solidaarvastutuse teke pankrotimenetluses ettevõtte ülemineku korral nimetatud eesmärki täita. Kuna ettevõtte müük saab toimuda vaid likvideerivas pankrotimenetluses, siis likvideeritakse ka ettevõtte üleandja (v.a kui üleandjal on mitu ettevõtet, millest mõni tervendatakse). Seega sisuliselt jääks vastutajaks ikkagi omandaja. Selline regulatsioon võib saada takistuseks ettevõtte müügi läbiviimiseks pankrotimenetluses, mistõttu tuleks regulatsiooni muuta.

Käesoleva töö autori hinnangul tuleks seega pankrotiseaduse norme täiendada seoses töölepingute üleminekuga ettevõtte pankrotimenetluses võõrandamise korral. Ettevõtte müügi korral ei saa tekkida ettevõtte üleandja ja omandaja solidaarvastutust töötajate palganõuete ees, kui ettevõtte läheb üle pankrotimenetluses. Olukord võiks autori hinnangul olla lahendatud sarnaselt Saksa õiguse regulatsiooniga, st omandajale võiksid üle minna töölepingutest tulenevad võlad, mis on tekkinud alates pankrotimenetluse algatamisest. Üleandja peaks vastutama pankrotimenetluse eelsete võlgade eest. Kuna neid nõudeid saavad töötajad maksma panna üleandja pankrotimenetluses ning tegemist pole eesõigusnõuetega, siis võib praktikas suure tõenäosusega tähendada see töötajate töötasu võlgade täitmisest osaliselt ilmajäämist. Seevastu kompenseeriks probleemi tööle edasi jäämise võimalus ning alates menetluse algusest tekkinud võlgade sissenõudmise õigus. Samuti võiks kompensatsioonina ette näha etteteatamistähtajad lepingute lõpetamiseks, st isegi kui haldur lõpetab töölepingu pankrotimenetluse kestel, siis peab ta seda tegema 3-kuulise etteteatamisega, mis sisuliselt tähendaks töötaja nõuet omandaja vastu 3. kuu töötasu suuruses.

Eelnevast tulenevalt peaks majanduse kui terviku huvides tagama selle, et ettevõtte omandaja ei peaks vastutama üleandja võlgade eest ja isegi juhul, kui see hõlmab väljamaksmata palkasid (muidugi mingi piirini, st töötajate õigusi ei saa loomulikult jätta tagaplaanile¹⁰¹).

¹⁰¹ Saksa õiguses on töötajate õiguste kaitse tagatud efektiivselt töötajate sotsiaalkaitseüsteemi kaudu, mistõttu jääb ka pankrotivarasse rohkem vahendeid, mille arvelt võlausaldajate nõudeid täita. – Foerste, U, lk 106, vnr 257.

2.2.2. Üüri- ja rendilepingust tulenevad kohustused

Üürilepingulised suhted on lisaks tööõiguslikele suhetele tundlikud ettevõtte kui varakogumi väärtuse hindamisel selle üleandmise eesmärgil. Üürilepingud on sarnaselt töölepingutele nn jätkuvad lepingud, mis üksnes pankroti väljakuulutamisega ei lõpe, vaid vajavad selleks konkreetset seadusest tulenevat alust ja seaduses ettenähtud korra järgimist. Seetõttu on üürilepingud samuti üheks olulisemaks lepinguliigiks, millest tulenevate suhete reguleerimine peaks seaduse tasandil võlausaldajate huvisid ettevõtte müümisel kindlasti kaitsma, st üürilepingute regulatsioon peab võimaldama ettevõtte müümist viisil, et see oleks maksimaalset kasu toov. Kui pankrotimenetlus on suunatud võlgniku likvideerimisele, on lepingute lõpetamine pigem kasulik, et maksimeerida pankrotivara vabanedes nn kahjulikest kohustustest, näiteks turuhinda ületava ja sissenõutavate üüritasu nõuetega kehtiva lepingu puhul.¹⁰² Liiga pikad ja kõrge üüritasuga üürilepingud on tihtipeale võlgniku jaoks kriitilise tähtsusega, millest ta võimalusel vabaneda sooviks.¹⁰³ Teisest küljest võib üürilepingute jätkamine üürnikust võlgniku puhul olla äärmiselt vajalik ettevõtte terviküksusena müümiseks, kui kehtiv üürileping on sõlmitud väga soodsatel tingimustel (alla turuhinna) ning allesjäänud lepingujärgne üüriperiood mõistlikult pikk, mis tähendaks samadel tingimustel üüripinna pikaaegse kasutamise jätkamise võimalust.¹⁰⁴

Pankrotiseaduse kehtiv regulatsioon näeb ette teatud erisused üürilepingute jätkamise ja lõpetamise osas PankrS §-des 50-51. Eristatud on võlgniku positsiooni üürniku ja üürileandjana. On loomulik, et üürilepinguliste suhete reguleerimiseks on seaduses erisätet, sest kui üürniku suhtes kuulutatakse välja pankrot, puudub võlausaldajal huvi talle üüripindu edasi üürida, samas üürileandjast võlgniku pankrotistumise korral ei mõjuta see otseselt üürniku. Vastavalt sellele, kas võlgnik on üürnik või üürileandja, on viidatud normid olulised ettevõtte müügi kontekstis, sest lepingute jätkamine või lõpetamine mõjutab olemuslikult lepingutega seatud kohustuste tekkimist ja üleminekut ettevõtte üleandmisel.

Üürileandjast võlgniku pankrot ei ole lepingu lõpetamise aluseks vastavalt VÕS § 50 lg 1, v.a kui see on poolte vahel lepingus selliselt reguleeritud, seejuures eluruumi üürilepingu puhul vastavasisulist kokkulepet teha ei tohi (PankrS § 50 lg 2). Seega jätkub üürilepingu kehtivus

¹⁰² The World Bank. Principles and Guidelines for Effective Insolvency and Creditor Rights Systems. April 2001.

¹⁰³ <http://siteresources.worldbank.org/GILD/PrinciplesAndGuidelines/20162797/Principles%20and%20Guidelines%20for%20Effective%20Insolvency%20and%20Creditor%20Rights%20Systems.pdf> (03.03.2019).

¹⁰⁴ Bork, R. Rescuing Companies in England and Germany. Oxford: Oxford University Press 2012, lk 180.

¹⁰⁴ International Monetary Fund.

pankrotimenetluse kestel ning kui ettevõtte müügiks on kehtiva üürilepingu olemasolu vajalik, peaks haldur lepingu täitmist kuni ettevõtte müümiseni jätkama PankrS § 46 lg 1 alusel. Üürilepingu täitmise jätkamisel tekkivad üüritasu maksmise kohustused täidetakse pankrotivara arvelt ning tegemist on seega massikohustusega PankrS § 46 lg 6 järgi. Võlausaldajatele võivad need kulud sõltuvalt üüritasu summast olla siiski koormavad, kuna kohustuste täitmisega jätkamise korral peavad võlausaldajad need kinni maksuma.

Kui võlgniku ettevõtte majandustegevus on kinnisasjade, korteriomandite või äripindade väljaüürimine, näiteks omades kaubanduskeskust, mille pindade üürimine on peamine võlgniku sissetuleku allikas, peaks võlgniku ettevõtte võõrandamise korral üle minema ka kõik vastavad üürilepingud. Samas ei ole üheselt selge, kas lepingute jätkamise korral lähevad lepingud üle muutumatul kujul sarnaselt VÕS § 182 lõikes 1 ettenähtuga või on üleminekuks vajalik teiste lepingupoolte (üürnike) nõusolekud. Kuna kehtiv regulatsioon võlaõigusseaduse kohaldumise ettevõtte üleminekul pankrotimenetluses täielikult välistab, peaks ettevõtte omandaja sõlmima kõikide üürnikega uued üürilepingud. Siinkohal oleks asjakohane kaaluda ettevõtte nn „tulusate lepingute“ ülekandmist teise poole nõusolekuta.¹⁰⁵ Autori arvates võiks käibekaitse ning pankrotimenetluse kiiruse huvides lepingud üle minna muutumatul kujul.

Olulise tähendusega on üürilepingute jätkamise kontekstis ka PankrS § 46 lg 4, mille järgi peab lepingu teine pool oma kohustusi täitma, kui haldur jätkab lepingu täitmist. Kui üürilepingus on ettenähtud võimalus leping lõpetada üürileandja pankroti korral, võib haldur lepingu ühekuulise või lepingus ettenähtud lühema etteteatamisajaga üles öelda PankrS § 50 lg 1 alusel. Lepingu lõpetamisele on seatud täiendavad piirangud, mis sõltuvad pooltevahelisest lepingulisest suhtest. Ka erialakirjanduses on leitud, et halduri pädevus lepingute jätkamise ja lõpetamise osas peaks olema piiratud just erilise tähtsusega lepingute puhul, milleks on eelkõige töö- ja üürilepingud (kui võlgnik on tööandja või üürileandja), kui menetluses on mõistlik ettevõtte müüa töötava majandusüksusena.¹⁰⁶

On küsitav, kas juhul kui haldur lepingut üles ei ütle ning täitmist jätkab, kuid teine pool lepingulisel alusel lepingulistest kohustustest vabaneda soovib, on teisel poolel siiski võimalus leping üles öelda. Eeltoodud sätete koosmõjus tõlgendamisel võib jõuda järeldusele, et lepingu jätkumine sõltub siiski eelkõige halduri otsusest. Vastasel juhul ei tooks normid kaasa eesmärgipärast mõju, milleks on halduri õigus võlgniku lepingulisi kohustusi kujundada vastavalt vajadusele pankrotimenetluses selliselt, mis tooks kaasa suurima võimaliku realiseerimistulu võlausaldajate nõuete rahuldamiseks. Üürnikul on võimalus PankrS § 46 lg 5

¹⁰⁵ Kõve, V, lk 315.

¹⁰⁶ International Monetary Fund.

alusel nõuda üürilepingust tuleneva kohustuse täitmise tagamist, mis seisneks üüripinna kasutamise võimaluse tagamises.

Ka Saksa pankrotiõiguses on lepinguvabaduse piirangu küsimus pankrotimenetluses lepingutest vabanemise kontekstis vaieldav. Saksa pankrotiseaduse § 108 lg 1 järgi jäävad pärast pankrotimenetluse algatamist kehtima teatud võlgnikuga seotud kestuslepingud, sh töö, üüri- ja rendilepingud. Valdavas osas on pankrotihalduri valikuõiguse teostamisega seotud regulatsioon pankrotiseaduses imperatiivne, st sellest kõrvalekaldumisi teha ei tohi. Sätete eesmärk on kaitsta pankrotihalduri valikuõigust ning seeläbi ka pankrotivara.¹⁰⁷ Seega üldjuhul ei tohiks tekkida lepingu lõpetamise võimalust üürnikust tulenevalt ning pankrotimenetluses prevaleerivad menetluse reeglid lepinguvabaduse põhimõtete ees. Üürileandjast võlgniku puhul peaksid seega üldjuhul lepingud pankrotimenetluse ajal jätkuma, kuna see suurendab pankrotivara üürimaksete näol.

Keerulisem on olukord siis, kui võlgnik on üürnik ning valdab üürilepingute alusel tema ettevõttesse kuuluvaid esemeid ja kinnisasja. Ettevõtte ülemineku tuvastamisel on mh üks kriteeriumitest ettevõtte materiaalse vara, sh vallas- ja kinnisvara, üleminek. Kui pankrotivarasse kuulub ettevõtte peamine vara üürilepingute alusel, siis selle võõrandamine toimub sisuliselt üürilepingute jätkamises. Seega üürilepingute jätkamine võib olla ettevõtte üleminekuks nõutav, sõltuvalt sellest, kas üüritavad varad on ettevõtte müümiseks määrava tähtsusega, ilma milleta poleks võimalik ettevõtet tervikvarana müüa.

Kui võlgnik on üürnik, võib üürileandja lepingu lõpetada VÕS § 319 sätestatud korras (PankrS § 51 lg 1). VÕS § 319 lg 1 nõuab üürileandjale lepingu täitmiseks tagatise andmist tulevase üüri ja kõrvalkulude maksmiseks. Lõike 2 järgi võib üürileandja üürilepingu etteteatamistähtaega järgimata üles öelda, kui üürileandjale pankrotimenetluses tagatist ei anta. Normi eesmärgiks on kaitsta üürileandjat üürniku pankroti korral üüritasu võlgnevuste eest. Tagatis võib olla nii võlaõiguslik kui ka asjaõiguslik ning üksnes tulevase üüri ja kõrvalkulude nõude osas.¹⁰⁸ Halduril on seega eriti oluline välja selgitada, kas üürilepingute jätkamine on tingimata ettevõtte müümiseks vajalik ning kas pankrotivõlgnikul on võimekus anda lepingu täitmiseks piisav tagatis. Vastasel juhul ei ole lepingute jätkamine võlausaldajate huvides. Isegi juhul kui jätkamine on vajalik ettevõtte müügiks, on võlausaldajate huvide kaitse kaheldav, kui üüritasu on märkimisväärselt kõrge. Sellistel puhkudel muutub eriti oluliseks ettevõtte

¹⁰⁷ Foerste, U, lk 109, vnr 264-265.

¹⁰⁸ Paal, K. VÕS § 319/3. – Võlaõigusseadus II. 2. osa. Võõrandamislepingud (§-d 208-270). 3. osa. Kasutuslepingud (§-d 271-421). Komm vlj. Tallinn: Juura 2019.

¹⁰⁸ Kõve, V, lk 315.

üleandmise ajahetk ja kohustuste jagunemine üleandja ja omandaja vahel. Pankrotimenetlus võib sageli olla väga pikk ja kulukas. Kui menetluse kestel võõrandatakse ettevõtte, kuid ettevõttega seotud kohustused on kuni menetluse lõpuni võlausaldajate kanda, ei ole see võlausaldajate huvides. Kuna ettevõtte üleandmise momenti on keeruline kindlaks määrata ettevõttese kuuluvate asjade ja lepingute rohkuse tõttu, peaks vastutuse jagunemine rajanema kindlatel printsiipidel.

Vastutuse jagunemine üleandja ja omandaja vahel võiks lähtuda Saksa pankrotiõiguse analoogia pinnal üldpõhimõttest, et pankrotimenetluses ettevõtte omandaja vastutab alates pankrotimenetluse algatamisest tekkinud nõuete eest ehk selliste nõuete eest, mis on tekkinud massikohustuste täitmisest.

Halduril on üürnikust võlgniku nimel kinnisasja üüri puhul õigus üürileping lõpetada ühekuulise või lepingus ettenähtud lühema etteteatamistähtajaga PankrS § 51 lg 2 järgi.

Pankrotiseaduse regulatsioon vastutuse jagunemise osas üüri- ja rendilepingutest tulenevate kohustuste täitmiseks on autori hinnangul piisav võlausaldajate huvide tagamiseks. Erisuse peaks aga sätestama ettevõtte müügi puhul üürilepingute lõpetamiseks, kui üüritav või üürileantav ese kuulub ettevõtte koosseisu ja ilma milleta ettevõtet müüa ei saaks. Lepingute lõpetamine peab ettevõtte müügi eesmärgil olema paindlikum, kuna ostja ei pruugi olla huvitatud ettevõtte ostmisest, mis on seotud nt liiga odavate või pikaajaliste üürilepingutega. Kui võlgnik on üürnik, on üürileandjal igal juhul seadusest tulenev pandiõigus üüritud eseme suhtes, mistõttu on tema nõue käsitletav eesõigusnõudena ja rahuldatakse esimeses järgus ning tema huvisid lepingu lõpetamine menetluses ei kahjustaks. Kui võlgnik on üürileandja, peaks pankrotiseadusest tulenema õigus pankroti korral leping lõpetada, st mitte ainult siis, kui selline õigus on lepingus sätestatud nagu kehtiva regulatsiooni puhul (VÕS § 50 lg 1). Sellise õiguse peaks siduma ettevõtte müügiga, st juhul, kui üüriese kuulub ettevõtte koosseisu ja haldur on otsustanud ettevõtet müüa, on halduril õigus lõpetada kõik ettevõttega seotud üürilepingud, v.a eluruumi üüri puhul. See tagaks selguse ka ettevõtte üleandja ja omandaja vastutuse suhtes, st lepingu lõppemisest alates ei saa omandaja lepingu täitmise eest vastutada. Kui leping pankrotimenetluses lõpetatakse, saab üürnik või üürileandja enda nõude maksma panna pankrotimenetluses. Kui pärast pankrotimenetlust jäävad osa võlgadest siiski alles, ei peaks need omandajale enam üle minema. Vastasel juhul oleks ettevõtet jällegi väga keeruline müüa.

2.3. Maksuõiguslikud erisused ettevõtte üleandmisel

Ettevõtte üleandmisega võlaõigusseaduse tähenduses lähevad omandajale üle kõik ettevõttega seotud kohustused, sh maksukohustused. Maksukorralduse seaduse (MKS) § 37 kinnitab selle põhimõtte kohaldumist ka maksuõiguses. Nagu eespool magistritöös kirjeldatud, on ettevõtte tehingulist üleminekut sageli raske tuvastada ning seetõttu on ka ettevõttega seotud maksukohustuste üleminek raskesti kontrollitav, eriti juhul, kui üle antakse osa ettevõttest.¹⁰⁹ Nn varjatud kujul ettevõtte ülemineku eest kaitsevad võlausaldajaid võlaõigusseaduse ettevõtte ülemineku põhimõtted (ja nende alusel väljatöötatud kriteeriumid, mille abil saab ettevõtte üleminekut tuvastada), eelkõige solidaarvastutuse tekkimine, mistõttu ei saa pooled maksukohustuste täitmisest siiski kõrvale hoiduda. Lisaks on ettevõtte üleandmisega seotud ka teatav maksusoodustus. Nimelt ei pea käibemaksuseaduse (KMS) § 4 lg 2 p 1 järgi maksma ettevõtte omandamisel käibemaksu. Siiski on ka selle sätte kohaldumine samuti seotud ettevõtte tehingulise ülemineku võlaõigusseaduse alusel. Kuna VÕS § 181 järgi võlaõigusseaduse põhimõtted pankrotimenetluses ettevõtte müümisel kohaldamisele ei tule, siis on ebaselge maksukohustuste tekkimine ning jagunemine ettevõtte üleandja ja omandaja vahel ettevõtte müümisel pankrotimenetluses

KMS § 4 lg 2 p 1 kohaselt ei teki käivet ettevõtte või selle osa üleandmisest võlaõigusseaduse tähenduses. Ettevõtte müük pankrotimenetluses tähendab olemuslikult pankrotivara müümist võlausaldajate nõuete rahuldamise eesmärgil, st tegemist ei ole ettevõtte ülemineku selle klassikalises, võlaõigusseaduse tähenduses. Vara võõrandamisel tekib käibemaksuseaduse tähenduses müügikäive ning teenuse osutamisel ostukäive.¹¹⁰ Ettevõtte müük hõlmab küll mõlemaid elemente, kuid nende eraldiseisvalt maksustamine ei ole otstarbekas, kuna vastasel juhul kaoks pankrotimenetluses ettevõtte kui tervikvara müümise võimalus oma tähenduse. Seetõttu peaksid maksuõiguslikud reeglid ettevõtte üleandmist pankrotimenetluses soodustama, kuid KMS § 4 lg 2 p 1 sisulise kohaldamisala seotus võlaõigusseadusega on mõneti eksitav.

Maksuõiguse üks olulisemaid põhimõtteid on majandusliku tõlgendamise põhimõte, mille järgi maksustamise objektiks olevate majandustehingute tõlgendamisel lähtutakse eelkõige tehingu majanduslikust sisust, mitte juriidilisest vormist.¹¹¹ Seega ei tohiks eristada pankrotimenetluses ettevõtte müümist selle müümisest väljaspool pankrotimenetlust, kuna olemuslikult on tehingu

¹⁰⁹ Lehis, L. Eesti maksuseaduste kommentaarid. Tartu: Eesti Maksumaksjate Liit 2017, lk 27.

¹¹⁰ *Ibidem*, lk 283.

¹¹¹ *Ibidem*, lk 19.

majanduslik sisu sama. Oluline on kindlaks teha ettevõtte üleandmise maksustamise põhimõte pankrotimenetluses, kuna erinev käsitus pankrotimenetluses võib kaudselt mõjutada ka pankrotivõlausaldajate huvisid. Kui ettevõtte müümisel pankrotimenetluses peab omandaja tasuma käibemaksu, suurendab see müügihinna ning võib seega majanduslikus mõttes mõjutada müügihinna kujunemist ja üldse ettevõtte müümise võimalust ja seeläbi võlausaldajate nõuet rahuldamise ulatust.

Riigikohus on ettevõtte tehingu ja seaduse alusel üleandmisel käibe tekkimist analüüsinud mitmel korral ning jõudnud eri lahendusteni. Varasema praktika järgi tuli KMS § 4 lg 2 punkti 1 tõlgendada selliselt, et käibe tekib vaid ettevõtte tehingulisest üleminekust.¹¹² Riigikohus muutis eeltoodud seisukohta asjas, milles analüüsiti käibe tekkimist ettevõtte üleminekul pankrotimenetluses. Kolleegiumi muudetud seisukoha järgi ei kujuta ettevõtte või selle osa üleminek endast käivet KMS mõttes, sõltumata sellest, kas ettevõtte läheb üle seaduse alusel või tehinguliselt. Kolleegiumi sõnul tuleb KMS § 4 lg 2 p 1 mõista selliselt, et ettevõtte üleminek täite- või pankrotimenetluses on ettevõtte üleminek võlaõigusseaduse tähenduses. Kohus selgitas, et käibemaksuseaduse viide võlaõigusseadusele hõlmab vaid ettevõtte ülemineku mõistet, mitte ülemineku sätete kohaldamisala piiranguid VÕS §-s 181.¹¹³ KMS § 4 lg 2 p 1 säte viidi kooskõlla EL Nõukogu direktiivi 2006/11/EÜ artikliga 19, mille kohaselt on sätte eesmärgiks muuta praktikas ettevõtte üleandmine kergemaks, lihtsustades seda ja vältides ülevõtja rahalise positsiooni koormamist sellise ülemäärase maksuga, mille ta hiljem sisendkäibemaksu mahaarvamise teel igal juhul tagasi saaks. Seetõttu pole kohtu hinnangul ühtegi põhjust kohelda tehingulisi ja seadusest tulenevaid üleandmisi erinevalt. Kolleegiumi sõnul tuleb sätet tõlgendada laiendavalt, mis tugineb normi teksti analüüsile ning lähtub normi eesmärgist ja otstarbest.¹¹⁴ Töö autori hinnangul on kohtu seisukoht igati põhjendatud ning tagab õigusselguse.

On raske leida põhjendust, miks peaks maksuõiguslikult käsitlema ettevõtte müüki erinevalt, kui see toimub seaduse või tehingu alusel. Käibemaksu maksmise puhul on oluline tuvastada käibe tekkimine ning see ei saa olla erinev tehingulise ja seadusliku ülevõtmise puhul – üleantav kogum on sisuliselt sama ja praktilistel kaalutlustel oleks segadusttekitav eri regulatsioone kohaldada.

Samuti aitab ühetaoline käibemaksuga maksustamise regulatsioon kinnitada poolte tahet antud tehingus. Maksuõiguslik ettevõtte ülemineku lihtsustamine käibe tekkimise seisukohalt annab

¹¹² RHTKo 3-3-1-25-13 p 15. RHTKo 3-17-590 p 14.

¹¹³ RHTKo 3-17-590 p-d 15, 17, 18.

¹¹⁴ RHTKo 3-17-590 p-d 19-20.

omandajale eelise, kuivõrd ta saab osta ettevõtte ehk ettevõttesse kuuluvad esemed, mis moodustavad terviku, ilma käibemaksuta ehk soodsamalt. See peaks andma pooltele justkui tõuke või vähemalt mingis osas mõttekoha otsustamiseks, kas ettevõtte üleminekut päriselt soovitakse või soovitakse seda teha varjatud kujul. Maksuvabalt ettevõttesse kuuluvate esemete võõrandamine peaks vähemalt rääkima selle kasuks, et omandaja soovis siiski omandada majandusüksust tervikuna.

Sarnaselt KMS § 4 lg 2 p 1 kohaldumisega ka ettevõtte üleminekule pankrotimenetluses, peaks seaduse alusel ettevõtte omandajale üle minema ka MKS § 37 järgi ettevõttega seotud maksukohustused. Siiski tuleks sätestada kohaldada piiratud ulatuses, kuna enne pankrotimenetluse algatamist tekkinud kohustused tuleb täita pankrotimenetluses. Ka Saksa õiguse kohaselt ei vastuta maksejõuetu ettevõtja maksuvõlgade eest. Eesmärgiks on soodustada võlausaldajaid, kuna ettevõtte võõrandamine toimub eelkõige pankrotivõlausaldajate huvides ning ettevõtet oleks keeruline müüa, kui sellega kaasneksid suuremahulised võlad.¹¹⁵ Seetõttu tuleb autori arvates tõlgendada MKS § 37 selliselt, et üleandja vastutab üksnes pärast üleminekut tekkinud võlgade eest.

¹¹⁵ Foerste, U, lk 181, vnr 440.

3. ETTEVÕTTE MÜÜGI TINGIMUSED PANKROTIMENETLUSES

3.1. Pankrotimenetluse organite nõusolekud ettevõtte müümiseks pankrotimenetluses

Pankrotimenetluse väljakuulutamise kaotavad osanikud või aktsionärid pankrotistunud äriühingu juhtimise õiguse. See läheb pankrotiseaduse alusel üle pankrotimenetluse organitele, milleks on pankrotihaldur, pankrotitoimkond ja võlausaldajate üldkoosolek.¹¹⁶ Igal organil on menetluses kindel funktsioon ja vastutusala talle seadusega antud ülesande täitmiseks. Käesolevas peatükis avatakse nende olemuslik sisu ja tähendus pankrotistunud võlgniku ettevõtte müümisel pankrotimenetluses, st analüüsitakse, kas pankrotimenetluse organid enda juhtimisülesandeid täites tagavad ettevõtte müümisel võlausaldajate huvide kaitse.

Keskseim roll menetluses on pankrotihalduril, kelle kutsetegevuseks on pankrotimenetluse läbiviimine ja juhtimine üldiselt täites talle seadusega antud ülesandeid (PankrS § 54). Pankrotihaldur peab seejuures menetluses kaitsma nii võlausaldajate kui ka võlgniku õigusi ja huve (PankrS § 55 lg 1). Haldurile läheb pankrotimenetluse väljakuulutamise üle võlgniku vara valitsemise õigus ja kohustus PankrS § 124 lg 1 alusel. Haldur peab oma tegevusega säilitama võlgniku vara ja korraldama võlgniku majandustegevust.¹¹⁷ Sisuliselt otsustab haldur osaliselt võlgniku juhtimise üle ning samas teeb tehinguid pankrotivaraga, millest tulenevate õiguste ja kohustuste kandjaks on võlgnik PankrS § 54¹ lõike 1 järgi. Vara valitsemist reguleerivate sätetega on halduri pädevust teatud toimingute tegemisel siiski kitsendatud. PankrS § 125 lg 3 kohaselt on erilise tähtsusega tehingute tegemiseks vajalik pankrotitoimkonna nõusolek. Seadus jätab lahtiseks erilise tähtsusega tehingute mõiste pankrotiseaduse tähenduses, kuid toimkonna nõusoleku vajadusel viitab sellele konkreetselt.

Üheks erilise tähtsusega tehinguks on ettevõtte müük, mille teostamise üle haldur iseseisvalt otsustada ei tohi. Pankrotihalduril on lubatud võlgniku ettevõtte tervikvarana või organisatsioonilise üksusena müüa üksnes pankrotitoimkonna nõusolekul vastavalt PankrS § 141 lõikele 1. Seega on ettevõtte müügi võimalikkus seotud pankrotitoimkonna kui ühe võlgniku suhtes pankrotimenetluses juhtimisülesandeid teostava organi otsusega. Halduri pädevust ettevõtte müümiseks on selgelt piiratud.

Pankrotitoimkonna rolliks on menetluses kaitsta kõigi võlausaldajate huve, valvata halduri tegevuse üle ja täita muid seadusest tulenevaid ülesandeid (PankrS § 73 lg 1). Lisaks hõlmab toimkonna pädevus ka järelevalve funktsioonist tulenevalt halduri tegevuse otstarbekuse ja

¹¹⁶ Arvisto, M., Saarma, T. Nõuded pankrotimenetluses. – Juridica 2001/10, lk 733.

¹¹⁷ Varul, P. Selgitavaid märkusi pankrotiseadusele, lk 30.

kooskõlastatuse kontrollimist seoses võlgniku majandustegevuse korraldamisega (PankrS § 73 lg 2). Toimkond peab olema sõltumatu haldurist ning selle liige ei tohi olla võlgniku lähikondne (PankrS § 74 lg 1).

Kehtiva seaduse järgi peab toimkonna liikmete arv jääma vahemikku kolm kuni seitse isikut (PankrS § 74 lg 1¹). Pankrotitoimkond on otsustusvõimeline, kui kohal on üle poole häälest ning igal liikmel on üks hääl. Otsuseid võetakse vastu lihthäälteenamusega (PankrS § 74 lg 4). Toimkonda peavad kuuluma nii väiksemate kui ka suuremate nõuetega võlausaldajate esindajad (PankrS § 74 lg 2). Normi eesmärk on tagada, et igas pankrotitoimkonnas oleksid lisaks suurvõlausaldajatele esindatud ka väikevõlausaldajad. Riigikohtu praktika kohaselt ei saa pankrotitoimkonnas väikese nõudega võlausaldajaks pidada isikut, kes on suurvõlausaldajaga seotud viisil, et tal on suurvõlausaldajaga sisuliselt samaväärne majanduslik huvi.¹¹⁸ Selles tähenduses ei saa toimkonna liikmena esindada väikevõlausaldajat isik, kellele kuulub 100%-line osalus suurvõlausaldajas, mis annab ainuosanikule suurvõlausaldaja tegevuse üle äriseadustiku¹¹⁹ (ÄS) järgi täieliku kontrolli.¹²⁰ Eeltoodu aitab seega välistada võimalust suurvõlausaldajate poolt olukorda ära kasutada tema üle osalus- ja kontrollipositsiooni omava väikevõlausaldaja kaudu ning seeläbi saavutada kontroll toimkonna otsuste üle. See on oluline, kuna vastasel juhul kaotaks toimkond organina oma mõtte – võlausaldajate üldkoosolekul on otsused igal juhul suuresti mõjutatud suuremate võlausaldajate poolt nende häälte rohkuse kaudu.

Toimkond on autori hinnangul väga tähtis organ just kõikide võlausaldajate huvide võrdse kaitse tagamiseks. Näiteks juhul, kui pankrotivara hulka kuulub kinnisasi, millele on seatud hüpoteek suurvõlausaldaja kasuks, puudub suurvõlausaldajal huvi selles osas, kas ettevõtte müük tervikuna (sh nimetatud kinnisasi) või kinnistu eraldi võimaldab saavutada suurima realiseerimistulu, sest kinnistu müügist saab see võlausaldaja oma nõude igal juhul rahuldatud. Tema huvi võib olla menetlust ja kinnisasja müüki kiirendada, pööramata tähelepanu väikevõlausaldajatele. Teatud juhtudel võib just ettevõtte müük tervikuna olla väikevõlausaldajate huvides ning toimkonnal on selle saavutamisel oluline roll.

Lisaks on eri suuruste nõuetega võlausaldajate esindatuse nõue toimkonnas oluline ka võlausaldajate võrdse kohtlemise printsiibi rakendamise tõttu pankrotimenetluses. Võlausaldajate võrdne kohtlemine (ladina keeles tuntud kui *par est condicio omnium creditorum*) on üks läbivatest pankrotimenetluse printsiipidest, mida üldjuhul kohaldatakse

¹¹⁸ RKTko 2-18-4471, p 13.

¹¹⁹ Äriseadustik. – RT I, 28.02.2019, 11.

¹²⁰ RKTko 3-2-1-144-11, p 13.

universaalselt eri riikides ja õigussüsteemides. Selle esialgse tähenduse kohaselt kuulub igale võlausaldajale osa võlgniku varast proportsionaalselt tema nõude suurusele.¹²¹ Põhimõtet on ajaga laiendatud ning tänapäeval tähendab see eelkõige võlausaldajate võrdsust menetluslikus mõttes – igale võlausaldajale tuleb tagada võrdne võimalus osaleda kollektiivses pankrotimenetluses ning osavõtmine taandub õigusele esitada oma nõue ja saada sellele vastav jaotis.¹²² Seega nõue, et ühesuguste ärihuvidega võlausaldajad ei saaks nõ kokkumängu abil saavutada menetluses omakasupüüdlikku positsiooni pankrotitoimkonnas tehtavate otsuste kaudu, on oluline võlausaldajate võrdse kohtlemise tagamiseks ning see väljendub ka toimkonna liikmete valikus.

Sageli kuuluvad toimkonda teatud erialade inimesed, kelle teadmistest on olulise tähtsusega tehingute, sh ettevõtte müügi, kasulikkuse üle otsustamisel kasu. Soovituslikult võiks pankrotitoimkonda kuuluda isikuid nii töötajate hulgast, finantsvaldkonna asutustest, võlakirja omanike ja võlausaldajate hulgast, et tagada aktiivne otsustusprotsessis osalemine.¹²³ Pankrotitoimkonna moodustamine ja selle tasandil otsuste langetamine aitab tagada pankrotimenetluse selguse ja tõhususe.¹²⁴ Vastavalt müüdava ettevõtte valdkonnale oleks ettevõtte müümise mõistlikkuse hindamisel abiks inimesest, kes selles valdkonnas tegutseb ja teadmisi omab. Praktikas osalevadki toimkonnas tihtipeale teatud valdkonna spetsialistid, mis omakorda aitab kaasa adekvaatsemate otsuste vastuvõtmisele. Seeläbi tekivad tõenäoliselt ka kasumlikumad otsused ettevõtte müügi osas, st kas ettevõtte võõrandamine tervikuna aitaks saavutada maksimaalse realiseerimistulu, mis on võlausaldajate huvides või on mõistlik müüa ettevõttesse kuuluv vara eraldi asjadena.

Kuna toimkonnal lasub kohustus kaitsta võlausaldajate huve, siis vastutavad toimkonna liikmed süüliselt oma kohustuse rikkumisega võlausaldajatele tekitatud kahju eest solidaarselt (PankrS § 75). Algselt oli toimkonnal üksnes järelevalve funktsioon halduri tegevuse üle.¹²⁵ Pädevust laiendati praktilistel kaalutlustel halduri vastutuse piiramiseks juhtudel, kus menetluses oli vaja teha kiireloomulisi ja olulise tähtsusega otsuseid.¹²⁶ Siiski ei tohiks toimkonna vastutuse tekkimine vabastada haldurit enda vastutusest, kui ettevõtte müügi tehinguga on kahjustatud võlausaldajate huve. Prof P. Varul on leidnud, et vaatamata sellele, et toimkonna pädevust on seadusega laiendatud, ei saa rääkida üldisest juhtimispädevusest. Pankrotitoimkonna

¹²¹ Fletcher, I. F. *Insolvency in Private International Law. National and International Approaches*. Oxford: Oxford University Press 1999, lk 8.

¹²² Saarma, T. Pankrotimenetluse põhimõtted. – *Juridica* 2008/6, lk 351.

¹²³ International Monetary Fund.

¹²⁴ International Monetary Fund.

¹²⁵ Varul, P. Selgitavaid märkusi pankrotiseadusele, lk 2-13.

¹²⁶ Varul, P. Pankrotiõiguse probleeme. – *Juridica* 1999/8, lk 376-380.

vastavasisuline otsus saab olla haldurile küll kaitseks rikkumise tõestamisel, kuid on siiski võimalik, et haldur ja toimkond vastutavad rikkumise eest koos. Pankrotitoimkonna nõusolek, mille järgi haldur tegutseb, ei ole iseenesest vastutust välistavaks asjaoluks halduri jaoks.¹²⁷ Töö autori hinnangul võiks sellisel juhul tekkida solidaarne vastutus halduri ja toimkonna liikmete vahel, analoogselt PanrS § 66 lõikega 4. Sätte järgi vastutavad haldur ja toimkond solidaarselt nii võlgniku kui ka võlausaldaja ees juhul, kui toimkond on andnud haldurile nõusoleku teha tema ülesannete täitmiseks põhjendamatuid kulutusi ning võlausaldaja võib sealjuures esitada nõude põhjendamatuteks kulutusteks makstu tagastamiseks pankrotivarasse. See võiks osutada asjakohaseks näiteks olukorras, kus haldur on toimkonna nõusolekul jätkanud ettevõtte majandustegevust teatud ulatuses selle müümise eesmärgil, kuid lõppastmes ei too müük kaasa soovitud tulu. Kulutuste hüvitamise korral suureneks pankrotivara, mille arvelt võlausaldajate nõudeid rahuldada. Selliselt on tagatud võlausaldajate huvide kaitse.

Pankrotitoimkonna nõusolek ettevõtte müügiks on vajalik aga üksnes juhul, kui toimkond on valitud ja selle liikmed on nimetanud kas võlausaldajate esimene üldkoosolek (PankrS § 78 lg 2) või kohus (PankrS § 78 lg 3). Juhul, kui võlausaldajate üldkoosolek või kohus on otsustanud jätta pankrotitoimkonna moodustamata, täidab pankrotitoimkonna ülesandeid võlausaldajate üldkoosolek (PankrS § 74 lg 7) ja peab seega sellisel juhul ka ettevõtte müügi jaoks andma enda nõusoleku.

Võlausaldajate üldkoosolek annab nõusoleku üldkoosoleku otsusega. Üldkoosoleku otsused võetakse vastu koosolekust osa võtvate võlausaldajate lihthäälteenamusega PankrS § 81 lg 1 kohaselt ning iga võlausaldaja hääle arv on võrdne tema nõude suurusega (PankrS § 82 lg 1). Pankrotimenetluses saavad hääletada kõik võlausaldajad, kellel on nende nõudeõiguse alusel võlgniku vastu hääled määratud vastavalt PankrS § 82 lõikele 3.¹²⁸ Seega kontrollivad ettevõtte müügi üle otsustamise protsessi sisuliselt suuremate nõuetega võlausaldajad. Tegelik hääle arv võib aga kuni nõuete kaitsmise koosolekuni suuresti muutuda. Vaatamata sellele, kas võlausaldaja nõue menetluses vaidlustatakse, on sellel võlausaldajal õigus pankrotimenetluse juhtimisest osa võtta, kui haldur on talle PankrS § 82 lõikest 3 tulenevalt hääled määranud vastavalt võlausaldaja nõudeavalduses esitatud nõude sisule, alusele ja suurusele ning eeltoodut tõendavatele dokumentidele. Riigikohus on seda põhimõtet kinnitanud ja kohtud järginud.¹²⁹ Seega menetluslikult on eristatud hääle määramist nõuete kaitsmisest, kuigi mõlemad rajanevad võlausaldajate nõuete suurusel. Hääle määramine on aga esmaste otsuste

¹²⁷ Varul, P. Pankrotiõiguse probleeme, lk 376-380.

¹²⁸ Schihalejev, M. Hääle määramine ja selle kohtulik järelevalve maksejõuetusmenetluses. Magistritöö. Tartu 2013, lk 17.

¹²⁹ RKTKo 3-2-1-58-01, TlnRnKm 2-01-23 (endine nr 2/5/30-811/01) lk 10, TlnRnKm 2-13-9568 p 4.

vastuvõtmiseks vajalik, vastasel juhul ei oleks võimalik pankrotimenetlust läbi viia, jättes lahendamata võlausaldajate üldkoosoleku pädevusse kuuluvad toimingud.

Kontseptuaalsed küsimused otsustatakse võlausaldajate esimesel üldkoosolekul. PankrS § 78 lg 2 kohaselt valivad võlausaldajad esimesel üldkoosolekul pankrotitoimkonna, otsustavad halduri kinnitamise ja võlgniku ettevõtte tegevuse jätkamise, samuti juriidilisest isikust võlgniku lõpetamise. Ettevõtte tegevuse jätkamine tähendab pankrotimenetluse mõttes ettevõtte tervendamist ning võlgniku lõpetamine tähendab vara müüki. Ka erialakirjanduses eristatakse kahte menetluse liiki ning võlgniku rolli selles peamiselt likvideerimise, sh võlgniku ettevõtte müümise ning tervendamise (*reorganization*) kaudu.¹³⁰

Ettevõtte kuulub võlgniku vara hulka, mis tähendab, et selle müügi korral on tegemist ettevõtte tegevuse lõpetamisega. Ettevõtte üleandmiseks võib siiski kriitilise tähtsusega olla ettevõtte tegevuse jätkamine. Erialakirjanduses on leitud, et ettevõtte jätkamisel, kas selle müümise või tervendamise eesmärgil, võib olla suurem vajadus mingil viisil ka võlgniku kaasamiseks ettevõtte juhtimisse.¹³¹ Näiteks juhul, kui ettevõtte tegutseb rendilepingute alusel (nt renditud on ettevõtte majandustegevuses kasutatavad seadmed), kuid üldkoosolekul otsustatakse tegevus lõpetada, siis on loomulik, et lõpetatakse kõik ettevõttega seotud lepingud, sh rendilepingud. Kui hiljem otsustatakse ettevõtte müüa, on rendilepingutest kui ühest olulisest ettevõttesse kuuluvast osast juba vabanetud. Seega erineb tegelikult ettevõtte müük nn klassikalisest vara müügist ning vajaks teatud erikorda, vähemalt lepingute jätkamise osas. Eeltoodust tulenevalt on võlausaldajate üldkoosoleku otsustel määrava tähtsusega mõju menetluse käekäigu üle.

Saksa õiguses on ettevõtte müügi lubatavus reguleeritud InsO §-s 160, mille kohaselt on pankrotimenetluse jaoks olulise tähtsusega õigustoimingute tegemiseks, milleks on mh ettevõtte või ettevõtte iseseisva osa (käitise) võõrandamine, vajalik pankrotitoimkonna nõusolek ning selle puudumisel võlausaldajate üldkoosoleku nõusolek.¹³² Pankrotihalduri pädevust on Saksa pankrotimenetluses nn olulise tähtsusega toimingute tegemisel samuti piiratud. Sätte peamine eesmärk on tagada võlausaldajate osalemine halduri materiaalse sisuga otsuste tegemisel.¹³³ Ettevõtte või äriühingu müümisel on tegemist põhimõttelise otsusega, millesse peaksid olema kaasatud ka võlausaldajad. Määravaks otsustuskohaks on see, kas vara

¹³⁰ UNCITRAL, lk 161.

¹³¹ UNCITRAL, lk 161.

¹³² Foerste, U, lk 346-347.

¹³³ Braun, E., Bünning, R., Beyer, T. Insolvenzordnung. Kommentar. 7. Aufl. 2017. München: Verlag C.H.Beck 2017. – InsO § 160, Rn. 1.

müügist on võimalik saada suurem summa ettevõtte vara eraldi või tervikuna müües.¹³⁴ Pankrotihalduri ülesanne on pakkuda välja parimad võimalikud lahendused võlausaldajate nõuete rahuldamiseks, misjärel võlausaldajate üldkoosolek otsustab, kas mõistlik on võlgniku ettevõtte likvideerida, müüa või tervendada. Ettevõtte likvideerimine, sh ettevõtte müük, on Saksa õiguses kõige sagedasem pankrotimenetluse tulemus.¹³⁵

Eesti ja Saksa õigust ettevõtte müügi lubatavuse osas hinnates saab järeldada, et regulatsioon on sarnane. Nii Eesti kui ka Saksa pankrotiseaduse kohaselt on ettevõtte müügi puhul tegemist sellise otsusega, mis nõuab täiendavat analüüsi ja heakskiitu eri pankrotimenetluse organite poolt. Erialakirjanduses on välja toodud, et mõnedes õigussüsteemides on ettevõttega seotud toimingutesse selle müümise eesmärgil ka võlgniku kaasamine halduri järelevalvel lubatud. Sellist lähenemist õigustatakse võlgniku teadmistega ettevõttega seotud asjaoludest – võlgnik peaks omama kõige täpsemat informatsiooni enda ettevõtlusvaldkonna ja selle üldise majandusliku seisukorra kohta turul. Lisaks on võlgnik lähedalt seotud oma võlausaldajate, lepingupartnerite ja klientidega.¹³⁶ Samas on küsitav, milline on äripartnerite usaldus võlgniku suhtes pärast pankroti väljakuulutamist. Autori hinnangul on võlgniku kaasamine pankrotimenetluses võlausaldajate huvide kaitse põhimõttest lähtudes ebaõige. Üldjuhul soovib võlgnik eelkõige enda õigusi ja äritegevust kaitsta, mistõttu oleks tal võimalus pankrotiolukorda pigem enda kui võlausaldajate huvides ära kasutada. Pankrotimenetluse organitele on seadusega antud kindel pädevus, millel on sisuline tähendus ka ettevõtte müügile seatud piirangute kohaldamises. Kuna ettevõtte müügi näol on tegemist nn erilise tähtsusega tehinguga, puudutades mitmete osapoolte õigusi ja kohustusi (nii ettevõtte lepingupartnerite kui ka pankrotivõlausaldajate positsiooni), peab selle lubamine olema läbimõeldud ja kaalutletud otsus. Selline otsus peab olema kooskõlas eelkõige võlausaldajate huvide kaitse põhimõttega.

Täiendusena võiks kaaluda pankrotiseaduses ettevõtte müügi järelevalve ulatust suurendada, vähemalt suurematele äriühingutele kuuluvate ettevõtete müümise puhul. Kuna pankrotimenetluses asenduvad äriühingu juhtorganid pankrotimenetluse organitega, siis tuleks ka pankrotimenetluses arvesse võtta konkreetse äriühingu juhtimismudelit. Näiteks võiks suuremate äriühingute puhul, kas osakapitali suuruse või juhtimismudeli valikust tulenevalt (nt aktsiaseltsi puhul), olla kohustuslik pankrotitoimkonna moodustamine. Sellisel juhul suureneks järelevalve ulatus suuremate tehingute jaoks, sarnaselt nt nõukogu kohustusliku moodustamise nõudega aktsiaseltsi puhul.

¹³⁴ Nerlich, J., Römermann, V., Balthasar, H. Insolvenzordnung (InsO). Kommentar. EL Oktober 2018. München: Verlag C.H. Beck 2018. – InsO § 160, Rn. 30-31.

¹³⁵ Dimmling, A. The Insolvency Review. Edition 7. London: Law Business Research Ltd. 2019, lk 115.

¹³⁶ UNCITRAL, lk 162.

3.2. Ettevõtte müügi piirangud pankrotimenetluses

3.2.1. Isikulised piirangud ja nende eesmärgid

Ettevõtte müük pankrotimenetluses on täiendavalt reguleeritud isikuliste piirangute kaudu ettevõtte omandaja isikust lähtuvalt. PankrS § 141 lg 2 võimaldab ettevõtte müüki enampakkumiseta üksnes võlausaldajate üldkoosoleku nõusolekul, kui ettevõtte omandaja või isik, kes omab omandajaks olevas juriidilises isikus otseselt või kaudselt rohkem kui 1/5-suurust osalust, on võlgniku lähikondne või võlausaldaja, kelle nõuded moodustavad hinnanguliselt rohkem kui 1/5 pankrotimenetluses esitatud nõuete kogusummast. Eeltoodud piirang lisati 01.01.2004 jõustunud pankrotiseadusesse selle eelnõu kohaselt eesmärgiga tõkestada ettevõtte võõrandamist samadele isikutele, kes võlgnikus osalust omavad ja tegelikkuses juba enne võlgniku pankrotti ettevõtet juhtisid, ning võimaldada seeläbi pankrotimenetlust ära kasutades ettevõtte võlgade vabalt omandada. Eelnõu kohaselt esines praktikas enne piirangu lisamist sageli olukordi, milles pankrotimenetlust kasutati ära üksnes võlgadest vabanemiseks ettevõtte võõrandamise kaudu ettevõtte suhtes erilist huvi omavatele isikule (st lähikondsele või suurvõlausaldajale).¹³⁷ Nimetatud isikutele ettevõtte müümine vajab nõusolekut üksnes enampakkumiseta müügi korral, sest see võimaldab nn kokkumängu lähikondse või suurvõlausaldaja ja halduri vahel.¹³⁸ Sellisel juhul esineb oht müügitingimuste manipuleerimiseks ja seeläbi ettevõtte müümiseks alla turuhinna, kahjustades teiste võlausaldajate huvisid. Enampakkumisel müümisel kohalduvad täitemenetluse seadustikus nimetatud põhimõtted ning müük toimub avalikult, võimaldades ettevõtte omandada selle eest kõige suuremat hinda pakkuval isikul. Seetõttu on pankrotimenetluse kuritarvitamise oht võlgniku lähikondse või suurvõlausaldaja poolt välistatud enampakkumisel pankrotivara müümise puhul.

Samuti erineb enampakkumisel vara müümine omandi ülemineku poolest võrreldes vara võõrandamisega müügilepingu alusel. Enampakkumisel läheb vara üle enampakkumise akti alusel vastavalt TMS § 98 lõikele 1, kuid müügilepinguga võivad pooled kokku leppida erinevates tingimustes ning tehing ei ole samaväärselt läbipaistev nagu enampakkumise korral. Eelkõige on kriitiline müügihinna kujunemine, mis enampakkumisel kujuneb turutingimustel, kuid müügilepingus poolte kokkuleppel ja läbirääkimiste tulemusena. Siiski võib ka müügilepingus kujuneda turutingimustele vastav hind, kui pooled tegutsevad heas usus ja

¹³⁷ Pankrotiseaduse eelnõu, lk 54-55.

¹³⁸ Kohtutäituri seaduse eelnõu seletuskiri. 462 SE. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/1b0d01ec-f7b5-2581-75d9-dda4dd01275a/Kohtut%C3%A4ituri%20seadus> (15.03.2020), lk 56-57.

vastavalt turu praktikale. Erialakirjanduses on leitud, et õiglaseks ettevõtte müügi hinnaks on summa, mida mõistlikult informeeritud omandaja on valmis turutingimustel üleandjale maksma ning seejuures mõlemad pooled käituvad enda huvidest, kuid hea usus ja samast informatsioonist lähtudes.¹³⁹

Kui ettevõtte omandajaks on võlgnikuga seotud isik, esineb oht, et ettevõtte omandamise eesmärgiks on üksnes võlgniku vara omandamine võimalikult soodsatel tingimustel ja võlgade vabalt. Seotud isikutega tehingute tegemine on kõige tõenäolisem viis, mille kaudu võidakse üritada pankrotivõlausaldajate nõuete rahuldamiseks mõeldud pankrotivara vähendada.¹⁴⁰ Lähikondsega tehingu tegemisel on võlgnikul soovi korral võimalik vara kõrvale toimetada eesmärgiga sellest võlausaldajate arvel kasu saada. Sellisel juhul sobiks lepingupooleks hästi võlgniku lähikondne, kelle valdusse antud vara saaks võlgnik pärast pankrotimenetlust ise kasutada.¹⁴¹

Võlgniku lähikondsete puhul on tegemist isikutega, kes võivad omada ettevõtte majandusliku olukorra kohta informatsiooni, millele väljastpoolt ligipääsu ei ole. Lähikondsetel on paremad võimalused ka võlgniku finantsaruannetega tutvumiseks ja saadud teabele tuginedes otsuste tegemiseks.¹⁴² Ettevõtte iseärasusi teades on sellistel isikutel selgelt eelis ettevõtte müügi osas otsuste langetamiseks ning võimalus mõjutada ettevõtte müümist alla turuhinna, mis omakorda teeniks lähikondsest omandaja huve ja kahjustaks seeläbi teiste võlausaldajate huve.

Juriidilisest isikust võlgniku lähikondsed sätestab pankrotiseaduse § 117 lg 2, mille kohaselt on lähikondsed juriidilise isiku juhtorgani liige, likvideerija, prokurist ja raamatupidamise eest vastutav isik, aktsionär või osanik, kellele kuulub rohkem kui 1/10 aktsiate või osadega määratud häälest, osanik või liige, kes vastutab võlgniku kohustuste eest täiendavalt oma varaga, äriühingu tüdarettevõtja ja selle juhtorgani liige ning isikud, kes on eelnimetatud isikute füüsilistest isikutest lähikondsed ja füüsiline või juriidiline isik, kellel on võlgnikuga ühine oluline majanduslik huvi. Kohus võib sõltuvalt asjaoludest nii füüsilisest kui ka juriidilisest isikust võlgniku puhul lugeda lähikondseks muu kui seaduses nimetatud isiku (PankrS § 117 lg 3). Nendeks võivad olla isikud, kelle tegutsemine majandussuhetes on võlgnikuga ühiste huvide tõttu majanduslikus mõttes kooskõlastatud. Näiteks on sellisteks isikuteks samasse kontserni kuuluvad tüdarettevõtjad, ettevõtjate ühendused, kus majanduslikult saavutatakse lähikondsuse suhe seda juriidiliselt vormistamata. Ühine majanduslik huvi peab olema lähikondsuse alusena

¹³⁹ Parry, R., Ayliffe QC, J., Shivji, S. *Transaction Avoidance in Insolvencies*. Second Edition. Oxford: Oxford University Press 2011, lk 113, vnr 4.106.

¹⁴⁰ Tolmie, F. *Introduction to Corporate and Personal Insolvency Law*. London: Sweet & Maxwell 1998, lk 340.

¹⁴¹ Varul, P. Selgitavaid märkusi pankrotiseadusele, lk 2-13.

¹⁴² Schihalejev, M., lk 22.

hindamiseks sedavõrd suur, et üldiselt ja objektiivselt võib arvata, et võlgnik ja temaga seotud isik tegutsevad teineteise kasuks ja teiste võlausaldajate kahjuks.¹⁴³ Näiteks ei saa järeldada lähikondsust ainuüksi tehingute tegemisest ning erinevate äriühingute juhtorganite või osanike kattumisest PankrS § 117 lg 3 mõttes.¹⁴⁴ Töötaja ja tööandja saavad lähikondseteks olla vaid erandlikel asjaoludel.¹⁴⁵

Seega võib teatud juhtudel olla keeruline määratleda lähikondset, kui isik ei vasta PanrS § 117 lg 2 loetelule, kuid võib olla muul moel võlgnikuga lähedaselt seotud. Seetõttu on eriti oluline, et ettevõtte müügi puhul lähikondsele oleks võlausaldajate üldkoosoleku nõusolek, mille abil saavad võlausaldajad tehingu sobivust hinnata ja kontrollida. Võlausaldajate üldkoosoleku nõusoleku ettevõtte müügiks on nõutav ka juhul, kui võlgniku lähikondne ei ole küll ise ettevõtte omandaja, kuid lähikondne omab omandajaks olevas juriidilises isikus otseselt või kaudselt vähemalt 1/5 suurust osalust. See laiendab nn lähikondsuse ringi veelgi, kuna ettevõtte omandaja võib olla lähikondne ning omandajaks olevas juriidilisest isikus osalust omav võlausaldaja võib olla võlgniku lähikondne.

Lisaks lähikondsele on erilises positsioonis ka hinnanguliselt rohkem kui 1/5 nõuetest omav võlausaldaja (suurvõlausaldaja), st kui selline võlausaldaja soovib võlgniku ettevõtte pankrotimenetluses omandada või omab suurvõlausaldaja vähemalt 1/5 suurust otsest või kaudset osalust ettevõtet omandada soovivas juriidilises isikus, siis peab ettevõtte müügiks andma nõusoleku võlausaldajate üldkoosolek. Seadus ega selle eelnõud ja seletuskirjad ei ütle, mille järgi arvestatakse otsest ja kaudset osalust. Täpse mõiste puudumise korral võib eeldada, et 1/5 ehk 20% suurune otsene osalus tähendab seda, et suurvõlausaldaja omab vähemalt 20%list osalust ettevõtte omandajas ning kaudne osalus seda, et suurvõlausaldaja omab 20%list osalust ettevõtte omandajas läbi teiste ühingute, st olles nendes ühingutes osanik vähemalt 20% ulatuses.

Pankrs § 141 rakendamise ja sisu kohta puudub Eestis asjakohane kohtupraktika ja õiguskirjandus. Teadaolevalt on praktikas ettevõtteid pankrotimenetluses sageli võõrandatud, kuid ühtegi kohtuvaidlust veel tekkinud ei ole.¹⁴⁶ Seetõttu ei ole sätte rakendusala, sh sättes nimetatud isikuliste piirangute kohaldumine, praktikas veel selgelt välja kujunenud. Selleks et analüüsida ettevõtte müügile pankrotimenetluses seatud piirangute vajalikkust võlausaldajate huvide kaitse tagamiseks, on töös võetud aluseks analoogne säte Saksa pankrotiseadusest – InsO § 162. Sätte lõike 1 kohaselt on ettevõtte või ettevõtte osa võõrandamine lubatud ainult

¹⁴³ RKTko 3-2-1-53-03, p 23.

¹⁴⁴ RKTko 2-16-8552, p 34.

¹⁴⁵ RKTko 3-2-1-43-07, p 11.

¹⁴⁶ Tamme, M. VÕS § 180/4.2.1.

võlausaldajate üldkoosoleku nõusolekul, kui omandaja või isik, kes osaleb tema kapitalis vähemalt viiendikuga, kuulub isikute hulka, kes on võlgniku lähikondsed või on eraldamisõigusega nõudega võlausaldaja või mitte madalamal järjekohal asuva nõudega pankrotivõlausaldaja, kelle eraldamisõigused ja nõuded kokku moodustavad pankrotikohtu hinnangul viiendiku summast, mis tuleneb kõikide eraldamisõiguste väärtustest ja kõikide mitte madalamal järjekohal asuva nõudega pankrotivõlausaldajate nõuetest. Sama sätte lõige 2 täpsustab, et isik osaleb ettevõtte omandajas lõike 1 tähenduses ka sel määral, kui sellest isikust sõltuv ettevõtja või kolmas isik osaleb isiku või sõltuva ettevõtja arvel omandajas.¹⁴⁷

Eraldamisõigus tähendab eelisjärjekorras nõuete rahuldamist teatud esemetest, mis kuuluvad võlgniku vastutava pankrotivara hulka, kuid eraldamisõigust omavat isikut ei käsitleta pankrotivõlausaldajana. Eraldamisõigusega isikud saavad enda nõude täita väljaspool pankrotimenetlust, kuid nõuet ületav summa kuulub siiski pankrotivarasse.¹⁴⁸ See on Saksa õigusest tulenev eripära, mida Eesti õigus ei tunne, kuid on mingis mõttes võrreldav pandipidajale kuuluva õigusega, kui nimetatud õigust saaks realiseerida väljaspool pankrotimenetlust ning pandiõiguse realiseerimisest ülejääv summa kuuluks pankrotivarasse.

Saksa seadus jaotab nn erilises positsioonis olevad isikud tinglikult kolmeks: võlgnikuga seotud isikud ehk lähikondsed, võlausaldajad, kellel on menetluses oma nõude suuruse tõttu mõjupositsioon ehk nn „menetluslikud lähikondsed“ ning võlgnikuga kaudselt seotud isikud.¹⁴⁹

Juriidilisest isiku lähikondsed on määratletud InsO § 138 lõikes 2, mille kohaselt on lähikondseteks võlgniku esindus- või järelevalveorgani liikmed ja isiklikult vastutavad osanikud, isikud, kellel on võlgniku kapitalist rohkem kui neljandik, isik või äriühing, kellel on võrreldava ühinguõigusliku või teenistuslepingulise suhte alusel võlgnikuga võimalus hankida teavet viimase majandusliku olukorra kohta, isik, kes on InsO § 138 lg-s 1 füüsilisest isikust lähikondsuse kaudu isiklikult eelnevalt nimetatud viisidel seotud, välja arvatud juhul, kui nimetatud isikutel on võlgnikuga seotud asjaolude suhtes seadusest tulenev vaikimiskohustus.¹⁵⁰ Isikud, kes on eelnimetatud isikute füüsilisest isikust lähikondsed, loetakse lähikondseks ka siis, kui füüsiline isik ei ole vastava juriidilise isiku juhtorgani liige. Lähikondsuse määramisel on oluline, et isik on *de facto* võlgnikuga seotud ja temaga tehinguid teinud.¹⁵¹

¹⁴⁷ Foerste, U, lk 347.

¹⁴⁸ *Ibidem*, lk 153, vnr 368.

¹⁴⁹ Janssen, C. Münchener Kommentar zur Insolvenzordnung. 4. Aufl. 2019. München: Verlag C.H.Beck 2019. – InsO § 162 Rn. 6.

¹⁵⁰ Foerste, U, lk 347.

¹⁵¹ Fridgen, A., Geiwitz, A., Göpfert, B. Beck'scher Online-Kommentar InsO. 13. Edition. München: Verlag C.H.Beck 2019. – InsO § 138, Rn. 19.

1/5 nõuetest omavad võlausaldajad tehakse kindlaks InsO § 75 lõike 1 punkti 3 alusel, mis sätestab võlausaldajate üldkoosoleku kokkukutsumise õiguse vähemalt viiele võlausaldajale, kelle nõuded kokku moodustavad vähemalt viiendiku pankrotimenetluse nõuetest (st eraldamisõiguse väärtusest ja mitte madalamal järjekohal asuva nõudega pankrotivõlausaldajate nõuetest).¹⁵² Osalus võib olla nii otsene kui kaudne. Otsene osalus tähendab seda, et võlgniku lähikondne või 1/5 nõuetest omav võlausaldaja omab ettevõtet osta soovivas juriidilises isikus üle 20% ulatuses selle isiku aktsiaid või osasid. Kaudne osalus võib tähendada mitmetasandilist osalussuhet, milles võlausaldaja on omandajaks oleva ühingu poolt kontrollitav ning omab selles vähemalt 20% list osalust. Ettevõtte on üksteise poolt kontrollitavad juhul kui valitsevat mõju omav ettevõtte omab vähemalt üle 50% osalust ettevõttes.¹⁵³ Kaudseks osaluseks on näiteks see, kui omandajas teatud osalust omav isik (st omandaja osad/aktsiad kuuluvad mitmele isikule) on omakorda sõltuv teisest samas omandajas osalust omavast isikust (lähikondne), siis liidetakse need osalused mõtteliselt kokku ja omistatakse lähikondsele. Kui sellise liitmise teel saadakse vähemalt 20% suurune osalus, siis on nõutav võlausaldajate üldkoosoleku nõusolek ettevõtte müügi lubamiseks.¹⁵⁴ Seega sisuliselt tähendab kaudne osalus seda, kui lähikondne või vähemalt 1/5 nõuetest omav võlausaldaja läbi mitme juriidilise isiku omab omandajas osalust, mis on üle 20%.

InsO § 162 lg 2 täpsustab, et isik osaleb ettevõtte omandajas lõike 1 tähenduses ka sel määral, kui sellest isikust sõltuv ettevõtja või kolmas isik osaleb isiku või sõltuva ettevõtja nimel omandajas.¹⁵⁵ Sätte eesmärk on vältida olukorda, milles püütakse osaluse varjamisega mööda minna võlausaldajate üldkoosoleku nõusoleku nõudest ettevõtte müügi lubamiseks ehk vältida nimetatud isikulise piirangu kohaldumist ettevõtte müügile pankrotimenetluses.¹⁵⁶ Eeltoodud säte peaks oma sisult katma võimalikke osalussuhteid ettevõtte omandajas kolmel eri juhul. Esiteks, kui suurvõlausaldaja või lähikondne (mõlemad edaspidi nimetatud ka kui võlgnikuga seotud isik) osaleb pankrotistunud ettevõtte omandajas mingi teise äriühingu vahendusel ning nimetatud äriühing on sõltuv võlgnikuga seotud isikust, siis on tegemist sellise osalussuhtega, mis nõuab omandajale ettevõtte müümisel võlausaldajate üldkoosoleku nõusolekut. Tegemist on näiteks olukorraga, kui nn vahendajaks olev ühing omab osalust ettevõtte omandaja osakapitalis. InsO § 162 lg 2 mõttes liidetakse selline osalus võlgnikuga seotud isiku enda

¹⁵² Görg, K. H., Janssen, C. Münchener Kommentar zur Insolvenzordnung. 3. Aufl. 2013. München: Verlag C.H.Beck 2013. – InsO § 162, Rn 8.

¹⁵³ Bünning, R., Beyer, T., Braun, E. Insolvenzordnung. 7. Aufl. 2017. – InsO § 162, Rn. 6.

¹⁵⁴ Flessner, A. Heidelberger Kommentar zur Insolvenzordnung. C.F.Müller Verlag, Heidelberg 1999, lk 578-579, vnr 7.

¹⁵⁵ Foerste, U, lk 347.

¹⁵⁶ Flessner, A, lk 578-579, vnr 7.

osalusele ning kui need kokku moodustavad vähemalt 20%lise osaluse omandajas, kohaldub isikuline piirang.

Teine osalussuhte võimalus hõlmab kolmandat isikut, kes tegutseb võlgnikuga seotud isiku nimel, et ettevõtte omandada, st sisuliselt on tegemist variisikuga, kes tegelikkuses tegutseb võlgniku enda huvides.

Kolmas võimalus on kahe eelmise kombinatsioon – kolmas isik omab osalust ettevõtte omandajas, mis tegutseb teise ühingu nimel, mis on sõltuv võlgnikuga seotud isikust. See tähendab, et ühing, kelle nimel ettevõtte omandaja tegutseb, on sõltuv võlgnikuga seotud isikust ning kolmandal isikul on vähemalt 20%line osalus selles ühingu. Viimane näide ei ole praktikas üldiselt asjakohane. Lisaks eelnevale võib ettevõtte müük olla mõjutatud omandaja poolt juhul, kui ettevõtte omandaja(d) ja võlgnikuga seotud isik(ud) on ühe ja sama emaetevõtte kontrollitavad tüarettevõtted. Selline olukord ei lange InsO § 162 lg 2 alla ning Saksa erialakirjanduses on leitud, et selle kohaldamine analoogia korras on tihtipeale raskesti arusaadavate relevantsete osalussuhete tõttu väikese praktilise tähtsusega ning selleks ei esine ka tungivat vajadust.¹⁵⁷

InsO §-s 162 nimetatud isikutel on konkurentidega võrreldes eelis informatsiooni osas või on neil pankrotimenetluses teatav eriline positsioon, mille kaudu on võimalik müügi protsessi mõjutada.¹⁵⁸ Võlausaldajate üldkoosolek peab andma oma nõusoleku ettevõtte müügiks, kui on olemas müügitingimuste manipuleerimise oht. Manipuleerimise oht võib väljenduda sättes nimetatud eriliste isikute paremas informeerituses ettevõtte ja sellega seonduva osas või suuremas mõjutamisvõimaluses ettevõtte ostjate ja müügitingimuste üle otsustamisel.¹⁵⁹ Lähikondsetega seotud tehingute jaoks on seatud erikord seetõttu, et lähikondsetel on majanduslik huvi ettevõtte varade säilimise ja ettevõtte toimimise suhtes ning samuti informatsioonieelis.¹⁶⁰

Müügitingimuste manipuleerimine võib väljenduda selles, et nimetatud isikutele võib ettevõtte müügi protsess toimuda eritingimustel, mille tulemusena ei vasta müügi hind tegelikule turuhinnale.¹⁶¹ Võlausaldajate üldkoosolekul saavad kõik osalised kaasa rääkida ja mõjutada hinna kujunemist. Üldkoosoleku mõte on ühelt poolt tagada, et võlausaldajad saaksid olulise kaaluga otsuseid mõjutada ning teiselt poolt, et nad oleksid teadlikud vajalikest

¹⁵⁷ Janssen, C. 4. Aufl. 2019. – InsO § 162 Rn. 11-15.

¹⁵⁸ Bünning, R., Beyer, T., Braun, E. Insolvenzordnung. 7. Aufl. 2017. – InsO § 162, Rn. 1, 8.

¹⁵⁹ Foerste, U, lk 180, vnr 436.

¹⁶⁰ Riggert, R., Braun, E. Insolvenzordnung. 7. Aufl. 2017. – InsO § 138, Rn. 1.

¹⁶¹ Andres, D., Leithaus, R., Dahl, M. Insolvenzordnung (InsO). Kommentar. 4. Auflage. München: Verlag C.H.Beck 2018. – InsO § 162, Rn. 1.

müügi protsessidest, eriti just müügihinna ja selle kujunemise viisist.¹⁶² Võlausaldajate üldkoosoleku nõusolek peaks andma garantii, et isegi kui ettevõtte müüakse sellest nn „eriliselt huvitatud isikule“, saadakse müügi eest turule vastavat hinda.

Otsuse pädevus on antud just üldkoosolekule ja mitte toimkonnale põhjusel, et maksimeerida selle protsessi läbipaistvust.¹⁶³ Läbipaistvus on ilmselt peamine kriteerium, mis aitab kaasa müügitingimuste manipuleerimise riski ärahoidmisele. Sellisel viisil on kõikidele pankrotimenetluse osalistele teada, kellele ja mis tingimustel soovitakse ettevõtet müüa ning välistatud on halduri ja võlgniku või suurvõlausaldaja kokkumäng.

Saksa õiguses on seega ettevõtte müügi lubatavuse osas kõige olulisemaks võlausaldajate huvide kaitse tagamine seeläbi, et olulistes küsimustes saavad võlausaldajad otsuste langetamisel kaasa rääkida ning teatud juhtudel isegi toimkonna otsust muuta, kui seda nõuab võlgnik või võlausaldajate enamus. Saksa õiguses näib olevat toimkonnal oluline funktsioon võlausaldajate huvide tagamisel, kuid tema pädevus oluliste küsimuste lahendamisel on võrreldes üldkoosolekuga siiski väiksem. Saksa pankrotiõiguses on ettevõtte müük võrreldes Eesti õigusega reguleeritud detailsemalt, kuid üldjoontes on sisu ikkagi sarnane. Käesoleva töö autori hinnangul on lähikondsele ja 1/5 nõuetest omavale võlausaldajale ettevõtte müügi jaoks sätestatud piirang põhjendatud ning üldjoontes kannab võlausaldajate huvide kaitse eesmärki. Võlausaldajate huvides peab ettevõtte müük toimuma kõige kasumlikumal viisil. Selle saavutamiseks on oluline ettevõtte müügist saada turule vastav hind, millest võlausaldajate nõudeid rahuldada. Eelkõige on oluline vältida olukorda, milles ettevõtte võõrandatakse kohustuste vabalt soodsatel tingimustel võlgnikuga seotud isikule, mille tulemusena jäävad võlausaldajad suuremas osas ilma enda nõuete täitmisest võrreldes olukorraga, kus ettevõtte võõrandamine toimub turutingimustel. Võlausaldajate huvides on vara müük võimalikult kalli hinnaga ja kiiresti. Võlausaldajate üldkoosoleku nõusolek ettevõtte müügiks võlgnikuga seotud isikutele aitab seda eesmärki täita, kuid ei välista autori hinnangul täielikult müügihinna manipuleerimise võimalust võlgnikuga seotud isikute poolt. Kuna ettevõtte müük võlgnikuga seotud isikutele on kontrollitud võlausaldajate üldkoosoleku poolt, siis on müügi protsessi mõjutamiseks võlausaldajatel väga suured võimalused. Ühest küljest on see hea ning võlausaldajate huvisid kaitsev aspekt, kuid teisest küljest on pahatahtlikel võlausaldajatel lihtne menetluskorda enda huvides ära kasutada. Kui võlausaldajate üldkoosoleku otsus on sisuliselt kontrollitud ühe suurvõlausaldaja poolt, siis ei täida nõusoleku küsimine enda eesmärki kaitsta kõikide võlausaldajate huve.

¹⁶² Andres, D. – InsO § 162, Rn. 9.

¹⁶³ Braun, E. – InsO § 162, Rn. 1.

Töö autori hinnangul tekitab küsimusi võlausaldajate üldkoosoleku nõusoleku legitiimsus juhul, kui suurvõlausaldaja omab pankrotimenetluse nõuetest selget enamust, näiteks olles suurvõlausaldaja 70% ulatuses hääli omades. On selge, et võlausaldajate üldkoosoleku otsus on samuti nimetatud võlausaldaja kontrolli all. Lisaks, häälte arv võib muutuda pärast nõuete kaitsmise koosolekut, milles selgub, kas võlausaldaja nõuded tunnustatakse või jäetakse tunnustamata. Viimasel juhul on võlausaldajal võimalik pöörduda kohtusse nõude tunnustamise hagiga PankrS § 106 lg 1 alusel. Ettevõtte müügi otsuse kontekstis tekib aga probleem, kui otsuse poolt hääletanud ja seeläbi otsuse vastuvõtmist võimaldanud võlausaldaja nõuded jäetakse tunnustamata pärast nõuete kaitsmise koosolekut või kohtuotsust nõude tunnustamise kohta. Haldur võib ettevõtte müüa alates vastava otsuse saamisest, mistõttu on nt võlgnikuga seotud isikutest võlausaldajatel menetluskorda ära kasutades võimalik saavutada neid soosiv olukord, kui nad on ühtlasi ka selge enamusega suurvõlausaldajad enne nõuete tunnustamise koosolekut. Kehtiv regulatsioon ei erista sellist olukorda ning võimaldab seega sisuliselt suurvõlausaldajatel otsustada ettevõtte müümise üle enda seatud tingimustel.

Toimkonna nõusolek tagab võlausaldajate huvide kaitse suuremal määral kui võlausaldajate üldkoosoleku nõusolek. Toimkonna moodustamisel on seatud selged piirangud, et ära hoida huvide konfliktide teket ning ühe võlausaldaja eelistamist teisele – lähikondne ei tohi näiteks üldse olla toimkonna liige. Võlausaldajate üldkoosolek ei erista eri staatuses nõuetega võlausaldajaid, mistõttu sõltub tegelikult kogu menetluse käik üksnes nõude suurusest. See võimaldab lähikondsetest võlausaldajatest menetlust ära kasutada. Kui võlausaldaja on lähikondne ning ühtlasi suurvõlausaldaja, siis sisuliselt on kogu menetluse kontroll lähikondse kontrolli all.

3.2.2. Piirangute rikkumise tagajärjed

Toimkonna või üldkoosoleku nõusoleku puudumine ettevõtte müügiks ei too kaasa tehingu kehtetust PankrS § 142 järgi. Tehingu kehtima jäämine tagab käibekaitse huvisid ning nõusoleku puudumine on aluseks üksnes halduri vastutuse tekkimisele.¹⁶⁴ Kuna Eesti pankrotiseaduse § 142 kohta kohtupraktika puudub, ei ole veel üheselt selge, kas ja kuidas pankrotimenetluse organite nõusoleku puudumine või halduri tegutsemine nõusoleku mitteandmise korral mõjutab pankrotihalduri vastutust ning kas haldur vastutab isegi siis, kui ettevõtte müük toimub organite nõusolekul. Seejuures tuleb analüüsida, kuidas see mõjutab võlausaldajate huvide kaitset ning millised on võlausaldajate võimalused enda huvisid ebasoodsa ettevõtte müügi tehingu korral kaitsta. Teiselt poolt võib ka võlausaldajate üldkoosolek või pankrotitoimkond oma nõusoleku andmisega võimaldada kahjuliku tehingu läbiviimist ning ka sel juhul peab seadus võimaldama võlausaldajate huvide kaitse tagamist.

Ka InsO § 164 kohaselt ei too üldkoosoleku või toimkonna nõusoleku puudumine sarnaselt PankrS §-iga 142 kaasa ettevõtte müügi tehingu kehtetust. Sealjuures nii ettevõtte müügi kohustus- kui käsutustehing jäävad kehtima.¹⁶⁵ Kui haldur ei küsi tehinguks eelnevat nõusolekut vastavate pankrotimenetluse organitelt, siis omab selline rikkumine tähtsust vaid sisesuhtes, st halduri ja võlausaldajate üldkoosoleku ja toimkonna vahelises suhtes. Kui haldur ei küsi üldkoosoleku või toimkonna nõusolekut ka hiljem pärast tehingu tegemist, st sisuliselt tehingu heaks kiitmiseks, võib haldur kanda vastutust võimalike ettevõtte müügi tagajärgede eest, kui sellega on kahjustatud võlausaldajate huve.¹⁶⁶ Samas ei ole ka nõusoleku andmise korral välistatud halduri ega toimkonna vastutus. Saksa õiguse järgi võib isegi juhul, kui toimkond on moodustatud, nõuda haldur tehingu täiendavat heakskiitu võlausaldajate üldkoosoleku käest, eriti juhul, kui müüdava ettevõtte varasse kuulub pandiga tagatud kinnisasi.¹⁶⁷ Samas ei ole üldkoosolekul siiski pädevust muuta juba toimkonna tehtud otsust.

Saksa õiguses on diskuteeritud, et selline lahendus ei taga õigusselgust ning võib haldurile tuua kaasa põhjendamatu vastutuse tekkimise riski. Samuti läheb selline tõlgendus vastuollu InsO §-is 161 sätestatuga, mille kohaselt võib Saksa pankrotikohus võlgniku või InsO § 75 lg 1 p-is 3 nimetatud võlausaldajate (teatud eriseisundis olevad võlausaldajad, kellel on õigus nõuda enda nõuete rahuldamist eraldi madalamalseisvate nõuetega võlausaldajatest) enamuse

¹⁶⁴ Pankrotiseaduse eelnõu, lk 53.

¹⁶⁵ Schmidt, K., Jungmann, C. Insolvenzordnung. 19. Aufl. 2016. München: Verlag C.H.Beck, 2016. – InsO § 164 Rn. 2.

¹⁶⁶ Braun, E., Bünning, R., Beyer, T. – InsO § 160, Rn. 2.

¹⁶⁷ Braun, E., Bünning, R., Beyer, T. – InsO § 160, Rn. 4.

taotlusel, kellel on oma positsiooni tõttu õigus kokku kutsuda üldkoosolek, keelata tehingu tegemine, milleks toimkond on andnud nõusoleku. Seejärel võib kohus nõuda üldkoosoleku kokkukutsumist vastava tehingu osas otsuse langetamiseks.¹⁶⁸ Sellegi poolest haldur vastutusest ei vabane. Oluline on see, et nõusolek annab haldurile üksnes õiguse ettevõtte müügitehing läbi viia, kuid ei kohusta teda selleks. Haldur vastutab seetõttu ettevõtte müügi eest alati, sõltumata sellest, kas nõusolek anti, sellest keelduti või haldur nõusolekut üldse ei küsinud. Erisused tekivad ainult vastutuse ulatuses ja tekkinud kahju suuruses. Kui haldur ettevõtte müügiks nõusolekut ei küsi või küsimisel sellest keeldutakse, kannab haldur riski, et ettevõtte müük osutub võrreldes algse vara müümise otsusega ebasoodsaks. Haldur peab võlausaldajate huvide kaitse rikkumise tõttu tekkinud kahju võlausaldajatele hüvitama vastavalt InsO §-le 60.¹⁶⁹

PankrS § 124 lõike 3 järgi vastutab haldur pankrotivaraga tehtud tehingute eest nagu juriidilisest isikust juhtorgani liige. Sellest tulenevalt on halduri ülesanne ka selgeks teha piirangute sisuline kohaldamisala, st haldur peab välja selgitama PankrS § 141 lõikes 2 nimetatud osalussuhete olemasolu. Seega on juba ainuüksi nõusoleku küsimise vajaduse hindamine halduri ülesanne. Autori arvates peaks nõusoleku küsimine ja sellega vastavuses tegutsemine halduri vastutusest siiski vabastama, kuna vastasel juhul kaob ettenähtud piirangute mõte. Piirangud peavad sundima haldurit tegutsema alati võlausaldajate kaitse põhimõttest lähtudes. Samas ei tohiks piirangud tekitada olukorda, kus haldur üritab nõusoleku saada üksnes enda vastutuse välistamiseks, tehes siiski võlausaldajatele kahjuliku tehingu. Selles osas on Saksa õiguse tõlgendus halduri üldvastutuse osas põhjendatud, st lõppastmes on ikkagi haldur see, kes vara müügi korraldab ning sealjuures otsustab, kuidas see kõige kasumlikumalt läbi viia, võttes arvesse teiste pankrotimenetluse organite seisukohti.

Kuna võlausaldajate üldkoosolek annab oma nõusoleku ettevõtte müügiks üldkoosoleku otsusega, on sellist otsust võimalik pankrotiseaduse § 83 lg 1 alusel vaidlustada. Nii võlgnik, haldur kui ka võlausaldaja võivad üldkoosoleku otsuse kehtetuks tunnistamist nõuda, kui otsus ei vasta seadusele või mille tegemisel on rikutud seadusest tulenevat korda, samuti juhul, kui otsuse vaidlustamise õigus on seaduses otse ette nähtud. Täiendavaks aluseks on võlausaldajate ühiste huvide rikkumine, mis võib samuti võlausaldajate üldkoosoleku otsuse tühistamise kaasa tuua PankrS § 83 lg 1 järgi. See võimaldab PankrS § 141 lõikes 2 nimetatud piirangute rikkumise korral nii halduril kui ka võlausaldajal otsuse kehtetuks tunnistamist nimetatud

¹⁶⁸ Schmidt, K., Jungmann, C. – InsO § 160 Rn. 10.

¹⁶⁹ Janssen, C. – InsO § 160 Rn. 37-38.

alustel nõuda, st piisab üksnes ühe aluse esinemisest, kuna tegemist on alternatiivsete nõude alustega¹⁷⁰.

Halduril on võimalus üldkoosoleku otsus vaidlustada eelkõige juhul, kui tema hinnangul rikub otsus võlausaldajate ühiseid huve. Vastavalt olukorrale võib võlausaldajate huvisid rikkuv otsus olla nii ettevõtte müügi lubamine kui ka keelamine. Kui võlausaldajate üldkoosolek otsustab vastavalt PankrS § 77 punktile 5 ja PankrS § 141 lõikele 2 võlgniku ettevõtte müümise võlgniku lähikondsele või suurvõlausaldajale, kuid ettevõtte müügi hind on seejuures alla turuhinna ning ebamõistlikult madal, võib olla tegemist võlausaldajate ühiste huvide rikkumisega. Haldur peaks otsuse kehtetuks tunnistamiseks näitama, et ettevõtet on võimalik müüa kõrgema hinnaga. Samuti võib rikkumine ilmnedas alles pärast nõuete kaitsmise koosolekut, kui selgub, et ettevõtte müügi poolt hääletanud võlausaldajate nõuded vaidlustati ning jäeti tunnustamata, mistõttu muudetud hääle järgi ettevõtet üldse müüdud ei oleks. Riigikohus on leidnud, et kui võlausaldajate üldkoosoleku otsused on vastu võetud võlausaldajate hääletega, kellele antud hääle arv on vaidlustatud ja seetõttu muudetud, võib see PankrS § 83 lg-s 1 sätestatud asjaoludel anda alust võlausaldajate üldkoosoleku otsus kehtetuks tunnistada. Vastasel juhul muutuks sisutühjaks PankrS § 82 lg 4 teine lause, milles sätestatakse kaebuse esitamise õigus hääle määramise määruse peale. Kohtul tuleb seega hinnata, kas konkreetsed asjaolud annavad piisava aluse, et otsus kehtetuks tunnistada.¹⁷¹ Kuna haldur on vastutav vara müügi eest ning korraldab seda, siis on otsuse kehtetuks tunnistamisest abi, kui haldur ettevõtet veel müünud ei ole.

Kui haldur müüb ettevõtte ilma üldkoosoleku nõusolekuta lähikondsele või suurvõlausaldajale, võib sarnaselt eeltooduga esitada kaebuse võlausaldaja. Võlausaldaja saab eelkõige rajaneda seadusest tuleneva korra rikkumisele, mis ebaseadusliku otsuse kaasa tõi ning mille tõttu ettevõtte müüdi ebasoodsatel tingimustel. See aitaks välistada võimalikku võlgniku ja halduri kokkumängu, kui otsus tunnistatakse kehtetuks ning ettevõtte müük veel toimunud ei ole.

Nii võlausaldaja kui halduri kaebuse korral on otsustavaks see, kas ettevõtte on juba müüdud või mitte. Kohus lähtub otsuse kehtetuks tunnistamiseks sellest, kas see võimaldab täita kaebuse esitamisega soovitud eesmärki ehk kõrvaldada ebaõigsuse, mis üldkoosoleku ebaseaduslikust otsusest oli tingitud. Kui ettevõtte on müüdud, siis eesmärki enam võimalik täita ei ole. Seetõttu leiab autor, et piirangute rikkumise tagajärjed võlausaldajate huvide kaitsele võivad sõltuvalt olukorrast olla negatiivsed. Pankrotimenetluse reeglid võimaldavad sisuliselt tekitada olukorra, mille tagajärjel ettevõtte ebasoodsatel tingimustel müüakse, näiteks lähikondsele võlgniku ja

¹⁷⁰ RKTKo 2-18-4471 p 17.

¹⁷¹ RKTKo 3-2-1-59-15 p 12.

halduri kokkumängu abil. Autori arvates tuleks kaaluda ettevõtte müügi järelevalve suurendamist, näiteks kohtu või pankrotitoimkonna abil. Kuna võlausaldajate üldkoosoleku otsus ettevõtte müügiks, nagu ka muud pankrotimenetluses vajalikud otsused, tehakse enne nõuete kaitsmise koosolekut, võimaldab see ettevõtte müügitingimustega manipuleerida. Põhimõtteliselt on võimalik fiktiivsete nõuete kaudu tekitada endale menetluses kontrollipositsioon ning seeläbi lubada ettevõtte müümist alla turuhinna võlgnikuga eriliselt seotud isikule. Võimalikku kuritarvitamist aitaks vältida see, kui ettevõtte müük peaks sarnaselt juriidilisest isikust võlgniku lõpetamise otsusele PankrS § 130 lg 2 järgi olema kinnitatud kohtu poolt. Teisest küljest võib see protsessi pikendada ja seeläbi mõjutada ettevõtte eest saadavat hinda. Teatud juhtudel on vajalik väga kiire tegutsemine halduri poolt, seetõttu peaks seadus ka sellist võimalust soosima.

Teatud riikides on ettevõtte müük lubatud üksnes reorganiseerimise käigus. Erialakirjanduses on leitud, et juhul kui ettevõtet müüakse pankrotimenetluses on see tavapäraselt kohtu kontrollitud protsess.¹⁷² Seega võiks siiski kaaluda kohtu rolli suurendamist ettevõtte müümisel pankrotimenetluses. Samas peaks kohtule jääma siiski suures osas vaid järelevalve funktsioon, mistõttu tuleks pädevuse suurendamisel ka sellest lähtuda. Kohtu kontrolli vajaks eelkõige ettevõtte müük suurvõlausaldajale või lähikondsele PankrS § 141 lg 2 mõttes, kuna sellise tehingu vastavust võlausaldajate huvide kaitsele võib teatud juhtudel olla keeruline saavutada vaid halduri ja võlausaldajate üldkoosoleku otsustele tuginedes.

3.3. Ettevõtte müügi lihtsustamise võimalused pankrotimenetluses

Pankrotiseadusega on lubatud ettevõtte kui majandusüksuse müük, st võlgniku ettevõtte kui varakogumi müümine koos sellesse kuuluvate asjade, õiguste ja kohustustega. Samuti on lubatud ettevõtte müümine selliselt, et eeltoodu moodustab organisatsiooniliselt iseseisva üksuse. Organisatsiooniliselt terviklikuks üksuseks olev ettevõtte osa ehk käitis VÕS § 185 järgi vastab sisuliselt ettevõtte mõistele, kuid moodustab nn eraldiseisva osa. Näiteks võib ettevõtte koosneda mitmetest ettevõtetest, kui äriühingule kuuluvad nii restorani- kui poekett. Kusjuures nii restoran kui ka kauplus vastab eraldiseisvalt nii käitise kui ka ettevõtte mõistele ning restoranikett vastab ka tervikuna ettevõtte mõistele.¹⁷³ Seega on käitis ja ettevõtte sisu

¹⁷² UNCITRAL, lk 30.

¹⁷³ Tamme, M. VÕS § 185/4.

poolest samasugused ning vajavad eristamist üksnes praktilistel kaalutlustel. Eelkõige juhul, kui võlgniku ettevõtet on võimalik ja vajalik osadeks jaotada. Kui tegemist on näiteks hotelliketiga, kuhu kuulub restoran, spaa, majutusasutus, meelelahutusasutus ning erinevad poed ja kohvikud, on iga üksuse puhul tegemist organisatsiooniliselt iseseisva osaga ning neid on võimalik pankrotimenetluses müüa eraldiseisvalt, st ka erinevatele omandajatele. Kuna kehtiv pankrotiseadus ei täpsusta ettevõtte müügi protsessi ega erista ka ettevõtte ja selle osade müümist eri isikutele, võib suuremate ettevõtete müümisel tekkida mitmeid vaidluskohti nii pankrotimenetluse ajal kui ka pärast seda. Kuivõrd ettevõtte mõiste on väga abstraktne ning igal üksikjuhtumil sisustatav, siis peaksid vähemalt ettevõtte müügi menetluslikud reeglid pankrotimenetluses tagama ettevõtte müümiseks sellise korra, mis soodustaks ettevõtte müümist kas tervikuna või eri osadena.

Kehtiva seaduse kohaselt peab esimene võlausaldajate üldkoosolek otsustama ettevõtte tegevuse jätkamise või lõpetamise, seejuures esitab haldur üldkoosolekule pankrotivara nimekirja, milles märgitakse vara koosseis ja väärtus (PankrS § 126 lg 1). Kui vara hulka kuulub ettevõtte, tuleb ettevõttesse kuuluvate esemete väärtuse kõrval hinnata ka väärtust, mida ettevõtte või selle osa hinnanguliselt omaks juhul, kui ettevõtte tegevust jätkatakse ja ettevõtte või selle osa võõrandatakse tervikvarana vastavalt PankrS § 126 lõikele 2. Haldur peab seega oma hinnangu ettevõtte müümise võimalikkusele andma, kuid võlausaldajad seda veel esimesel üldkoosolekul otsustama ei pea. See võib tekitada probleeme, kuna juhul kui ettevõtte müümine on mõistlik, tuleks ettevõtte müügiks vajalikke toiminguid teha juba alates esimesest võlausaldajate üldkoosolekust. Kriitilise tähtsusega on teatud lepingute jätkumine või lõpetamine, mis võivad ettevõtte müümiseks olla määrava tähtsusega.

Ka InsO § 162 lg 1 võimaldab nii ettevõtte (saksa k *Unternehmen*), ettevõtte osa/käitise (*Betrieb*) kui ka käitise osa (*Betriebsteile* – käitis võib veel omakorda väiksematest osadest koosneda) müümist, st sõltuvalt vajadusest saab müüa ka näiteks väga väikese osa võlgniku ettevõttest. Lisaks jõustus Leedus 2020. aasta jaanuari alguses uuendatud pankrotiseadus¹⁷⁴, mis näeb täiendusena ette nii ettevõtte kui ka ettevõtte osa müügi võimaluse pankrotimenetluses. Eesmärgiks on võimaldada müüa ettevõtte tervikuna, kuid vajadusel võimaldada vara müümist ka eraldi üksustena või olulist osa sellest. Selline eraldi müümise võimalus võib ühelt poolt olla maksejõuetule ettevõttele kasulik, eeldusel, et ettevõtte majandustegevust on võimalik eri üksuste näol eraldada, kuid ka kahjumlik, kuna finantsiliselt

¹⁷⁴ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas. XIII-2221. 27.06.2019. – <https://www.e-tar.lt/portal/en/legalAct/68f2cad098b711e9ae2e9d61b1f977b3> (04.04.2020).

võib ettevõtte kompleksi jagunemine võlausaldajate nõuete rahuldamisele negatiivselt mõjuda.¹⁷⁵

Võrreldes Saksa ja Eesti regulatsiooniga on Leedu seaduses ettevõtte müügi regulatsioon palju sisulisem. Leedu pankrotiseaduses reguleerib ettevõtte müüki pankrotimenetluses § 87. Lõike 1 järgi peab pankrotihaldur juba esimesel võlausaldajate üldkoosolekul andma oma hinnangu ettevõtte müümiseks. Leedu pankrotiseaduse § 87 lg 2 järgi peab haldur võlausaldajate üldkoosolekule andma võlgniku ettevõtte kohta järgneva informatsiooni: ülevaade võlgniku varadest ning varalistest ja mittevaralistest õigustest (p 1), õiguslik hinnang ja õigustus, mille järgi on ettevõtte müük võlausaldajate nõuete rahuldamiseks kasulikum kui ettevõttesse kuuluva vara müük eraldi (p 2), informatsioon esmaste ettevõtte ostu pakkumuste kohta nende olemasolu korral (p 3). Lõike 3 järgi võetakse ettevõtte müügi otsus vastu võlausaldajate üldkoosolekul. Vastavad täiendused tehti seadusesse eelkõige selleks, et ettevõtet oleks võimalik kiiremini müüa ja seeläbi kiirendada kogu pankrotimenetluse protsessi.¹⁷⁶ Leedu seaduses arvestatakse ettevõtte müügi võimalusega seega juba esimesel võlausaldajate üldkoosolekul. Autori arvates on see oluline, kuna võlausaldajate esimesel üldkoosolekul otsustatakse väga põhimõttelisi küsimusi menetluse edasise käigu osas. Määrava tähtsusega on ettevõtte tegevuse jätkamine või lõpetamise otsustamine, kuid ettevõtet võib olla väga keeruline kui mitte võimatu müüa pärast selle tegevuse lõpetamist. Seetõttu peaksid võlausaldajad juba esimeselt üldkoosolekul kaaluma ettevõtte või selle osa müümist.

Seetõttu võiks ka Eesti pankrotiseaduses kaaluda võlausaldajate esimesel üldkoosolekul nõutavate otsuste tegemise täiendamist seoses ettevõtte müügiga. Ettevõtte müük tähendab sisuliselt, et ettevõtte tegevust jätkatakse, kuid ettevõttesse kuuluv vara müüakse ehk ühelt poolt on tegemist likvideeriva menetlusega, kuid teisalt on ettevõtte üleandmiseks üldjuhul vajalik majandustegevuse jätkumine. PankrS § 129 lg 8 alusel võib võlausaldajate üldkoosolek halduri ettepanekul otsustada, et ettevõtte tegevust jätkatakse kuni selle müümiseni. Ajalises võtmes on aga reguleerimata, millal vastavad otsused teha tuleb. Autori arvates peaks ettevõtte müük olema iseseisevaks kolmandaks võimaluseks võlgniku ettevõtte tervendamise ja võlgniku vara võõrandamise kõrval võlausaldajate nõuete rahuldamiseks. Kuivõrd võlgnikule võib kuuluda mitu ettevõtet või saab ettevõtteid jaotada osadeks vastavalt majandustegevusele, võib olla otstarbekas mõne ettevõtte müümine, mõne tegevuse lõpetamine ja mõne tervendamine. Pärast

¹⁷⁵ Langys, E. Po svarstymo pritarta nemokumo reformai: bus galima parduoti juridini asmeni kaip kompleksą. – Teise.Pro. 31.05.2019. – <http://www.teise.pro/index.php/2019/05/31/po-svarstymo-pritarta-nemokumo-reformai-bus-galima-parduoti-juridini-asmeni-kaip-kompleksa/> (14.04.2020).

¹⁷⁶ Balčiūnė, D., Martišiūtė, R. Nemokumo reforma: 10 svarbiausių pasikeitimų. Law Firm ILAW. 29.11.2019. – <http://www.ilaw.legal/news/434/70/Nemokumo-reforma-10-svarbiausiu-pasikeitimu/> (16.04.2020).

esimest üldkoosolekut võib haldur vara müümisega vastavalt üldkoosoleku otsustele alustada, kuid ettevõtte müümise suhtes veel otsust vastu võetud ei ole. Väljavaade ettevõtte müümise võimalikkusele tuleks anda juba esimesel üldkoosolekul ning võlausaldajad peaksid sellele oma hinnangu andma.

Lisaks võib olla otstarbekas ettevõtte müüki reguleerivat sätet täiendada, et ettevõtte müüakse majandustegevust jätkava üksusena. Ingliskeelses erialakirjanduses viidatakse ettevõtte müügile pankrotimenetluses sageli kui *sale of enterprise/business as a going concern*¹⁷⁷. See tähendab, et ettevõtte tegevust ei tohiks lõpetada, kui kavas on selle müümine. See ei tähenda siiski seda, et tegevust ei võiks ajutiselt peatada pankrotimenetluse kestel, kuid ettevõttesse kuuluvad kriitilise tähtsusega lepingud ja asjad tuleks kindlasti hoida muutumatul kujul kuni ettevõtte võõrandamiseni. Nagu magistritöös eespool kirjeldatud, on ettevõtte tegevuse vahepealne peatumine muu hulgas ka üheks ettevõtte ülemineku kriteeriumiks, st tuleb hinnata kas ettevõtte tegevus oli vahepeal peatatud ja kui, siis kui kaua. Peatumine liiga pikaks ajaks võib tähendada juba majandustegevuse lõppemist ning ettevõtte üleminekut toimuda ei saa.¹⁷⁸

Autori arvates võiks seega pankrotiseaduse ettevõtte müügi regulatsioonis muuta kolme olulist aspekti. Esimese ettepanekuna tuleks täiendada halduri kohustust seoses ettevõtte müügi hindamisega. Haldur peaks andma oma hinnangu ettevõtte müügile esimesel võlausaldajate üldkoosolekul. Teise täiendusena tuleks kohustada võlausaldajaid vastu võtma esialgne otsus ettevõtte müümise osas esimesel võlausaldajate üldkoosolekul. See on oluline vältimaks ettevõtte majandustegevuse jätkamiseks vajalikest lepingutest vabanemist juhul kui hiljem otsustatakse ettevõtte terviküksusena siiski võõrandada. Seetõttu tuleks ettevõtte müügi võimalikkust kindlasti menetluse alguses hoolikalt kaaluda. Kolmanda täiendusena tuleks ettevõtte müügi olemust sisustada pankrotimenetluses, st täpsustada, et tegemist on jätkuva majandusüksusega, mistõttu ei tohiks ettevõtte müümisel selle majandustegevus liiga pikaks ajaks peatuda. Lisaks eelnevale tuleb autori hinnangul arvesse võtta magistritöös eespool analüüsitud võlaõiguslikke aspekte, mis samuti lihtsustavad ettevõtte üleandmist pankrotimenetluses müümise teel.

¹⁷⁷ International Monetary Fund. UNCITRAL, lk 12, 77, 84.

¹⁷⁸ TlnRnKo 2-15-6561, p 3.3, 11.

KOKKUVÕTE

Ettevõtte müük pankrotimenetluses tähendab võlgniku ettevõtte terviküksusena võõrandamist ettevõtte omandajale, kes jätkab ettevõttega seotud majandustegevust pärast pankrotimenetlust. Sellisel juhul jääb ettevõtte majandusruumi eksisteerima, kuid üleandjast võlgnik likvideeritakse. Sisuliselt on tegemist vara müügiga pankrotimenetluses, kuid olemuslikult ettevõtte majandustegevus jääb alles – üksnes uue omaniku juhtimisel. Kuna ettevõtte on kompleksne erinevatest asjadest, lepingutest, õigustest ja kohustustest koosnev varakogum, on selle üleandmine pankrotimenetluses seotud mitmesuguste võlaõiguslike ja menetluslike erisustega. Ettevõtte müümist mõjutab kõige enam ettevõttega seotud kohustuste maht ja müügihind. Võlausaldajate huvide kaitse tagamiseks peab müügihind olema võimalikult kõrge, kuid võlgades ettevõtet on kõrge hinna eest väga keeruline müüa.

Kuivõrd ettevõtte müük on pankrotiseaduses suuresti reguleerimata, oli käesoleva magistritöö eesmärgiks välja selgitada, kas ettevõtte müük kehtiva pankrotiseaduse kohaselt tagab pankrotivõlausaldajate huvide tegeliku kaitse ehk kas ettevõtet on kehtiva regulatsiooni alusel võimalik müüa efektiivselt võlausaldajate nõuete suurimas võimalikus ulatuses rahuldamiseks. Õigusliku probleemi lahendamiseks tuli analüüsida, millised on ettevõtte müügi õiguslikud alused ja tingimused pankrotimenetluses ning kuidas need tagavad võlausaldajate huvide kaitse. Lisaks analüüsis autor, kuidas on tagatud võlausaldajate huvide kaitse ettevõttega seotud kohustuste üleminekul ettevõtte müümisel pankrotimenetluses ning kuidas on pankrotiseaduses sätestatud menetluslike piirangutega tagatud ettevõtte võõrandamine sellest maksimaalset kasu saaval viisil. Võlausaldajate huvid on kaitstud juhul, kui ettevõtet on võimalik maksimaalset kasu tooval viisil müüa, jätmata ettevõttesse kuuluvate kohustuste ülemäärases ulatuses kandmist võlausaldajatele. Samuti peab ettevõtte müügi protsess menetluslikult võimaldama ettevõtte turuhinnaga müümist, seejuures isegi olukorras, kus ettevõtte omandajad on võlgnikuga lähedaselt seotud isikud, kelle huvides on ettevõtte omandamine eelkõige soodsatel tingimustel ja kohustuste vabalt ning kes võivad seetõttu pankrotimenetlust ära kasutada üksnes võlgadest vabanemiseks.

Eeltoodu kontrollimiseks analüüsiti magistritöös esmalt, kas ettevõtte müük pankrotimenetluses vastab olemuslikult ettevõtte ülemineku üldistele põhimõtetele, kuigi võlaõigusseaduse § 181 tehingulise ülemineku reeglite kohaldumise ettevõtte müügile pankrotimenetluses välistab. Kuna ettevõtte müük iseseisvalt on tehing, saab teatud ulatuses tehingulise ülemineku sätteid kohaldada ka pankrotimenetluses. Euroopa Kohus on välja

töötanud kriteeriumid, mille alusel saab ettevõtte üleminekut hinnata sõltumata sellest, kas ettevõtte läheb üle seaduse või lepingu alusel. Nende kriteeriumite abil on võimalik ettevõtte ülemineku sisulist tähendust avada ka ettevõtte müümisel pankrotimenetluses. Kõige olulisem kriteeriumite hindamisel on ettevõtte identiteedi säilitamine, st ka pankrotimenetluses peab ettevõtte müümisel üle minema selline organiseeritud ressursside kogum, mille eesmärk on üleantava ettevõtte majandustegevus põhi- või kõrvaltegevusena. See tähendab, et tingimata ei pea olema täidetud kõik ettevõtte ülemineku kriteeriumid, vaid piisab sellest, kui läheb üle majandusüksuse säilitamiseks vajalik varakogum, mis võib ühel või teisel juhul sõltuvalt ettevõtte tüübist erineda. Autori arvates tuleb eeltoodud põhimõtetest lähtuda ka pankrotimenetluses, et oleks võimalik üle anda terviklik majandusüksus selle edasise käitamise eesmärgil.

Ettevõtte varakogumi üleandmine pankrotimenetluses on siiski komplitseeritud, kuna ettevõtte ülemineku reeglid võlaõigusseaduse alusel kohaldamisele ei tule. Kriitilise tähtsusega on käsutusõigust puudutavad aspektid, eelkõige lepingute ja kohustuste ülemineku õiguslikud alused. Kuna kehtiva regulatsiooni järgi pankrotimenetluses ettevõtte müügi korral lepingud seaduse jõul üle ei lähe, nagu tehingulise ülemineku puhul, peaks ettevõttega seotud lepingud üle andma üksnes teise poole nõusolekuga. Pankrotimenetluse spetsiifikat arvestades, sh selle eesmärgi menetlus võimalikult kiiresti ja efektiivselt läbi viia, võib kõigi lepingupartnerite nõusoleku küsimine ettevõtte üleandmiseks olla ebamõistlikult menetlust koormav ning pankrotivara realiseerimise võimalusi vähendada. Seetõttu peaks pankrotimenetlus võimaldama lepingute lihtsamat üleminekut ettevõtte müümisel, näiteks kohtu nõusoleku alusel. Ilma teiste lepingupartnerite või kohtu nõusolekuteta võiksid üle minna sellised ettevõttesse kuuluvad lepingud, mille jätkamine iseenesest ei ole vältimatu ettevõtte majandustegevuse jätkamiseks, st ettevõtte majandustegevuseks nõ vähemolulisemad lepingud.

Ettevõttega seotud kohustused lõppevad üldjuhul pankrotimenetluses, kuid ettevõtte majandustegevuse jätkamisega seotud kohustusi peab täitma ka menetluse kestel (massikohustused). Selliste kohustuste täitmine võib olla määrava tähtsusega ettevõtte müümiseks. Sama oluline võib olla ka teatud kohustustest vabanemine ettevõtte edukaks müümiseks. Näiteks liiga pikad ja kõrge üüritasuga üürilepingud võivad olla ettevõttele pigem kahjulikud, kui üüritavad esemed pole just ettevõtte majandustegevuse jätkamiseks hädavajalikud. Teisest küljest, kui lepingud on sõlmitud väga soodsatel tingimustel, võib lepinguliste kohustuste täitmise jätkumine olla ettevõtte omandaja huvides ja seega kasulik ettevõtte terviküksusena võõrandamiseks. Lepingute jätkamisel on oluline arvestada lepingute täitmisest või täitmata jätmisest tekkinud kohustustega ettevõtte müümisel ning nende

üleminekuga ettevõtte omandajale. Pankrotimenetluse kollektiivsuse põhimõttest lähtudes ei tohiks ettevõtte omandaja vastutada enne pankrotimenetluse algatamist tekkinud kohustuste eest. Ettevõtte üleandmisel aga teatud kohustuste täitmine peab seaduse alusel jätkuma, eelkõige töö- ja üüri- ning rendilepingulised kohustused. Nii kohustuste üleminek kui ka selle ajahetk on kehtiva regulatsiooni järgi küsitav, kuid Saksa õiguse eeskujul peaks ettevõtte omandaja vastutama ainult selliste kohustuste eest, mis on tekkinud alates pankrotimenetluse algatamisest. Saksa õiguskirjanduses on leitud, et ettevõtte üleandmisel ettevõttega seotud lepingute osapoolteks olevaid võlausaldajaid ning mh võlausaldajaid, kelle lepingulised suhted ettevõtte üleminekuga jätkuvad (sh töötajad), ei tohi eelistada võlausaldajatele, kes ettevõttega seotud ei ole. Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega ei ole kooskõlas olukord, kus ettevõttega seotud võlausaldajad saavad enda nõuete täitmist hiljem nõuda ka ettevõtte omandajalt, kuid teistel võlausaldajatel see võimalus puudub.

Samas on oluline ka kohustuste ülevõtmise ajahetk, kuna pankrotimenetlus võib kesta kuid ja isegi aastaid, kuid ettevõtte müük võib toimuda varem. Leedu pankrotiseaduses (§ 87) on ette nähtud, et ettevõtte läheb varakogumina omandajale üle alates ostuhinna tasumisest. Samuti välistab Leedu seadus omandaja vastutuse enne pankrotimenetlust tekkinud kohustuste eest, kuid muus osas läheb ettevõtte koos sinna kuuluvate õiguste ja kohustustega omandajale üle. Autori hinnangul oleks otstarbekas siduda ettevõtte üleandmise hetk ostuhinna tasumisega ning alates sellest tekkinud kohustused tuleb jätta omandaja kanda. Pankrotivõlausaldajate huve tagaks selline lahendus kõige paremini, kuna pärast ülevõtmist enam ettevõttega seotud massikohustusi juurde ei tekiks, mis tähendab, et pankrotivara müügist laekuvate vahendite arvelt saab suuremas osas täita võlausaldajate nõudeid, kuivõrd massikohustuste maht on seetõttu väiksem. Autori arvates tuleb ettevõttega seotud kohustuste üleminek siduda ettevõtte üleandmisega ning määravaks ajahetkeks tuleks lugeda ettevõtte ostuhinna tasumine.

Kuna kehtiva pankrotiseaduse järgi jäävad siiski kõik massikohustused võlausaldajate kanda, peab see olema kooskõlas võlausaldajate huvide kaitse põhimõttega ehk lepingute jätkamine peab võimaldama pankrotivara müümist kõrgema hinnaga kui see oleks kohustuste vabalt. Haldur peab seega lepingute täitmise osas tegema väga kaalutletud otsuseid ning teatud juhtudel küsima ka teiste pankrotimenetluse organite nõusolekuid, kui see on seadusega nõutav. Pankrotimenetluse organite nõusolekud on seaduse järgi nõutavad ka ettevõtte müümiseks. PankrS § 141 lg 1 järgi tohib haldur ettevõtte müüa üksnes pankrotitoimkonna nõusolekul. Pankrotitoimkond on pankrotimenetluses peamiselt järelevalveorgani rollis, st tema ülesanne on valvata halduri tegevuse üle ning kaitsta kõigi võlausaldajate huve. Toimkonna liikmetele on seadusega kehtestatud teatavad nõudmised, näiteks ei tohi toimkonna liige olla võlgniku

lähikondne ning peab olema sõltumatu haldurist. Samuti peab toimkond sisaldama nii suuremate kui ka väiksemate nõuetega võlausaldajaid, seejuures on keelatud suurvõlausaldaja toimkonnas osalemine tema üle kontrolli omava väikevõlausaldaja kaudu. Toimkonna moodustamisel on seega oluline nii võlausaldajate nõuete suurus kui ka ühinguõiguslik positsioon. See aitab tagada toimkonnas tehtavate otsuste vastavust kõikide võlausaldajate huvide kaitsesele ning võimaldab ettevõtte müügi jaoks nõusoleku andmisel kaaluda kõiki asjakohaseid aspekte. Näiteks kui ettevõtte koosseisu kuulub suurvõlausaldaja kasuks panditud kinnisasi, mille väärtus ei sõltu ettevõtte tervikvarana või selle eraldiseisvalt võõrandamisest, siis on suurvõlausaldaja huvides kinnisasja võimalikult kiire müük, sõltumata sellest kas ettevõtte terviküksusena võõrandamine võiks kaasa tuua suurema realiseerimistulu. Kuivõrd igal toimkonna liikmel on üks hääل sõltumata tema nõuete suurusest, saab toimkonna tasandil selliseid otsuseid objektiivsemalt mõjutada ja seeläbi tagada võlausaldajate võrdne kohtlemine. Kuna pankrotiseaduses ei ole toimkonna moodustamine siiski kohustuslik, täidab toimkonna moodustamata jätmise korral selle ülesandeid võlausaldajate üldkoosolek. Üldkoosoleku otsused on suures osas kontrollitud suurvõlausaldajate poolt. Tegemist on pankrotimenetluse nn juhtivorganiga haldur kõrval, kelle otsusel on lõppastmes suurim mõju menetluse üle.

Erilise tähtsusega on võlausaldajate üldkoosoleku nõusoleku küsimine ettevõtte müümisel lähikondsele või suurvõlausaldajale vastavalt PankrS § 141 lõikele 2, kuna siis esineb suurim oht pankrotimenetluse ärakasutamiseks müügitingimuste manipuleerimise kaudu. Enne nimetatud sätte lisamist pankrotimenetlusesse esines praktikas sageli olukordi, milles pankrotimenetlust kasutati ära üksnes võlgadest vabanemiseks ettevõtte võõrandamise kaudu ettevõtte suhtes erilist huvi omavatele isikutele või isikutele, kes tegelikkuses juba enne võlgniku pankrotti ettevõtet juhtisid. Kuna sellisel juhul toimub müük enampakkumiseta, esineb oht halduri ja võlgniku või suurvõlausaldaja vaheliseks kokkumänguks. Ka Saksa pankrotiseaduses on sarnane piirang ette nähtud, et piirata ettevõtte müüki võlgnikuga seotud isikutele. Saksa pankrotiõiguse järgi on ettevõtte müümisel võlausaldajate üldkoosoleku osalemist tehingus peetud eriti oluliseks, et välistada müügitingimuste manipuleerimise oht. Saksa erialakirjanduse kohaselt peaksid võlausaldajad saama vabalt kaasa rääkida ettevõtte müügi hinna kujunemisel. Võlausaldajate üldkoosolek peaks tagama, et isegi kui ettevõtte võõrandatakse võlgnikuga seotud isikule, saadakse selle eest turule vastavat hinda. Otsuse pädevus on üldkoosolekul just seetõttu, et kogu müügiprotsess oleks kõikidele osapooltele läbipaistev. Läbipaistvus aitab vältida suurvõlausaldaja või võlgniku võimalikku kokkumängu halduriga ettevõtte müümisel, st halduri otsustuspädevust on ettevõtte müügi jaoks selgelt piiratud.

Piirangute rakendamise kaudu ei ole siiski võimalik täielikult müügitingimuste manipuleerimist välistada. PankrS § 142 järgi ei too pankrotimenetluse organite nõusolekute küsimine kaasa müügitehingu kehtetust. Käibekaitse huvides on see põhjendatud tagajärg, kuid võlausaldajate huvid peaksid olema seetõttu kaitstud muul viisil. Rikkumine omab tähendust üksnes võlausaldajate ja halduri sisesuhtes ning toob kaasa halduri vastutuse võlausaldajate ees. Kahju tekitamise korral on haldur kohustatud selle ka hüvitama, mis tagab võlausaldajate huvide kaitse juhul kui ettevõtte müük on toimunud piiranguid rikkudes.

Ettevõtte müügi piirangute eesmärk on aga seotud eelkõige ettevõtte omandaja isikuga, st kui selleks on võlgnikuga eriliselt seotud isik. See võib olla eelkõige lähikondne või suurvõlausaldaja. Kuna otsus ettevõtte müümiseks nimetatud isikutele tehakse võlausaldajate üldkoosolekul, on selline otsus suuresti ka kontrollitud suurvõlausaldajate poolt. Võlausaldajatel on võimalik fiktiivselt saavutada menetluses kontroll, võimaldada ettevõtte müüki võlgnikuga seotud isikule soodsatel tingimustel ning seeläbi piirangutest mööda minna. Halduril või võlausaldajal on sel juhul võimalik võlausaldajate üldkoosoleku otsus kohtus vaidlustada PankrS § 83 lg 1 alusel, näidates, et ettevõtte eest on tegelikkuses võimalik saada kõrgemat hinda. Kui vaidlustajaks on haldur, saab ettevõtte müümist nimetatud isikutele vältida, kuna vara müügi eest vastutab ja seda korraldab üksnes haldur. Kui kohus otsuse kehtetuks tunnistab, on võlausaldajate huvid kaitstud. Kui vaidlustajaks on võlausaldaja, võib olla vara müügiga juba alustatud ning ettevõtte võõrandatud, mistõttu ei aitaks otsuse kehtetuks tunnistamine soovitud eesmärki kaasa tuua. Autori hinnangul peaks seetõttu kohus teostama suuremat järelevalvet ettevõtte müümise üle või olema igakordselt nõutav pankrotitoimkonna hinnang ettevõtte müümisele. Järelevalve ulatuse suurenemine aitab vältida piirangute rikkumist ja seega suurendada võlausaldajate huvide kaitset. Samas ei tohiks pankrotimenetluse reeglid liigselt piirata võlausaldajate õigusi menetluses, kuna kogu menetlus on just võlausaldajate huvides ja nende nõuete rahuldamise eesmärgil läbiviidav. Seetõttu peab võlausaldajatele jääma piisav otsustus- ja kaasarääkimise õigus oluliste tehingute suhtes, milleks on mh ettevõtte müük.

Kokkuvõttes saab järeldada, et ettevõtte müük pankrotimenetluses vajab reeglite korrastamist. Eelkõige tuleks täiendada kehtivaid norme ettevõttega seotud kohustuste ülevõtmise osas ning kohaldada teatud ulatuses võlaõigusseaduse tehingulise ettevõtte ülemineku põhimõtteid ka ettevõtte müügile pankrotimenetluses. Samuti tuleks menetluslikult pankrotimenetluse organite pädevust täpsustada, sh suurendada järelevalve ulatust ettevõtte müümise üle, eriti juhul, kui omandajaks on võlgniku lähikondne või suurvõlausaldaja PankrS § 141 lg 2 tähenduses.

SALE OF AN ENTERPRISE AS A GOING CONCERN IN BANKRUPTCY PROCEEDINGS. Abstract

Entrepreneurship can be considered as one of the most important means contributing to the functioning of the market economy in the country and society in general. Just as the legislation of a country should, among other things, encourage entrepreneurial activities by establishing precise regulations it should also facilitate the transfer of an enterprise to a different ownership, even if the business activities have not succeeded and the owner of the business has been declared bankrupt. In such event it has to be considered whether it is possible to sell the debtor's enterprise in the bankruptcy proceeding, preferably as a going concern. However, the sale of an enterprise in bankruptcy proceeding is underregulated in effective Estonian laws. Particularly, only one legal provision of the Estonian Bankruptcy Act regulates the sale of the debtor's business in bankruptcy proceeding. The general principles of a transfer of an enterprise under a transaction, such as under contract of sale, are not applicable in bankruptcy proceeding according to the article 181 of the Estonian Law of Obligations Act, i.e. the law *expressis verbis* eliminates its applicability in the event the enterprise transfer occurs in bankruptcy proceeding. Therefore, the legal basis for the transfer of the enterprise as a going concern in bankruptcy proceedings is unclear.

The sale of an enterprise in bankruptcy proceedings means the sale of the business as a whole or as an organisationally independent entity for the purpose of continuing its economic activity, i.e. it differentiates from the sale of assets belonging to the enterprise as separate things. The sale of an enterprise in bankruptcy proceeding must, as every other transaction or activity in bankruptcy, meet the most important objective of the bankruptcy proceedings, which is to protect the proprietary interests of the creditors, i.e. to satisfy the creditors' claims to the greatest extent possible. The collective nature of bankruptcy proceedings means that the claims of all creditors are satisfied from the proceeds of the debtor's assets in one proceeding, regardless of the time the claim of one or the other creditor originally arose or became receivable. Claims must be enforced and satisfied only pursuant to the procedure provided for in the Bankruptcy Act pursuant to Article 44 (1) of the Bankruptcy Act, and all transactions must essentially comply with the principle of protection of the interests of creditors. As the debtor's assets might include an undertaking or several undertakings it must be analysed whether the sale thereof as a going concern would bring about a higher return than the sale of the business assets as separate

units. The sale of an enterprise as a going concern is usually more beneficial and maximises the bankruptcy estate compared to the sale of the debtor's assets as separate units.

An enterprise comprises a complex economic unit of various things, contracts, rights and obligations. The sale of an enterprise is most affected by the volume of liabilities related to the business and the purchase price. In order to protect the interests of creditors, the purchase price must be as high as possible, but it is very difficult to sell a bankrupt business at a high price. Therefore, given the uncertainty of business transfer practicability in bankruptcy proceeding two main concerns arise that are analysed in this Master's thesis – the volume of obligations related to the business and the transfer thereof, the purchase price of the business and its formation in the bankruptcy proceeding. Both of these aspects are mutually connected and critical to the protection of creditors' rights in bankruptcy proceeding.

Considering the above, the objective of this Master's thesis is to determine whether the currently effective Estonian Bankruptcy Act does in fact ensure the protection of the interests of bankruptcy creditors upon the sale of an enterprise in bankruptcy proceedings. The following research questions were raised to conduct the analysis on this legal matter: what are the legal bases and conditions for the sale of an enterprise in bankruptcy proceedings and how does the current regulation guarantee the protection of the creditors' interest upon the sale of debtor's business as a going concern in bankruptcy proceeding. The author also examines how the protection of creditors' interests in the transfer of obligations related to the company upon sale of the company in bankruptcy proceedings is ensured and how the procedural restrictions provided in the Estonian Bankruptcy Act ensure the transfer of the company in the most beneficial way.

Various combined research methods have been used to answer the legal questions raised in the thesis. A comparative method is used throughout the analysis conducted in the thesis by which relevant legal norms and their substantive significance of German and Estonian, and to a lesser extent Lithuanian legislature are examined in addition to the following methods. In order to clarify the legal nature of the transfer of an enterprise when selling a company in bankruptcy proceedings, the method of interpretation has been used. In particular, the method was used to analyse the possibility of applying the general principles of transfer of an enterprise to the sale of an enterprise in bankruptcy proceedings. Simultaneously, the analytical or deductive method had to be used, applying the general principles of business transfer to an individual case, i.e. business transfer by sale in bankruptcy proceedings. An interpretative method was also used to examine the differences in the transfer of several obligations related to the enterprise in order to analyse the legislator's intention to regulate the transfer of obligations, in particular in the

light of reasoned opinions in the legal literature and case law. The examination of the legality of restrictions on the sale of an enterprise in bankruptcy proceedings was mainly solely based on a comparative method, analysing and interpreting the relevant German and Estonian legislation and legal literature.

As a result of the analysis it was conducted that the sale of an enterprise as a going concern in bankruptcy encounters several procedural as well as material aspects related to the law of obligations and bankruptcy that need to be addressed in enabling the business sale transaction in bankruptcy proceeding. Firstly, the importance of general principles of the transfer of an enterprise via transaction can not be ignored completely although the law expressly excludes the applicability thereof. As the sale of a business is a transaction in its content, the provisions on the transfer of an enterprise can to a certain extent also be applied in bankruptcy proceedings. The Court of Justice of the European Union has developed criteria for assessing the transfer of an enterprise, irrespective of the enterprise being transferred under law or a contract. By implementing these criteria it is possible to open the substantive meaning of the transfer of an enterprise when selling it in bankruptcy proceedings. The most important aspect in assessing the criteria is the preservation of the identity of a business, i.e. even in bankruptcy proceedings, the sale of the enterprise must involve the transfer of an organized set of resources, the purpose of which is to continue the business activities of the transferred enterprise. Not all criteria must be met for a business transfer, but it is sufficient to transfer the pool of assets needed to maintain the entity as an operating economic unit, which may differ in one case or another depending on the type of the business that is to be sold.

However, the rest of the principles established under the Law of Obligations Act are not applicable on the transfer of the business in bankruptcy, i.e. the contracts and obligations related to the enterprise will not transfer to the business acquirer under the force of law. This raises concerns especially in relation to the aspects related to the right of disposal. The contracts concluded within the operations of the enterprise can therefore only be transferred to the acquirer with the consent of the other party to the contract. Considering the specifics of bankruptcy proceedings, including its purpose to conduct the proceedings as quickly and efficiently as possible, asking for the consent of all contractual partners to transfer a business may be unreasonably burdensome and reduce the chances of realizing the bankruptcy estate. Therefore, insolvency proceedings should allow for an easier transfer of contracts when selling a business, for example with the consent given by the court.

Although most obligations related to the business usually end in bankruptcy proceedings the obligations related to the continuation of the business economic activities must be fulfilled

during the proceedings (mass obligations). Fulfilment of these obligations may be critical to the sale of business as going concern. Equally important may be the release of certain obligations for the successful sale of the business. For example, leases that are too long with a high rental price may be more detrimental than useful to the enterprise unless the leased items are essential to the continuation of the business economic activities. On the other hand, if the contracts are concluded on very favourable terms, the continuation of the contractual obligations may be in the interests of the acquirer of the business and thus useful for the transfer of the business as a going concern.

When continuing the contracts in bankruptcy it is important to address the obligations arising from the performance or non-performance of these contracts and the transfer thereof to the acquirer of the enterprise. Pursuant to the principle of collective procedure in bankruptcy the acquirer of the business should not be liable for obligations formed before the opening of bankruptcy proceeding as all claims must be enforced within the proceeding. However, upon the transfer of a company, certain obligations must continue to be fulfilled according to law, in particular the employment and rental and lease obligations. Both the transfer and the timing of the transfer of these contractual liabilities are questionable under the current Estonian legal rules, but under German law, the acquirer of a business should be liable only for liabilities which have arisen since the opening of the insolvency proceedings. According to the German legal literature, creditors who are parties to contracts related to the enterprise and, inter alia, creditors whose contractual relationship with the transfer of the enterprise (including employees) continues, should not be given preference over creditors who are not related to the business and its continuity with effective contracts. It is not in line with the principle of equal treatment of creditors in the event the creditors related to the enterprise are able to enforce their claims later with regard to the acquirer of the business, but other creditors do not have such possibility. This interpretation is also reasonable in the opinion of the author of the thesis and should be followed in Estonian bankruptcy law.

The exact timing of the transfer of obligations is also important as bankruptcy proceedings can last for months and even years, but the sale of a business might happen earlier in the proceeding. Article 87 of the Enterprise Insolvency Law of the Republic of Lithuania stipulates that the enterprise is transferred to the acquirer as a pool of assets as soon as the purchase price is paid by the acquirer. The law also excludes the acquirer's liability for obligations incurred before the bankruptcy proceedings, but the rest of the assets belonging to the enterprise, together with the rights and obligations related to it is transferred to the acquirer. In the opinion of the author of the thesis it would be expedient to link the moment of the transfer of the enterprise with the

payment of the purchase price, meaning that the obligations arising as of the payment of the purchase price should be borne by the acquirer. Such solution would be in the best interests of the bankruptcy creditors as no more mass liabilities would accrue to the company after its takeover which means that the proceeds from the sale of the insolvency assets enlarge the satisfaction of the creditors' claims.

However, since according to the currently effective Estonian Bankruptcy Act all mass liabilities are fulfilled within the proceeding at the expense of the bankruptcy estate irrespective of the sale of business it must be in accordance with the principle of protection of the creditors' interests, i.e. the continuation of contracts must allow the sale of bankruptcy estate at a higher price than it would be without contractual obligations. The bankruptcy trustee must therefore make very elaborate decisions regarding the performance of the contracts and, in certain cases, also seek the consent of other bodies in bankruptcy proceeding if required so by law.

The consent of the bankruptcy bodies is also required by law for selling a business. Pursuant to Article 141 (1) of the Bankruptcy Act, a trustee may sell the enterprise only with the consent of the bankruptcy committee. The bankruptcy committee has the main role of a supervisory body in bankruptcy proceedings, i.e. its task is to supervise the activities of the trustee and to protect the interests of all creditors. The members of the committee are subject to certain requirements by law, for example, the member of the committee must not be close to the debtor and must be independent of the administrator. The committee must also include creditors with both larger and smaller claims, whereas it is prohibited for a large creditor to participate in the committee through a small creditor who has control as a shareholder over the large creditor. Thus, both the volume of the creditors' claims and the relations between the creditors are important in forming the committee. This helps to ensure that the decisions taken by the committee are in line with the protection of the interests of all creditors and allows all relevant aspects to be considered when approving the sale of a business. For example, if an enterprise includes immovable property pledged in favour of a large creditor, the value of which is not altered whether the assets of the enterprise are sold as a complex or the immovable is sold separately, it is in the large creditor's interest to sell the property as soon as possible. As each member of the committee has one vote, regardless of the volume of their claims, such decisions can be more objectively influenced at the committee level and thus ensure equal treatment of creditors. However, as the formation of a committee is not mandatory according to the Estonian Bankruptcy Act, if the committee is not formed, its functions are performed by the general meeting of creditors. The decisions of the general meeting are largely controlled by large

creditors. The general meeting of creditors is the governing body of the bankruptcy proceedings alongside with the trustee, whose decision ultimately has the greatest impact on the proceeding.

It is especially important to ask for the consent of the general meeting of creditors when selling an enterprise to a close relative or a large creditor pursuant to Article 141 (2) of the Bankruptcy Act as there is the greatest risk of taking advantage of bankruptcy proceedings by manipulating the terms of sale. Prior to the inclusion of this provision in insolvency proceedings there were often situations in practice where bankruptcy proceedings were used only to relieve debts through the transfer of a business to persons with a special interest in the business or persons who were in fact running the business before the debtor's bankruptcy. As in this case the sale takes place without an auction, there is a risk of collusion between the trustee and the debtor or large creditor.

The German Insolvency Statute also provides for a similar provision to restrict the sale of a business to persons related to the debtor. Under German bankruptcy law, the participation of a general meeting of creditors in the sale of a business has been considered particularly important in order to rule out the risk of manipulation of the terms of the sale. According to the German legal literature, creditors should be able to have a say in the formation of the sale price of the enterprise. The general meeting of creditors should ensure that, even if the business is transferred to a person related to the debtor, a market price is obtained. The competence of the decision has been assigned to general meeting to ensure the entire sales process would be transparent to all parties of the bankruptcy proceeding. Transparency helps to avoid a possible collusion of a large creditor or debtor with a trustee when selling a business, i.e. the trustee's decision-making authority is clearly limited in the sale of a business.

Notwithstanding the above, it is not possible to completely rule out the manipulation of the terms of sale via the application of the mentioned restrictions. Pursuant to Article 142 of the Estonian Bankruptcy Act, requesting the consent of the bodies of the bankruptcy proceeding does not result in the invalidity of the sale transaction. That is a legitimate consequence in terms of economic interests and principles, but the interests of creditors should therefore be protected by other means. The breach of restrictions is relevant only within the internal relationship between the creditors and the trustee and creates trustee's liability to the creditors. In case of causing damage to the creditors the trustee is obliged to compensate it, which ensures the protection of the interests of creditors in case the sale of the company has taken place in violation of the restrictions.

The purpose of the restrictions on the sale of a business is primarily related to the person acquiring the business in bankruptcy proceeding, i.e. a person with a special relationship to the debtor. This may be, in particular, a closely related creditor or a creditor with large claims. As the decision to sell the company to these persons is taken at a general meeting of creditors, such decision is also mostly controlled by the large creditors. Creditors can fictitiously gain control of the proceedings, enable the sale of the business to a person related to the debtor on favourable terms, and thus circumvent the restrictions. In this case the trustee or another creditor may contest the decision of the general meeting of creditors in court on the basis of Article 83 (1) of the Estonian Bankruptcy Act, indicating that it is in fact possible to obtain a higher price for the business than was decided by the general meeting of creditors. If the plaintiff is a trustee, the sale of the business to these persons can be avoided, as the sale of the bankruptcy estate is the sole responsibility and organization of the trustee. If the court annuls the decision, the interests of the creditors are protected. If the plaintiff is a creditor, the sale of the property may already have begun and the business may have been transferred to the acquirer. Therefore, the annulment of the decision would not achieve the desired objective. In the opinion of the author of the Master's thesis the court should exercise greater supervision over the sale of the enterprise or the bankruptcy committee's assessment of the sale of the enterprise should be required each time. Increasing the scope of supervision will help to prevent breaches of restrictions and thus increase the protection of creditors' interests. At the same time, the rules of insolvency proceedings should not unduly restrict the rights of creditors in the proceedings as the whole proceeding is conducted in the interests of the creditors and for the purpose of satisfying their claims. Therefore, creditors must retain sufficient decision-making and participation rights in important transactions, such as the sale of an enterprise.

In conclusion, the effective regulation in Estonia on the sale of an enterprise in bankruptcy proceedings needs to be corrected. Primarily, the authorities of the bankruptcy bodies must be amended, including the expansion of the supervision by court on the process of the sale of an enterprise in bankruptcy proceedings.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

1. Alekand, A. Täitemenetlusõigus. 3. tr. Tallinn: Juura 2017.
2. Andres, D., Leithaus, R., Dahl, M. Insolvenzordnung (InsO). Kommentar. 4. Auflage. München: Verlag C.H.Beck 2018.
3. Arvisto, M., Saarma, T. Nõuded pankrotimenetluses. – Juridica 2001/10, lk 733-740.
4. Barnard, C. EU Employment Law. Fourth edition. Oxford: Oxford University Press 2012.
5. Bork, R. Rescuing Companies in England and Germany. Oxford: Oxford University Press 2012.
6. Braun, E., Bünning, R., Beyer, T. Insolvenzordnung. Kommentar. 7. Aufl. 2017. München: Verlag C.H. Beck 2017.
7. Buchbinder, D. L. Fundamentals of Bankruptcy. A Lawyer's Guide. Little, Brown and Company 1991. *Sine loco*.
8. Dimmling, A. The Insolvency Review. Edition 7. London: Law Business Research Ltd. 2019.
9. Goode, R. Principles of Corporate Insolvency Law. Fourth Edition. Student Edition. London: Sweet & Maxwell 2011.
10. Fletcher, I. F. Insolvency in Private International Law. National and International Approaches. Oxford: Oxford University Press 1999.
11. Fletcher, I. F. The Law of Insolvency. Fourth Edition. London: Sweet & Maxwell 2009.
12. Flessner, A. Heidelberger Kommentar zur Insolvenzordnung. C.F.Müller Verlag, Heidelberg 1999.
13. Foerste, U. Pankrotiõigus. Tallinn: Juura 2018.
14. Kasak, A. Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttest kõrvalekaldumine pankrotimenetluses. Magistritöö. Tartu 2010.
15. Kõve, V. Varaliste tehingute süsteem Eestis. Doktoritöö. Tartu 2009.
16. Käerdi, M jt (koost). Ettevõtja õigus. Tegevuskava ettevõtlusalase õiguskeskkonna rahvusvahelise konkurentsivõime parandamiseks. – Juridica 2006/4, lk 227-233.
17. Künnapas, K. Töötajate õigused maksejõuetu tööandja ettevõtte üleminekul: kas ebaõnnestunud harmoneerimine? – Juridica 2011/2, lk 118-128.
18. Lehis, L. Eesti maksuseaduste kommentaarid. Tartu: Eesti Maksumaksjate Liit 2017.

19. Manavald, P. Likvideeriva pankrotimenetluse alternatiivid Eesti õiguses. – Juridica 2005/2, lk 123-232.
20. McBryde, W. W. Flessner, A. Kortmann, S. C. J. J. Principles of European Insolvency Law. Deventer: Kluwer Legal Publishers 2003.
21. Muda, M. Ettevõtte üleminek tööandja maksejõuetuse korral. – Juridica 2001/2, lk 124-131.
22. Nerlich, J., Römermann, V., Balthasar, H. Insolvenzordnung (InsO). Kommentar. EL Oktober 2018. München: Verlag C.H. Beck 2018.
23. Nerlich, J., Römermann, V., Balthasar, H. Insolvenzordnung. Kommentar. 40. EL März 2020. München: Verlag C.H.Beck 2020.
24. Parry, R., Ayliffe QC, J., Shivji, S. Transaction Avoidance in Insolvencies. Second Edition. Oxford: Oxford University Press 2011.
25. Reischl, K. Insolvenzrecht. 3. Aufl. C. F. Müller, 2014. *Sine loco*.
26. Ringe, W. G. jt (koost). Current Issues in European Financial and Insolvency Law. Perspectives from France and the UK. Studies of the Oxford Institute of European and Comparative Law. Oregon: Hart Publishing, Oxford and Portland 2009.
27. Saarma, T. Pankrotimenetluse põhimõtted. – Juridica 2008/6, lk 351-358.
28. Schihalejev, M. Häälte määramine ja selle kohtulik järelevalve maksejõuetusmenetluses. Magistritöö. Tartu 2013.
29. Stewart, C. E. Insolvenzordnung. Einführungsgesetz zur Insolvenzordnung. Insolvency Code. Act Introducing the Insolvency Code. Frankfurt am Main: Fritz Knapp Verlag 1997.
30. Stürner, R., Eidenmüller, H., Schoppmeyer, H. Münchener Kommentar zur Insolvenzordnung. 3. Aufl. 2013. München: Verlag C.H.Beck 2013.
31. Stürner, R., Eidenmüller, H., Schoppmeyer, H. Münchener Kommentar zur Insolvenzordnung. Band 1. 4. Aufl. 2019. München: Verlag C.H.Beck 2019.
32. Säcker, J. F. jt (koost). Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. 7. Aufl. 2016. München: Verlag C.H. Beck 2016.
33. Tolmie, F. Introduction to Corporate and Personal Insolvency Law. London: Sweet & Maxwell 1998.
34. Varul, P. Nõuetest pankrotimenetluses. – Juridica 2004/2, lk 96-102.
35. Varul, P. Pankrotiõiguse probleeme. – Juridica 1999/8, lk 376-380.
36. Varul, P. Selgitavaid märkusi pankrotiseadusele. – Juridica 1994/1, lk 2-13.
37. Varul, P. Selgitavaid märkusi pankrotiseadusele. – Juridica 1993/2, lk 30-30.
38. Varul, P. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn: Juura 2012.

39. Varul, P. jt (koost). Võlaõigusseadus II. 2. osa. Võõrandamislepingud (§-d 208-270). 3. osa. Kasutuslepingud (§-d 271-421). Komm vlj. Tallinn: Juura 2019.
40. Varul, P. jt (koost). Võlaõigusseadus I. Üldosa (§-d 1-207). Komm vlj. 2. vlj. Tallinn: Juura 2016.
41. Wessels, B. Van Gijzen, H. Principles of European Insolvency Law. International Insolvency Institute. *Sine loco, sine anno*.

Kasutatud õigusaktid

Eesti õigusaktid

42. Pankrotiseadus. – RT I, 19.03.2019, 26.
43. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. RT I, 06.12.2018, 3.
44. Täitemenetluse seadustik. – RT I, 19.03.2019, 16.
45. Töölepingu seadus – RT I, 19.03.2019, 94.
46. Töötuskindlustuse seadus. – RT I, 21.04.2020, 54.
47. Võlaõigusseadus. – RT I, 08.01.2020, 10.
48. Äriseadustik. – RT I, 28.02.2019, 11.

Euroopa Liidu õigusaktid

49. Euroopa Liidu Nõukogu 12. märtsi 2001. a direktiiv 2001/23/EÜ ettevõtjate, ettevõtete või nende osade üleminekul töötajate õigusi kaitsvate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta. – ELT L 082, 22.03.2001, lk 16-20.
50. Euroopa Ühenduste Nõukogu 20. oktoobri 1980. a direktiiv 80/987/EMÜ töötajate kaitset tööandja maksejõuetuse korral käsitlevate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta. – ELT L 283, lk 23-27.

Välisriikide õigusaktid

51. Bürgerliches Gesetzbuch. 01.10.2013. Bundesgesetzblatt 2013 I S. 3719. – http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html (15.03.2019).

52. Handelsgesetzbuch (Buch 1). 18.07.2017. Bundesgesetzblatt 1. I S. 2745. – https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_hgb/englisch_hgb.html#p0175 (20.09.2019).
53. Insolvenzordnung. 05.10.1994. Bundesgesetzblatt 2011 I S. 2866. – https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_inso/index.html (04.03.2019).
54. Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas. XIII-2221. 27.06.2019. – <https://www.e-tar.lt/portal/en/legalAct/68f2cad098b711e9ae2e9d61b1f977b3> (04.04.2020).

Kasutatud kohtupraktika

Eesti kohtupraktika

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi lahend kriminaalasjas

55. RKKKo 3-1-1-108-12.

Riigikohtu halduskolleegiumi lahendid haldusajades

56. RKHKo 3-3-1-20-11.
57. RKHKo 3-3-1-6-12.
58. RKHKo 3-3-1-25-13.
59. RKHKo 3-17-590.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi lahendid tsiviilasjades

60. RKTKo 3-2-1-58-01.
61. RKTKo 3-2-1-53-03.
62. RKTKo 3-2-1-43-07.
63. RKTKo 3-2-1-144-11.
64. RKTKo 3-2-1-59-15.
65. RKTKo 3-2-1-30-17.
66. RKTKo 2-18-4471.
67. RKTKo 2-18-2908.

- 68. TlnRnKm 2-01-23.
- 69. TlnRnKm 2-13-9568.
- 70. TlnRnKo 2-15-6561.
- 71. TlnRnKo 2-16-8552.

Euroopa Kohtu praktika

- 72. EKo C-171/94, *Albert Merckx ja Patrick Neuhuys vs. Ford Motors Company Belgium SA*, ECLI:EU:C:1996:87.
- 73. EKo C-127/96, *Francisco Hernández Vidal SA versus Prudencia Gómez Pérez, María Gómez Pérez ja Contratas y Limpiezas SL*, ECLI:EU:C:1998:594.
- 74. EKo C-234/98, *G. C. Allen jt. versus Amalgamated Construction Co. Ltd.*, ECLI:EU:C:1999:594.
- 75. EKo C-24/85, *Jozef Maria Antonius Spijkers vs. Gebroeders Benedik Abattoir CV et Alfred Benedik en Zonen BV*, ECLI:EU:C:1986:127.
- 76. EKo C-458/12, *Lorenzo Amatori jt versus Telecom Italia SpA ja Telecom Italia Information Technology Srl*, ECLI:EU:C:2014:124.
- 77. EKo C-463/09, *CLECE SA versus María Socorro Martín Valor ja Ayuntamiento de Cobisa*, ECLI:EU:C:2011:24.
- 78. EKo C-458/05, *Mohamed Jouini jt vs. Princess Personal Service GmbH (PPS)*, ECLI:EU:C:2007:512.

Kasutatud muud allikad

- 79. Euroopa Ühenduste Komisjon. Komisjoni Aruanne, mis käsitleb nõukogu 12. märtsi 2001. aasta direktiivi 2001/23/EÜ ettevõtjate, ettevõtete või nende osade üleminekul töötajate õigusi kaitsvate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta. Brüssel 18.06.2007. – <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0334:FIN:ET:PDF> (28.03.2019), lk 1-26.

80. International Monetary Fund. Orderly & Effective Insolvency Procedures. International Monetary Fund, Legal Department 1999. –
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/orderly/index.htm> (25.02.2020).
81. Kohtutäituri seaduse eelnõu seletuskiri. 462 SE. –
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/1b0d01ec-f7b5-2581-75d9-dda4dd01275a/Kohtut%C3%A4ituri%20seadus> (15.03.2020).
82. Langys, E. Po svarstymo pritarta nemokumo reformai: bus galima parduoti juridini asmeni kaip kompleksą. – Teise.Pro (2019-05-31). –
<http://www.teise.pro/index.php/2019/05/31/po-svarstymo-pritarta-nemokumo-reformai-bus-galima-parduoti-juridini-asmeni-kaip-kompleksa/> (14.04.2020).
83. Pankrotiseaduse eelnõu. 1085 SE I. –
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/7f777586-e72c-319a-a0e7-3133fa683678/Pankrotiseadus> (15.03.2020).
84. Scholz, L. Teleological interpretation. WIKIS DER FREIEN UNIVERSITÄT BERLIN (20.11.2012). – <https://wikis.fu-berlin.de/display/oncomment/Teleological+Interpretation> (13.04.2020).
85. The World Bank. Principles and Guidelines for Effective Insolvency and Creditor Rights Systems. April 2001. –
<http://siteresources.worldbank.org/GILD/PrinciplesAndGuidelines/20162797/Principles%20and%20Guidelines%20for%20Effective%20Insolvency%20and%20Creditor%20Rights%20Systems.pdf> (03.03.2019).
86. Töölepingu seaduse eelnõu seletuskiri. 299 SE I. –
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/92c984a5-95ab-8584-38cd-05fc754e99c4/Töölepingu%20seadus>. (30.10.2019).
87. UNCITRAL. Legislative Guide on Insolvency Law. New York: United Nations 2005. – https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/insolven/05-80722_Ebook.pdf (20.10.2019).

KASUTATUD LÜHENDID

1. BGB – *Bürgerliches Gesetzbuch*.
2. HGB – *Handelsgesetzbuch*.
3. InsO – *Insolvenzordnung*.
4. PankrS – *Pankrotiseadus*.
5. TMS – *Täitemenetluse seadustik*.
6. TsÜS – *Tsiviilseadustiku üldosa seadus*.
7. VÕS – *Võlaõigusseadus*.
8. ÄS – *Äriseadustik*.